

De Coena Domini, aduersus Iodoci Harchii Montensis dogmata.

<https://hdl.handle.net/1874/454599>

pc

3

DE
COENA DOMINI,
ADVERSUS IODOCI
HARCHII MONTENSIS
DOGmata.

THEODORI BEZAE
Responsio.

GENEVAE,
APVD EVSTATHIVM VIGNON.

M. D. LXXX.

D. A.
COENA DOMINI
ADVERSUS IODOCI
MARCELLI MONTENSIS
DOCTORIS

THEODORE DE BÈNE
L'ÉPISCOPE

GENÈVE
M. D. LXXX
PUBLIÉ PAR L'UNIVERSITÉ

DE COENA DOMINI,
ADVERSUS IODOCI
HARCHII MONTENSIS
DOGmata.

Theodori Bezæ Responsio.

*Constituta Sacramenti definitio-
ne, & in suas partes, id est, in
signa & res significatas, parti-
tione, mihi quidem videntur
omnes de Cæna Domini con-
trouersia, quibus & nostra &
Patrum memoria, tantopere agitatã Ecclesiam vi-
demus, ad has questiones commodissimè reuocari.*

- 1 *Quæ sint signa.*
- 2 *Quæ res significata.*
- 3 *Quæ sit signorum & rerum significatarum
analogia.*
- 4 *Quæ signorum & rerum significatarum
copulatio.*
- 5 *Quomodo percipiantur signa.*
- 6 *Quomodo percipiantur res significata.*
- 7 *Quæ sint Sacramentorum vsus effecta.*

Nulla est autem istarum quaestionum, quam non
 deprauarit Satan infinitis modis, ut Sacramenta,
 vel in contemptum adduceret, ea extenuando, vel
 ea supra modum efferendo, in Idola transforma-
 re: quò magis omnes Pastores, in quibus & ipse
 nomen meum profiteor, laborare de asserenda ve-
 ritate in tanti momenti controuersia decet. De his
 igitur omnibus, & cū Papistis, & cū Anabaptistis,
 magna quanuis non vnius generis nobis, editam
 in Heluetia Confessionem ut veram amplexis,
 contentio est. Cum iis verò qui Lutherani dici, &
 haberi volunt, duabus tantum de rebus, nēpe tum
 de signorum & rerum significatarum copulatione,
 tum de rerum significatarum perceptione contro-
 uersia superest: quibus de rebus alias à nobis ple-
 nissime, Deo fauente, disputabitur. Nūc verò cum
 Iodoco Harchio quodam Montensi nobis negotium
 est, cuius librum VVormatia, si vera est inscriptio,
 ante septem annos editum quum perlegissem, pro-
 bavi quidem hominis voluntatem, qui hac à se
 scripta sedandis istis controuersis testaretur: sed
 illum ad tantam causam agendam credidi multo
 plus iudicij, confidentiae verò multo minus asserre
 debuisse. Tacui tamen, & licet urgentibus non-
 nullis ut falsissimo sanè ipsius dogmati, utpote quo
 noua potius controuersia excitarentur, quam vete-
 res tollerentur, refutationem opponerem, silentio
 potius eiusmodi scripta esse obruenda respondi.
 Nullum enim fore arbitrabar, qui tam absurdis
 sententiis

sententiis assentiretur: quæ spes quum me fefellerit, cogor amicorum precibus, quàm hæc vana sint demonstrare, id est, penè cum ratione insanire. Adscribam autem primo loco ipsius Iodoci verba ex variis eius libri paginis optima fide descripta, ut quæ sparsim, & prorsus perturbatè scripsit, ad eò deniq; ἀπεδόδος & obscurè, ut de industria texisse potius quàm apertè suum dogma spectandum proposuisse videatur, melius appareant: & ne quam etiam, homini præsertim, ut audio, iam mortuo, iniuriam in ipsius erratis annotandis, & refutandis, fecisse me quisquam suspicetur.

Ex pagina 12.

QVÆ precor est illa gratia quam Dominus addidit pani & vino? Respōdet Augustinus ut suprà, Spiritus & vita, hoc est verbum viuificum & Spiritus sanctus. Non igitur amice lector, dat nobis Christus corpus illud suum viuificum, crucifixū olim, ore in Sacramento manducādum, sed spiritualē suam carnem & diuinam, impalpabilem in visibili hoc suæ carnis nutrimento dat nobis mente potissimū degustādā, suæ nimirum diuinitatis substantiā: quæ ut ubique est per generalem præsentiam, ita non nisi per verbum & in nobis est per specialem habitationis gratiā, & potissimū in hoc Sacramento: cui certè carni, ut ait Augustinus, utrobique debemus quoque specialem patriæ

cultum, externis verò illis rebus, in quibus sic habitat, sanctis scilicet hominibus & Sacramētis (ne quis in posterum putet, ea sic contemni debere, vt hæctenus factū est, proh dolor!) specialē venerationem. Substantiam ergo diuinitatis accipimus in Sacramento, & cum hæc licet similem, non tamen eandem numero (& nota) corporis sui visibilis substantiam.

Pagina 13.

In Sacramento solam suam dat tibi diuinitatem, non animatam humanitatem, siue carnem.

Pagina 14.

Spirituale & impalpabile est corpus quod nobis dat Christus in alimoniam spiritualem, in visibili licet suæ carnis Sacramento contentam. Impalpabile igitur dico esse, quod nobis vel extra Sacramentum, vel cum Sacramento, sed fide erutum, & propter certum Dei verbum in panem illapsum, datur manducandum, & intrò in animam recipiendum realiter & verè.

Pagina 15.

Corpus Christi naturale non suscipitur ore à fidelibus in Sacramento, sed spirituale illud & diuinum: de quo in Threnis capite quarto dicitur, Spiritus ante faciem nostram Christus Dominus. Id exponens Ambrosius de Sacram. Corpus, inquit, Christi, corpus diuini est spiritus.

tus. proinde verbum illud æternum, quod caro factum est, & Spiritus sanctus, in Sacramento nobis proponuntur, & à fidelibus, in animam fidei ore admittuntur: quæ tamen mirabiliter unita pani & vino, panem & vinum suo modo carnem & sanguinem Christi efficiunt: ex quibus etiam alitur caro Christiani.

Pagina 16.

Quòdnam corpus, precor, Christo unitum est ut homini, nonne corpus diuini spiritus, nonne Verbum Dei æternum, nonne ipsa Christi deitas, quæ suo modo dicitur corpus?

Pagina 19.

Magna cum laude asseruerunt hactenus aliquot Euangelici, D. Zuinglius, Oecolampadius, Calvinus, Beza, Dathenus noster, Petrus Martyr, Christum, in quantum homo est, non nisi fide & spiritualiter, aut (si mauis) spirituali contemplatione passionis eius manducari. Vnum illis videtur deesse, quòd modum manducandi non adeò studiosè explicarunt. At nos pro modulo facultatis nobis à Deo concessæ, adeò firmiter rationem manducandæ naturalis carnis Christi sola fide & spiritualiter tantum fieri asseremus, & eius rei modum ita lucidè exponemus, ut amplius non sit futurus (ni fallor) cōtradictioni locus. Quòd si igitur quis, mei consilij ignarus, quærat, cur alienis vestigijs insistens actum agam, Respondeo, frustra

equidem & id attentaturum fuisse, nisi simul id
 quod Neotericis illis Evangelicis defuerat,
 subsidio veterum Patrum & doctorum resarci-
 re pro spe reconciliationis adniterer. Nam si-
 cuti nemo non multis efferat encomiis illorum
 & diligentiam, & industriam, qua aliquot Pon-
 tificiorum (non enim omnes ita senserunt) in-
 pium dogma subuerterunt: ita nemo est, qui nō
 dolere debeat, illis tam parvæ curæ fuisse, ut
 quemadmodum spiritualis, etiam Sacramen-
 talis manducationis & dignitatem pateface-
 rent, & rei veritatem digna veneratione cele-
 brarent. Quum enim nonnulli ex iis videan-
 tur Sacramenta pro nudis signis habere, nec
 ullam rem spiritualement, vim aut energiam cum
 signo realiter cōiungere simul & ineffabiliter,
 & sic diuinam institutionem minuere: veren-
 dum est (si animo hoc peruerso & ambitioso
 fiat) ne parem condemnationem subeant cum
 illis, qui verbo Domini addunt: & tam rei sint,
 qui ullam Domini carnem, aut (ut melius) ul-
 lam carnis eius substantiā in Sacramento man-
 ducari aut negant, aut dissimulant, quā qui
 simpliciter ipsam, quæ in cælo est, dentibus al-
 teri defendunt. Est quidem posterior hæc opi-
 nio nefandissima, fateor, & intoleranda: prior
 tamen non est dissimulāda, nisi Dominum no-
 strum Iesum Christum, qui se ad infantiā no-
 stram accōmodat, contemnere velimus, qui in
 sensibi-

sensibilibus dignatur nobis dare insensibilia &
 inuisibilia, quia sumus corporei: vnde etiam fa-
 ctum est, vt inter Mart. Lutherum & Philip-
 pum Melanchthonem, nunquam satis lauda-
 tæ & pietatis & eruditionis viros, tum inter i-
 psam D. Zuinglium & Oecolampadium, Cal-
 uinúmque nulla potuerit hæctenus inueniri
 faciendæ cõcordiæ ratio. Lutherus enim exa-
 minata veterum Patrum doctrina facilè colle-
 git aliquid reale esse cum pane post consecra-
 tionem quam vocant, aliquid inquam carnis
 dominicæ quo aleretur caro Christiani, vt in-
 terim anima de Deo satiaretur, Verùm quo-
 niam eam carnem ipsissimum corpus esse vo-
 luit, aut voluisse creditus est, quod Christus ha-
 bet in cælo cum Pontificiis, & (vt paucis dicã)
 Christum ipsum realiter esse cū pane & man-
 ducari ore: non mirum est si ei restiterunt &
 fortiter & laudabiliter tū Zuinglius tum Oe-
 colompadius. Contrà: quum ipse Zuinglius
 videretur Luthero & suis omnia trahere ad
 spiritualem manducationem, nihilque reliqui
 facere in Sacramento quo reuera aleretur præ-
 ter communem vsum caro Christiani, factum
 est vt pari obstinatio nec minus laudabili cum
 conatu illis contradixerit. Interim hæc dissen-
 sione adhuc in hodiernum diem perdurante,
 & religio penè abiit pessum (prohi dolor) & re-
 uerentia circa Sacramenta penitus intercidit,

& eorundem suscipiendorum feruens & quotidianum desiderium penè est collapsum. Proinde ut concordiam aliquam viam inueniamus, neque tamen aut ad sinistram, aut ad dextram veræ doctrinæ viam declinemus, spiritu Dei nos per gratiam adiuuante, dicimus ipsum Zuinglium simul & Oecolampadium, aliisque Christi manducationem spiritualem bene asseruisse, & magna cum laude cum Athanasio pronuntiasse, quoties vera fide erecti in cœlum Iesum Christum & fatemur & aspiciamus pro peccatis nostris (quibus tamè mori statuimus) quondam natum, mortuum tãdè & crucifixum: Cuius resurrectionis beneficio tum omnium bonorum eius sumus participes, tum spiritualis carnis & sanguinis ipsius occulta & potenti opera sancti cõsortes. Et hæc est pulcherrima illa dispensatio carnis Christi, & sanguinis potatio spiritualis, quam si fuissent edocti Capernaitæ, non ita temerè ad Domini verba exhorruissent. Eam quoque si & nos hodie reciperemus, nihil horrendi, nihil impij aut doceremus, aut committeremus manducando, tantum sub assueta recordatione passionis Christi, & illius caro veluti in partes comminuta, distracta in viscera cordis traiceretur. Vnde exurgeret in anima mirus charitatis sapor, mirabile amoris delectamentum.

Pagina 23.

Sacramentum vocatur corpus Christi, id-
que non sine ratione. Nam licet naturale cor-
pus Christi ibi non sit localiter aut corporali-
ter cum sua anima, sed nomine tantum, vir-
tute & imagine (vti postea dicemus) ab ea ta-
men veluti à typo ad veritatem scilicet, ad cor-
poris quod in cœlo est contemplationem in-
ducimur (si cœlestium aliquod nobis superest
desiderium) vt postmodum in eius quod est in
Sacramento possessionem inducamur.

Pagina 26.

Intelligis igitur & percipis, amice lector,
quomodo in pane lateat gratia corporis
Christi, lateat eius natura, dotes & virtutes,
& quomodo illa erui possint, hoc est mandu-
cari, extenta scilicet fide & amore cordis sur-
sum ad signata, priusquã manu visibili & car-
nali ad signa. Verum si nec tibi satis est coniun-
gi Christo in virtutibus, in natura aut dotibus,
sed vis quoque substantiam corporis ipsius
tibi impartiri, & eam habes in Sacramento vi-
sibili, habes & eam in teipso.

Pagina 27.

Dux sunt carnes Christi, non numero, sed
natura & specie eadem, & sibi similes (vti dice-
mus) quarum altera quæ est illi naturalis, & è
Maria virgine sumpta, in cœlũ gloriosa ascen-
dit, altera quæ est in Sacramento virtute &

» potentia, facta ex pane & vino, in alimoniam
 » corporis Christi mystici, hoc est omnium fide-
 » lium quotidie sumpta trásit, à qua fideles cor-
 » pus Christi dicuntur. Si igitur vis carnis Chri-
 » sti verum experiri gustum, & tibi non sufficit
 » Sacramentũ, tuum arripe & deuora brachium.
 » Nam non aliter differt caro Sacramenti à
 » tua carne (modo verè fidelis sis) quàm quod
 » tua est in actu, illa in potentia, vtraque per
 » gratiam.

Pagina 28.

» In pane est caro potentia similis illi specie,
 » quam ipse gestas in corpore: ergo sumens pa-
 » nem, sumis tuã carnem. Iam quum in panem
 » sese infuderit Verbum viuificum, & Spiritus
 » sanctus, Sacramentum autem hoc sit appara-
 » tum iis qui Spiritum sanctum habent, & fideles
 » sunt, denique & per Baptismum regenerati se-
 » quitur quod fideles, qui in charitate, vnitatis,
 » veritate perseverant, hinc accipiunt nutrimen-
 » tum pietatis, veritatis, charitatis, vnitatis, quæ
 » sunt (teste Augustino) ipsum corpus Christi
 » spirituale. Ista igitur sunt quæ videntur omi-
 » sisse Neoterici aliquot Euãgelici D. Zuinglius,
 » Calvinus, & alij. Omiserunt inquam docere
 » populum (quod seueriter vult fieri Cyprianus)
 » quomodo panis fiat caro Christi, ex qua alitur
 » caro Christiani. Nam in eius rei cognitione
 » totum pendet mysterium & dignitas Sacra-
 » menti.

menti. At D. Zuinglium facile excusabit, o-
 pinor, diuus Cyrillus, qui in Ioan. scribens, lib. "
 2. cap. 47. sic ait, Attendamus, obsecro, nos qui "
 docendi potestatem accepimus, melius esse vt "
 simpliciter fidem, quam profundiori ratione "
 diligentius expositam Neophytis tradamus. "
 Nam & lacte Paulus nutrit, &c. Ex hoc colligis "
 lector, nō apud omnes fidei mysteria esse pro- "
 mulganda. Proinde satisfecit D. Zuinglius "
 rudi suo tempori, & populo, iam dudum in ido-
 lolatria submerso, docendo quod Eucharistia
 non esset Christus, nisi forsitan, eo modo quo
 petra erat Christus, de qua dicit Augustinus,
 Petra erat Iudæis Christus, nobis Christus
 quod super altare ponitur. Iam autem quum "
 populus Christianus magnos fecerit in fidei "
 cognitione progressus, aliqua opera succeden- "
 tium Evangelicorum, sine periculo docere, & "
 possumus, & debemus, quomodo Eucharistia "
 sit caro Christi.

Pagina 3109 di istius

Scias Sacramenta non esse nuda signa, aut "
 illis diuinitatem adesse vulgari modo, sed inef- "
 fabili. Quocirca etsi certū est fidelem omnem
 ali verbo viuifico, & proinde spiritali carne
 Christi etiam extra cōmunionem, quotien-
 cunque fidei oratione sibi tale alimentum à
 Patre Deo propter Christum deposcit: Vt ta-
 men Deus imbecillitati fidei nostræ sese ac-

commodaret, & conuentus fidelium stabiliret,
 haberemusque visibile nostræ resurrectionis
 symbolum in visibili suæ carnis nutrimento
 stabilitum, denique vt certo sui contactu nos
 foris & intus sanctificaret, voluit quoque, & in
 Sacramentalem panē ineffabili modo infundi,
 vt tibi corporeo in corporalibus quoque sese
 misericorditer insinuaret. Proinde quicumque
 hęc ineffabilem diuinæ maiestatis præsentiam,
 (nam aliàs etiam suo modo vbique est) in Sa-
 cramento non docēt, & annunciant, qua fit vt
 panis, qui potentia caro est, in carnis Christi
 virtutem & naturam transeat, minuit Sacra-
 menti dignitatem, inde & circa Sacramenta
 deuotionem: & per consequens resistere vide-
 tur Christo præcipienti & dicenti, Accipite &
 manducate. Ipsa est ergo diuinitas siue ver-
 bum viuificum quod se infundit in panem, ma-
 nente in cœlo Christo, sic tamen vt illa diui-
 nitatis præsentia cum pane, panem efficiat car-
 nem Christi in potentia, ex qua alitur caro
 Christiani.

Pagina 32.

Carne Christi (quæ est in Eucharistia) car-
 nes nostræ vera nutritione aluntur. Somniant
 ergo (ne quid durius dicam) qui in Cœna Do-
 mini solam alimoniam spiritualem affectant,
 & sacramentalē siue carnalem vel ignorāt vel
 respuūt. Qui cōtra Cyrilli doctrinā Euangelio
 conso-

consonam nos vniri tantum Christo per Spiritum, & non per carnem affirmant.

Pagina 32.

Panis & vinum altaris transeunt in virtutem carnis & sanguinis Christi, virtute ineffabilis presentiae diuinæ, aut (quod idem est) ratione mysticæ benedictionis, vt vult Nyssenus, & Nysseno consentiens ipse Cyrillus.

Pagina 36.

Nota bene amice lector, vt scias quæ fuerit fides de Eucharistia per vniuersum orbem, huius sanctissimi viri tempore. Credebant enim Eucharistiam esse corpus, siue carnem Christi potentia, & habere eius imaginem, non tamen Christo per omnia similem aut æqualem, sed per gratiam siue ad mensuram.

Pagina 37.

Ergo conclude lector, Eucharistia non est Deus: Nam licet Deus infuderit & coniunxerit se pani ineffabiliter, non tamen assumpsit eum sibi in vnitatem personæ, vnde verè Christus dici possit: substantia tamen est carnis Christi viuifica & creatura nobilissima (fateor) at vt ait Ambrosius lib. 4. de Sac. creatura licet solennis. Vnde etiam patet, quod non per vulgarem gratiam adest Deus Sacramento, sed per mirabilem & ineffabilem.

Pagina 38.

Panis & vinum altaris per verbum Dei à

» legitimè ordinato ministro pronuntiatū, fiunt
 » mox etiam antè maducationem, caro verbi, &
 » sanguis verbi, non sanguis carnis. fit igitur vi-
 » num sanguis Christi non formaliter, sed virtu-
 » te, sanguis inquam Christi non idem numero,
 » sed specie idem cum sanguine quem Christus
 » habet in cœlo, vel (vt mox dicemus cum Cy-
 » rillo) idē sanguis per affinitatem: aut cum Epi-
 » phanio, idem per gratiam. Est igitur sanguis
 » potentia non actu, sanguis verbi non carnis.
 » Nam vt fiat actu sanguis, aut caro, debet man-
 » ducari non circungestari, & nutritionis ordi-
 » ne in veram carnem conuerti, & nostræ carni
 » assimilari.

Pagina 39.

» Si panis quem Christus comedebat non e-
 » rat caro actu ante manducationem, sed poten-
 » tia, ita neque nunc est in altari. Erat quidem
 » & fiebat diuinus in Christo propter diuinita-
 » tem in Christo habitantem. Sic & nunc est &
 » fit diuinus in altari, propter infusam illi diui-
 » nitatem per Verbum. Vnde caro quæ ex pane
 » illo in nobis per concoctionē efflorescit, quum
 » sit caro diuina, efficit vt magis simus diuini:
 » quum sit sancta, efficit nos sanctiores. Quod si
 » dicas mihi, cur Dominus igitur vocat sangui-
 » nem, si nō est verus sanguis, cur carnem, si non
 » est vera caro, & in forma, vt dicunt? Non re-
 » spondebo tibi vt faciunt Pontificij, qui dicūt,
 » id fa-

id factum à Domino vt horror carnis euitetur, quoniã horrendum est comedere crudam carnem, propterea voluisse eam Dominũ tegi accidentibus. Nam obsecro, nõne æquè horrendum esset si quis diceret, Accipe, comede, hæc est caro Patris tui tecta saccharo, æquè, inquam, horrendum, ac si non esset tecta? Audi igitur August. de Genes. contra Manich. affirmantem phrasim esse Scripturæ passim vsitam, vt aliquid dicatur esse quod non est, sed quod vel mox erit, vel esse potest. Informis, inquit illa materia quam Deus de nihilo fecit appellata est primò cœlum & terra, non quia iam hoc erat, sed quia esse poterat. Nã & cœlum dicitur postea factum. Quemadmodum si semen arboris postea considerantes, dicamus esse radices, & robur & ramos, & fructus & folia, non quia iã sunt, sed quia inde futura sunt. Innumerabiles tales loquutiones in Scripturis diuinis reperies. hæc Augustinus. Ex quo discis lector nihil esse absurdum quod dicimus, panem Eucharistiæ nõ esse carnem actu, etsi sic appelletur, sed quia manducatus ab homine fideli, & eo qui est corpus Christi, transit demũ in carnem actualem, vt sic dicam, licet antea virtutem, energiã carnis Christi habuerit.

Pagina 42.

Duo genera sunt eorum qui manducant corpus Christi, vnum infidelium & hæretico-

B. j.

„rum, qui totum quidem Sacramentum man-
 „ducant & proinde corpus Christi, sed nomi-
 „ne & Sacramento tenus: alterum eorū qui in
 „vnitate fidei in Ecclesia perseuerant, & hi rem
 „accipiunt Sacramēti (vnitatis fidei donum sci-
 „licet:) quæ quoque (vt alibi August.) nonnullis
 „cedit ad vitam, aliis ad mortē. Tertium restat,
 „& est eorum qui & Sacramentum & rem, &
 „fructum Sacramenti (qui est Spiritus sancti &
 „caro Christi spiritualis) percipiunt.

Pagina 45.

„ Corpus quod dat Dominus vel contem-
 „plationis fideique ore suscipiendum, citra pa-
 „nem visibilem extra cœnam nobis orantibus,
 „vel quod in Ecclesia dat cum vel in pane, est
 „corpus Verbi æterni, quod tamen in panem il-
 „lapsum mirabili & ineffabili modo, panem fa-
 „cit transire in substantiam illius carnis, quam
 „sursum euexit in cœlum, estq; cum ea eiusdem
 „generis caro, ex qua verè alitur carnis nostræ
 „substantia. Manet ergo substantia vini, licet
 „spirituali mutatione transeat in naturam san-
 „guinis Christi. Sic stabilitur pulcherrima & mi-
 „nime horrenda māducatio carnis Christi, eius,
 „inquam, carnis quæ fit ex pane & vino, & est in
 „Sacramento.

Pagina 45.

Si igitur qui Augustanæ sunt confessionis de
 tali substantia carnis Christi intelligunt, quum
 docent

docent in suis Catechismis, Christum verè, scilicet secundum diuinitatem, & substantialiter per substātiā carnis, quæ fit ex pane & vino, per gratiam adesse Sacramento, nihil absurdi aut à Scriptura, aut à Patribus alienum hæcenus docuerunt.

Pagina 47.

Panis Eucharistiæ est caro Christi potestāte & virtute, non actu, per gratiam, nō per naturam, denique caro quæ facta est ex pane & vino, nō quæ ex purissimo Mariæ virginis sanguine, nisi speciem accipias pro indiuiduo, aut partem pro toto, qua ratione dicebat Augustin. Accipe in pane quod pepēdit in cruce, & bibe de calice quod effusum est de latere. Nam reuera diuinitas & æternum Dei verbum sumitur cum pane, quod aliquando pependit (loquendi quodam modo) in cruce.

Pagina 48.

Quocirca certum nunc est eos errare qui nihil agnoscunt in pane aut carnis dominicæ, aut maiestatis diuinæ. Deinde & eos grauiter falli, qui eandem numero substantiam carnis Christi ponunt in Sacramento, cum illa quæ est in cælo. Proinde scæde, & forsitan damnabiliter nonnulli, qui Augustanæ sunt confessionis, in tali sententia persisterent. Licet enim (vt bene dicit Cyrillus in Ioānem) Christus & spiritualiter & carnaliter sit vitis, nos palmites,

vnde Christus nostri generis carnē habet, & nos quoque eiusdē substantiæ carnē cum ipso habeamus, proinde vnū simus vnitare in Christo, sicuti palmites eiusdem substantiæ sunt cum trunco & vite, palmes tamen truncus non est, nec Petrus Christus est: quare etiā & hoc infero, quòd etsi substantia panis mirabili infusione diuinitatis facta sit substantia carnis Christi, propterea tamen panis Christus non est, nisi nomine & per gratiam, nec eius caro, nisi natura & specie.

Pagina 49.

Quòd ad me attinet, & credo, & ad mortem vsque credam in re Sacramenti, & aliis fidei mysteriis (Deo iuuante) Cypriano, Iren. Neocæsariensi, Aug. Orig. Athan. & eiusmodi tum sibi consentientibus in hac re, tum Scripturæ. Præterea concordī voce docētibus, quòd Sacramenti corporis Christi aliquo modo corpus Christi est, quem modum ex Nysseno explicauimus.

» Ex quo didicimus ratione mysticæ benedictionis, quam accipimus in pane & vino, nos vni-
 » ri Christo per carnem, vt homini, & per S.S. vt Deo. Et licet quoque id quotidie fiat spiritualiter citra Sacra. fit tamen per Sacra. ad imbecillis fidei nostræ robur magis efficaciter. Quum enim per peccatum contra conscientiam siue mortale quis Spiritum sanctum contristauit, & à se expulit, vt non nisi præuia pœnitentia ea-
 que

que seria propter Iesum Christum fide reuocatur, ita si reuocatum & quasi redeūtem percipere certo argumento volumus, multo melius id ex Sacramēto, cui sese infudit cum Verbo ineffabiliter, quàm ex secreto illapsu cognoscemus. Adeunda igitur est Ecclesia, & panis ille *ἁγίου* à Domino de sacerdotis manu petendus & suscipiendus, tū ad redeuntis gratiæ sanctique Spiritus certitudinem, tum ad augmentum nostræ fidei, quinimò ad spiritualis potissimum alimonix incrementum.

Pagina 53.

Quanto melius omnes Patres, qui constituent panis substantiam, qui, quum sit potestate caro, accessione Verbi viuifici transit in carnem diuinam, & proinde in Sacramētum carnis Christi. Sic iuxta id quod habet materiale *«* Eucharistia transit in nos, iuxta id quod habet *«* spirituale, transimus in illud & fimus spirituales, quia hac ratione pascimur carne Christi *«* spirituali, spiritualiter tamen. *«*

Pagina 53.

Est Christus in nobis propter affinitatē carnis qua illi coniungimur. Audis affinitatē carnis, vt scias substantiam carnis que est in Sacramento, & qua alitur caro Christiani, non esse eandem identitate numerali cum Christi carne, sed eiusdē generis & naturæ, siue similem, similem dico, non ipsam eandem.

B. iij.

Pagina 54.

Duæ proinde Christi carnes siue duo illius
 corpora māducari debent, si vera & animę cor-
 porique salutaris communio celebrari debet.
 Vna est Christi caro quæ in cælo est gloriosa,
 quæ sola fide & contemplatione desiderioque
 » virtutum manducatur, & è qua mystica bene-
 » dictio siue spiritualis caro & in panē & in nos
 » tempore Cœnæ præsertim, defluit. Altera est
 » caro Sacramenti visibilis & tangibilis, quæ &
 » ore & fide (nam habet aliquid quod per istud
 » os intrare debet) manducatur ad corporis, &
 » animæ potissimum, nutritionem.

Pagina 55.

» Vfitatus cibus Christi erat panis, qui sicuti
 » propter habitantem in Christo diuinitatē fie-
 » bat diuinus quum māducaretur, ita noster pa-
 » nis propter verbum illi additum per verbum,
 » Hoc est corpus meum, trāsit in naturam Ver-
 » bi, & quum sit caro potentia, sit caro Christi
 » qui est verbum Dei: proinde caro diuina, pro-
 » pter habitantem in ea diuinitatem. Dicit hîc
 » aliquis, Si diuinitatis præsentia in pane aut vi-
 » no facit panem esse Sacramētum carnis Chri-
 » sti, ergo omnis panis etiam communis, est Sa-
 » cramentum corporis Christi. Nam si diuinitas
 » omnia implet & vbique præsens est, ergo etiam
 » in omni pane & omni vino: quid igitur opus
 » pane altaris? Audi amice lector, quid respōdet
 » Augu-

Augustinus epistola ad Dardanū. Vbiq; quidē inquit, & totus est Deus per diuinitatis præsentia: sed nō vbiq; per habitationis gratia: deinde etiā in quib^o habitat nō æqualiter habitat: nam vnde alij aliis essent sanctiores, nisi abundātius habendo in se habitatorem Deum? hæc ille. Est proinde (fateor) Deus in pane tuo vulgari per diuinitatis præsentia, sed non per habitationis gratia: proinde nec corporis & sanguinis Domini proprium Sacramentum. *Pag. 56.*

In altari tria proponuntur, aut potius quatuor, vt lucidioris doctrinæ gratia omnia explicemus. Primò vides panem, quem qui solo ore sumunt, si animalia fuerint irrationalia, sumunt solū ad beneficiū præsentis vitæ, si fuerint rationalia sumunt illū etiā & ad eū finē, sed quæ si in infidelitate perstiterint, quū etiā sumāt cū pane Deū per generalem præsentia diuinitatis, iudicē accipiunt nō Saluatorē. causam si requiris, respōdeo cū Paulo, O altitudo diuitiarum sciētia & sapiētia Dei. & venio nūc ad fideles. Ex his igitur sunt qui accipiunt panē, cui vnita est diuinitas per habitationis gratiam: sed quia talis non adest nisi operante Spiritu sancto, tria in altari proponuntur, panis ex cuius simili substantia auēta est substantia corporis Christi, diuinitas fauorabilis, tertium Spr. sanctus. Fidelis ergo credens æternum Dei filium incarnatum, si fuerit extra peccatum mortale, suscipit ore

substantiam carnis, cui adest diuinitas Christi
 fauorabilis siue per habitationis gratiã: proin-
 de Patrem habet in se habitantem & Filiũ per
 fidem. Iã cum Spiritus sanctus efficiat & opere-
 tur, vt hoc pacto adsit Deus pani Sacramenta-
 li, si dilexerit Christum, accipiet etiam simul
 in se operantem Spiritum sanctum. quod si di-
 liget Christum, diliget quoque domum habi-
 tationis Christi: ac cum Christum credat ex-
 mortuis rediuium iam relictã terra in cœlos
 ascendisse, debet quoque relictis terrenis
 ad spiritualia contendere, hoc est transire à
 vitiis ad virtutes, quarum summa est Charitas:
 ergo charitate & dilectione retinetur & totus
 possidetur Deus. Quum igitur sint qui plus,
 alij minus diligãt, fit (teste Augustino prædicta
 Epistola ad Darda.) vt alij aliis sint sanctiores,
 abundantius habendo in se habitorem Deũ:
 » vnde fit (forte) vt quum panis abundantissi-
 » mē habeat in se Deum, meritò Sanctum san-
 » ctorum dicatur. Qui igitur nihil diligunt (sunt
 autem illi omnes qui in peccatis mortalibus
 perseuerant & fide historiali tantum credunt
 in Christum) hi præsentia diuinitatis Christi
 beneficio indigni adiudicium æternæ mortis
 accipiunt Sacramentum. Verum de his toto
 hoc libro non loquimur, vtpote ad quos non
 pertinet cœleste hoc de quo loquimur nutri-
 mentum.

Pagina 62.

Si rectè communicamus, ad Christum sursum mentem dirigere debemus, quia nimirum eum realiter esse in pane non credimus, non quòd nihil sit in pane verbi viuifici & spiritalis alimonix, sed quia quicquid inest quod inest, & in nos & in panem à sancta Christi carne defluere debeat, veluti lumen à Sole.

Pagina 63.

A Christo veluti maternis mamillis defluit in nos panis Angelorum, & sic Verbum in nobis fit caro per habitationis gratiam non per illam vnionem admirabilem & hypostaticam quæ facta est in Christo in Mariæ virginis utero benedicto. Quoniã ergo hoc verbũ viuificum quod in solo Christo filio Dei corporaliter habitat, à sancta carne Christi, quæ totam viuificandi vim hausit, & in Sacramenta, & in nos defluere debet: non mirum si appositè dixit Raban. & Augustin. quòd si rectè communicamus, ad Christum, qui in cælo est, mētem dirigere debemus, vt ex ipsius sinu æternum Verbum exugamus. Proinde sicuti hæc diuinitas est quæ in Christo corporaliter habitans, & hypostaticè ineffabilitérque illi vnita Christum facit Deum absolutè, semper salua hominis proprietate & natura: ita illa eadem modo de plenitudine sanctæ carnis Christi aut in nos aut in panem Cœnæ dominicæ infusa,

» propter fidem & verbum Dei, facit panem &
 » nos diuinos quidem, sed non simpliciter deos,
 » quia per gratiam & per mensuram, item &
 Christos, at nec id simpliciter, sed panem per
 potentiam & virtutem, nos verò actu tales, de
 quib. dicitur, Nolite tangere Christos meos.
 Hinc etiã sequitur, quòd sicuti nec nostra, ita
 nec caro Sacramenti est naturalis caro Christi,
 licèt specie & natura sit illi similis.

Pagina 65.

Fatendum est igitur quòd latet aliqua caro
 sub accidentibus panis, & sanguis sub acciden-
 tibus vini. Sed antea probauimus, quòd illa
 caro non sit actu, sed potentia, deinde quòd
 non sit ipsissima numero caro D. Iesu Christi,
 sed species illiusque imago, non visibilis, sed
 intelligibilis.

Pagina 66.

Vides lector Eucharistiam esse Christũ qui-
 dem, sed in imagine intelligibili, nõ omnimo-
 da veritate? Accipe familiare exēplum vt me-
 lius intelligas (vulgò enim loquor, non doctis
 » ipse indoctus.) Accipiat sacerdos infan-
 » iam baptizatum & nudum, efferatque eum ad
 » altare supra humeros & caput, & dicat Deo Pa-
 » tri, Suscipe sancte Pater corpus hoc filij tui.
 » Certè non mentietur. Est enim infans ille ve-
 rum corpus Iesu Christi, & quem dicere possis
 iure adoptionis esse Christũ. At obsecro nõ-
 ne me-

ne meritò conspuendus esset sacerdos ille, qui cum puerum & proponeret & contenderet adorandum? Nemo negat, opinor, sed quare? (petit aliquis) Respondet prudentior, Quia etsi sit Christus, gratia est Christus, nō natura, etsi sit vera caro Christi in imagine, tamen non veritate: etsi sit Deus, participatione tamen, non essentia.

Pagina 67.

Qui panem videt, quodammodo videt corpus humanum, qui panis in corpore existēs fit caro & transit in corpus. Est igitur panis imago, intelligibilis scilicet, non lineamētis membrorum insignis: est inquam imago signum siue character naturalis carnis Christi, interim non nuda imago, sed impleta Spiritu sancto & caro diuina.

Pagina 68.

Caro Christi animata, coniuncta est in cælo hypostaticèque vnita diuinitati: at caro Sacramenti etsi habet diuinitatem coniunctam per habitationis ineffabilem gratiam, animata tamen non est, actionibúsque animalibus perficiendis idonea, ne in impiam illam & sceleratam de manducando homine opinionem incidat.

Pagina 70.

Quocirca vt paucis totum de Sacramento conciliemus negotium, diligenter animaduer-

tendum, quòd aliud sit sumere carnem Christi quæ fit ex pane & vino, aliud carnem Christi manducare, quæ est in cælo. Siquidẽ hæc manducatur sola fide vt ostendimus, ad recordationem mortis quam Christus passus est in ea carne, ad æmulationem virtutum quas in Christo contemplamur, denique ad immolationẽ spiritualem pro impetranda nostri apud Patrem
 ” reconciliatione. At caro Sacramenti, quæ etiam
 ” carne spiritali Christi perfusa est, & quæ à
 ” palpabili carne Christi in panem defluxit, &
 ” ore & fide suscipitur, licet non tam ad corporis quàm animæ nutritionem, & potius ad fidei & charitatis quàm ad ossium incrementum. Præterea caro siue corpus Christi quod in cælo est, animatum est, nec descendit in panem tempore Cœnæ, deinde veris membrorum lineamentis distinctum est, & potens proprios motus exercere. At caro quæ quotidie ex pane & vino creatur, & de altari à fidelibus sumitur, natura quidem est similis carni illi, quam
 ” habet Christus in cælo, viuifica nimirum ratione viuificantis diuinitatis, quæ sese in panem infudit & commiscuit ineffabili modo: interea potentia tantum homo est non actu, virtute caro non formaliter, & denique diuina quidem caro, sed non Deus. Ex quibus omnibus iam sufficienter probatis poterit forsitan redargui D. Zuinglij de Sacramento doctrina, quæ

quæ non tantùm illi tribuit quantum debet. Poterit reprehēdi quoq; & Augustana, quam vocant confessio, quæ ita substantiam carnis Christi in Sacramento stabilit, vt inde inferat quòd cum pane adsit Christus verus Deus & homo. Verùm hic illorum error hinc (opinor) ortus est, quòd initio seiplos maluerint sequi quàm Patres, à quibus facilè didicissent, quòd ratione Verbi viuifici mirabiliter vniti cum pane, panis substantia transit in naturam carnis Christi: quæ substantia non est illa eadem numero & dignitate par cum ea quam habet Christus in cœlo, sed specie eadem. Quòd si hac similitudine vti licet pro stabiliendis Patrum dictis, Nōne ouum est imago quædam gallinæ? & qui videt ouū intellectu videt gallinam. Nemo tamen dicat ouum esse gallinam ipsam, quæ ouum posuit. Deinde etsi gallina sit in ouo substātialiter & virtute, non tamen actu & formaliter. Præterea nec substantia gallinæ eadem est numero cum substantia oui, licet specie non differat.

Pagina 71.

Eucharistia est corpus Christi symbolicum & typicum, quod & boni & mali comedunt, sed ratione & vtilitate dispari. Qui enim mali habent quandam fidem, comedunt Sacramentum ad aliquod bonum vitæ temporalis: sed quia non diligunt Christum imitan-

do, quem credunt incarnatum, quondam mortuum, & nūc in cælo gloriosum, quia inquam non ea fide quæ diligit, sic eum comedūt, propterea nihil illis prodest Sacramenti comestio ad vitā æternam. Inde nec mali, multò minus infideles, dicuntur comedere corpus Christi.

Pagina 73.

Si quis est igitur qui sic eum intuens credit in eum, & pertæsus suæ sceleratæ vitæ dolet de sua inobediētia, ob quam scit filium Dei pati, si quis est qui carnis suæ impudicitiam detestatur & fœditatem, appetitque similem carnem illi quam in Christo contemplatur, pœnitentem quòd omiserit præsentia diuinæ solatium & gratiam, vellet quoque sibi restitui Spiritum sanctum, admoueat manum ad Sacramentum, & illud manducet ore & corde. Sic enim & in carnem corpúsque excrescet illi simile, quale Christi est, participetque erit diuinitatis, & Spiritus sancti, corporis, siue carnis & sanguinis Domini. Sic sicuti non nuda symbola carnis & sanguinis Christi accipiet, ita non ipsissimam carnem & sanguinem Christi, quam fide intuetur & contemplatione in stomachum detrudet. Valeant proinde qui hoc horrendum dogma adferūt in Ecclesiam, valeant & qui Sacramenta tam parui æstimant, vt in ea nec mirabiliter præsentem diuinitatem agnoscant, nec operantem Spiritum sanctum

etum suscipiant. Scio doctissimum O Ecolampadium in ea non fuisse opinione: cuius verba sanè pia & catholica postea apponam. Scio & Petrum Martyrem in suis scriptis latentem in Eucharistia diuinam virtutem agnouisse, & in eo præsertim libello quem de Eucharistia edidit ad Archiepiscopum Cantuarenses, cuius hæc sunt verba. Non mihi magnopere placet, inquit, quod nostri tam paruam faciunt mentionem mutationis panis & vini, ad quem Patres diligenter respiciunt, nec eam dedignantur Scripturæ, cum Paulus vocet Sacramenta, non simpliciter panem, sed panem Domini. Est enim in eis virtus quædam latens, quam non habent ex sese, sed ex institutione Domini, tum ex virtute Spiritus sancti, tum & ex verborum prolatorum efficacia. hæc ille. Nec potuisset Augustinus multo plura aut augustiniora de Sacramento dixisse. Iam scio quoque & his posteriorem licèt, eruditione non impari (si rectè iudico) Theodorum Bezam idem fortè sentire, cuius hæc sunt verba aduersus Vestphalum virum quendam doctum. Augustinus satis indicat absentiam verè carnis Christi à Sacramento, licèt spiritu præsens sit in verbo (inquit.) En & diuinitatem & Spiritum sanctum fatetur cum pane. Restaret tantùm (cum venia dico) vt consentiant ad pacem Ecclesiæ cum antiquitate, & ad reuerentiam religionis

circa Sacramenta, vt in Catechismis doceant,
 » quomodo ipsa diuina maiestas ineffabili mo-
 » do sese infundat Sacramentis, quomodo ibi
 » reuerà adfit nō per generalem diuinitatis præ-
 » sentiam tantum, sed (operante id Spiritu san-
 » cto) per specialem & admirabilem habitatio-
 nis gratiam. Cuius ratione, panis altaris poten-
 tia alioqui caro, transit in naturā carnis Chri-
 sti, non tam corporali quàm spirituali transi-
 tione, vnde panis fit substantia corporis, siue
 carnis Christi. Hæc omnia concinnè breui-
 tēque, sed paulò intricatius asseruisse videtur
 confessio Augustana, quæ dicit, quod Cœna
 Domini est communicatio corporis & sangui-
 nis Christi, in qua Christus verè & substantia-
 liter adest, & (vt Melanchthon in Apologia
 explicat) non solū efficacia, sed etiam sub-
 stantia. Verè nāque adest, vt ego (pace illorū)
 explico, ipse Christus per verbum viuificum
 & per diuinitatis substantiam, à qua non abest
 Spiritus eius. Huius diuinitatis mirabiliter
 præsentis ratione, fit vt panis ipse altaris, qui
 ante verba Domini indeterminatæ speciei cor-
 » seu carnis Christi, mirabili quadam, quia spiri-
 » tuali mutatione. Vnde etiam Christus adest
 » substantialiter, hoc est per eiusdem non nu-
 » meri, sed speciei substantiam, si carnem spectes,
 » alioqui reuerà per eandem substantiam diui-
 nitatis

nitatis & Spiritus, cuius respectu Ecclesia verum corpus Christi est, & Christus ipsum caput. Sic (si illorū mentem assequor) non ipsum Christum (qui in cœlo tantum est, saltem in vno loco cœli vt homo) ponunt localiter in Sacramēto, sed tacitè cum Epiphanio gratiam corporis Christi in Eucharistia annuntiant, quam nomine tantum, si corpus naturale spectes, & re si corpus Christi mysticum intuearis, appellant carnem Christi, quæ potentia interim caro eius est non actū, gratia non natura, ex pane & vino futura in nobis, non realiter immediatè, & simpliciter ex virginis Mariæ benedicto sanguine.

Pagina 79.

Fis proinde naturalis carnis Christi particeps per hoc Sacramentum, non carnem eius naturalem, aut tangendo, aut in stomachum admittendo, sed fide ante omnia eliciendo in panem & vinum delapsam à glorioso, quod sursum est, Christi corpore viuifici verbi virtutem.

Pagina 80.

Non ergo descendit caro Christi in panem, sed verbum de Deo verbo, & virtus illa nos viuificans à sancta carne Christi, & in panem tempore communionis à supernis descendit. Sed nota bene, in hoc differimus, & nos à pane, & panis à nobis, quod panis fiat verè

C.j.

caro Christi, nos vera caro, vterque alioqui per gratiam, licet fortè propter fidei defectum inæqualem, & vt vno verbo absoluam, Panis est potentia & virtute caro Christi, nos actus tales fimus, etiam extra Sacramentum.

Pagina 82.

Quæ diligenter nota, vt partim scias non ita contemnendum panem Sacramentalem, vt hætenus horrendè fecerunt nonnulli, qui eum *Iean le blanc* vocarunt, quem Chrysostomus dicit Spiritu sancto vndique circumuestitum: partim vt credas, certissimè aliquam esse mutationem in ipso pane Sacramentali, non quidem ex dignitate sacerdotis verba Christi pronunciantis succedentem, sed certis Christi verbis, & institutione firmatam. Errant proinde nonnulli in hoc parum Euāgelici quidam, qui Eucharistiæ panem in eo tantum differre à pane communi asserunt, quia in alium & sanctum vsum transfertur. Non enim propter id solùm, sed (vt disertis verbis omnes Patres dicunt) quia mirabiliter, potenter, ineffabiliter panis fit caro Christi, mutata quidem natura, sed seruata forma, & substantia in diuinam abeunte naturam (ait Gelas.) non tamen pereunte.

Pagina 86.

” Carnaliter & aliquo modo vnimur Christo
 ” per carnem, quia panis est eiusdem naturæ
 caro

caro cum carne Christi, quandiu mirabi-
 lem hanc habet in se præsentiam diuinitatis & Spiritus sancti. Igitur coniunctio hæc
 mirabilis diuinitatis cum pane, mutat panis
 substantiam in substantiam carnis Christi. Est
 proinde panis & tamē alius, quia diuinus, quia
 viuificus, & (quòd mireris) quia panis simul
 & caro est, panis forma, caro virtute.

Pagina 87.

Accipis quidem elementum cui accessit
 verbum & proinde Sacramentum, sed non (vt
 rem) fortè ita virtutē accipis Sacramenti. Nam
 panem quidem sanctificatum virtutē mysticæ
 benedictionis intromittis, sed Spiritum Dei
 sanctificantem non admittis.

Pagina 88.

Sicuti certus est & infandus aliquot Ponti-
 ficiorū de tràssubstātiatione error, ita nonnul-
 lorum quoque Euāgelicorum præposterus ze-
 lus (si modò zelus est) reprehendendus est, qui
 putant nullam esse mutationem in pane, nul-
 lam ad eum accessionem diuinitatis fieri mira-
 bilem. Denique non nisi in actione panē san-
 ctificationis gratiam retinere.

Pagina 89.

Viuisifica gratia perpetuo manet etiam in re-
 liquiis communionis. Nec valet quorundam
 argumentum qui dicūt, quòd sicuti Baptismus
 tantum valet in vsu, ita nec Eucharistia, quo-

niam generatio est actio transiens, at alimentum res manens. Proinde ut bene monet Oecolampadius contra Melanchthonem, quantumdiu, benedictus panis seruire potest esui, tamdiu ad sanctimoniam est utilis, à quo nunquam separatur Spiritus & viuifica gratia. Quapropter (adiicit) hesternis reliquiis sanctificari egros non negamus, tamen in Ecclesia id fieri hortamur, ut verior sit Coena dominica. Hactenus Oecolampadius & sanè & catholicè sentit de hac re, uti certè (opinor) de omnibus aliis religionis articulis, docens viuificam gratiam & Spiritum sanctum non abesse vnquam à Sacramento, quantumdiu illa terrena elementa manent incorrupta. Et certè quid alioqui (precor) deferebant Diaconi ad absentes, teste Iustino in Apologia? Quid petiit Serapion sibi transmitti per presbyterum, narrate Eusebio? Quid seruabat vxor Tertulliani domi suæ? Quid portabat frater Ambrosij transfretaturus mare? Quid in eremo solitariam vitam agentes à seipsis accipiebant communicantes ubi aberat sacerdos? teste Basilio in epistola ad Cæsar. Quid accipiebant Diaconi in Ecclesia, præcipiente concilio Nicæno, & dicente, Proferant ipsi, si presbyter non adsit qui eis porrigat, & edant? Vidésne, lector, quòd & tunc seruabatur Eucharistia, & quòd hodie etiam non malè seruatur in templo Christianorum? Si Sacramentum

tum est verbum visibile, quid loquitur intuentibus, nōne Hoc est corpus meum, licet per gratiam & virtutē, vt ait Epiphanius? Aderitne igitur gratia & veritas corporis Christi ipsi signo & Spiritus Sacramento? aderit certē (vt ex Cyrillo didicimus) aderit inquā, modo adfit obedientia, hoc est si sumatur, aut ad mādicationis finem asseruetur. Aliās adest quidem aliis, sed tibi non adest: recessit, qui tamen est vbiq; mortem ibi reliquit qui omnia viuificat, & diabolo locum dedit qui omnem alioqui locum implet. Denique semper illi adest spiritus & vita, sed tibi aut nō credenti, aut mysterium non iutelligenti, solus est panis, solū est vinum, ait August. in Ioan. tract. 26. Quòd ergo olim pij Christiani in Ecclesia prius sumptæ Eucharistiæ portionem domum aliquando deferebant, quòd ad ægros quoque eam deportabāt, quoniam ad manducationis finem & reconciliationis cum Ecclesia signū tendebat, non aut superstitionis aut adorationis, indulgentia fuit charitatis (opinor) non inobediētiae peccatum. Vnde hoc intuitu suaserim ab iis idem fieri, qui nondum in fide ad plenum sunt confirmati.

Pagina 90.

Vnde fit vt non possim non approbare illarum Ecclesiarum morem in Germania reformanda & pium, & sedulum, qui vt frequentissimè Cœnam Domini celebrant, ita etiam po-

scientibus Eucharistiam infirmis benignè illis
eam impartiuntur.

Pagina 92.

” Diuinitas siue verbum Dei æternum, ineffa-
” bili modo in panem illapsum, per mirabilem
” gratiam nimirum (alioqui etiam vbique est per
” potentiam & prouidentiam) panem mutat in
” virtutem carnis Christi, cuius energiæ ratione,
” non immeritò vocatur caro Christi, & corpus
” eius. Cæterum hæc mystica benedictio siue hic
” Spiritus sancti afflatus, à sacra carne Christi è
” supernis in nos & Sacramenta defluit.

Pagina 93.

” Caro Christi non descendit ad nos, tantum
” abest vt eam ore & dentibus premamus, sed ab
” ea veluti lumen à sole in nos & in Sacramenta
” illabitur Verbum de Deo Verbo, vt vocat O-
” rigenes.

Pagina 94.

Cuperes tibi simile corpus, exposceres simi-
le alimētum quod simul tibi esset medicamen-
tum, vt tandem in simile corpus excrescas? Ad-
moue manum ad Sacramentum, & quale desi-
” deras, tum ore tum corde suscipe nutrimentum.
” Siquidem hic panis quem tãgis, virtute & po-
” tentia caro est, similis illi, quam cum tanta ad-
” miratione sursum contemparis: & vinum hoc
” sanguis est virtute, illi sanguini cognatus & af-
” finis, quem è Christi latere diffundi prospicis,
plenus

plenus vita & Spiritu sancto. Est proinde hoc
Sacramentum quod dēte premis, & cuius vim
corde fugis, vera imago, sed intelligibilis illius
corporis Christi quod sursum fide intueris, &
ad vitæ tuæ æmulationem manducas.

Pagina 95.

Conclude igitur vel meo periculo, lector,
quòd caro illa quam in pane cōtemplaris (po-
tentia tamen & virtute non actu, nam debet
manducari vt fiat vera caro) nō sit illa natura-
lis caro Christi & numero ipsissima quā in cēlo
contemplaris: sed caro illi germana, caro illi
affinis, aut denique caro vicina & natura simi-
lis carni Christi, plena tamen vita & Spiritu
sancto, ne typus & similitudo omni veritate
destituatur: interim non est tota veritas, ne
non sit typus.

Pagina 95.

Multi quos nouimus Euangelici facilè ad
mittunt quod sit signum, figura siue imago, sed
(quod dolendum) aut dissimulant aut ignorāt,
quòd sit imago & figura non nuda aut inanis,
sed viuifico verbo plena & Spiritu sancto.

Pagina 98.

Per hanc igitur vim vitæ siue virtutem, quæ
à carne Christi profluit in panē, dicimus, quòd
in Eucharistia est vis siue veritas carnis Chri-
sti, vnde differt à pane cōmuni. Hic enim cor-

„ pus tantum nutrit, ille autem & corpus & ani-
 „ mam, quia & substantiam habet terrenam &
 „ cœlestem. Propterea eget & ore carnis & fidei,
 „ ut & fidei & carni nostræ præbeat alimentum.

Pagina 98.

Accipio in Euchar. fidei donum siue virtu-
 „ tem quãdam à Christi carne illapsam, quæ me
 „ coniungit Christo carnaliter, hoc est, facit meã
 „ carnem Christi, carni congenerem.

Pagina 99.

Sicut cognitio Patris & Filij vim vitæ & my-
 „ sticæ benedictionis virtutem immittit, hoc est
 „ fidem quæ nos coniungit Christo ut homini:
 „ ita cognitio & cõfessio Spiritus sancti qui à Pa-
 „ tre & Filio procedit, vim quandam infundit,
 „ quæ charitas vocatur.

Pagina. 100.

Cum dicit vel Irenæus vel Cyrill. nos natu-
 „ rali participatione vniri Christo per carnem,
 „ intellige id fieri potissimum quando manduca-
 „ tur panis Eucharistiæ, qui ob inexplicabilem
 „ vnionem (quæ tamen hypostatica non est) ver-
 „ bi viuifici cum pane transit in naturam carnis
 „ Christi: proinde per illũ panẽ, qui verè nos nu-
 „ trit, naturæ tã carnis Christi quàm diuinitatis
 „ sumus participes, modò accesserimus ad come-
 „ dendum & fidei & charitatis consortes.

Pagina 103.

Audeo (inquam) & fide qua possum, & dile-
 „ ctionem

ctione quam à te accepi admittere in animam”
 meam corpus, hoc est, substantiam Verbi tui”
 viuifici & Spiritus sancti, qui secreta & præpo-”
 tenti virtute panis huius & vini substantias a-”
 lendæ carni meæ idoneas, in naturam sanctissi-”
 mæ carnis & sanguinis dilecti Filij tui Domini”
 nostri Iesu Christi per mysticã benedictionem”
 immutat.

Ex 2. lib.

In cælo totus Christus est, in sacramêto verò
 ipsius quædam imago siue, vt ita dicã, portio.

Pagina 114.

Frustra in manducando, hoc est occidendo
 vetere Adamo tuo, frustra in obseruãda Lege
 defudas, nisi noui Testamêti beneficium quod
 in effuso Christi sanguine nobis oblatum est,
 & fide suscipias, & aliis hoc dilectionis chari-
 tatîsque donum propines. Bibite (inquit Do-
 minus) hũc meæ charitatis sanguinem omnes,
 qui effunditur in remissionem peccatorum: &”
 Facite, hoc est (ait Orig.) pariter in alios effun-”
 dite. Quare ergo omnes? quia salutis symbo-
 lum & remissionis qua omnes egemus pecca-
 torum signaculũ. Iam quum in remissione pec-
 catorum potius constet nostra iustitia (teste
 August.) quàm perfectione virtutum, ei potius
 oblatione fidei, & amoris placetur Deus,
 quàm sacrificio iustitiæ operum nostrorum,
 potius etiam in bibendo sanguinem, hoc est

fidei charitate iustificamur, quàm in legis mutila nostra obseruantia.

Pagina 116.

Sed hîc insurget Christianæ militiæ ignauius aliquis tyrunculus, & dicet, Si non magnoperè prodest ad salutem obseruãtia Legis siue obedientia, quam tu escam Christi appellas, vnde & totius Ecclesiæ, verùm iusti sumus in bibendo sanguine Christi, hoc est credendo quòd effuderit sanguinem pro peccatoribus, aut fideliter diligendo Deum, quod appellas bibere nouum Testamentum. Ergo cõtra vetus Pontificum institutum bibamus de Calice, & non comedamus de pane. Rectè quidem infers, si tempore excluderis. Quum enim manducatio longius exquirat tempus quàm potatio, si in animæ deliquium incideris, nõne in os potius iniicies vinum quàm carnes, quoniam illud citius repente delapsas instaurat vires? Et tamen quis successu temporis panem negligat, qui vinum diligit?

Pagina 132.

Populus cùm sit sacerdos sacrificare etiam tenetur sub pœna æternæ damnationis, ne quis putet in posterum in Cœna Domini nullum esse sacrificium, quod ab Euangelicis aliquot (doleo) nimis impudenter aut negatum aut omissum, neque in Catechismis explicatum. Scio quòd solus Christus sit sacrificium propitiato.

pitiatorium, solus interpellās Patrem pro peccatoribus cum indubitata efficacia.

Pagina 132.

Nemo interim negabit & populo & ministris nouæ legis præter laudis, precum, eleemosynæ, specialia duo alia esse & commissa, & præcepta sacrificia, quorum vnum est oblatio corporum suorum, iuxta illud Pauli, Offerite corpora vestra Deo hostiam viuentem. Alterum passio Iesu Christi, & beneficiorum eius in nos cōmemoratio, iuxta illud Christi, Hoc facite in mei memoriam.

Pagina 136.

Panis duplicem habet analogiam. Vnam qua respicit & denotat Christum caput Ecclesiæ: altera analogia est qua respicit Ecclesiam & singula eius membra, fideles scilicet omnes.

Pagina 142.

Audacter panem & vinum offeramus, hoc est, corpus & animam nostram æterno Abraham, & Patri nostro Deo.

Pagina 143.

Offeramus panem obedientiæ scilicet, offeramus vinum fidei & charitatis nostræ, & suo tempore effundamus ea in proximum.

Pagina 145.

Proinde, mi Lindane, si intelligeretis canōnem vestrum, cū dicitis, Suscipe sancte Pater

hanc oblationem, &c. deinde, iube eam perferri sursum per manus sancti Angeli tui: tantum est ac sic diceretis, Suscipe Pater me & populum hunc, qui sumus corpus Filij tui facti in Baptismo per gratiam tui passionis ipsius: suscipe nos, inquam, qui in oblato hoc pane representamur. Hæc igitur fuit cæcitas Ecclesiæ Romanæ, quæ si oculos aperire vellet, & ad verum redire sacrificij Christiani intellectum, idque peragere cum populo (ut fit in reformatis Ecclesijs hodie) vulgari & intelligibili lingua (ut bene meo iudicio instituerat Bonensis reformatio sub pio illo Archiepiscopo Coloniensi, adiuuantibus & suã operam ei reivanuantibus Bucero & Melanchthone) non videretur hodie nunquam satis laudata Ecclesia Anglicana, quæ ferè totum Canonem retinet, & in celebranda Cœna Domini ipsam vetustatem quàm proximè æmulatur, præsertim in consecratione panis & vini: quæ etsi nihil faciunt ad consecrationem, explicant tamen consecrationis Christi vim, & quædam sunt veluti paraphrasis, cuius hæc sunt verba, Concede misericors Pater, ut hæc creaturæ panis & vini per sanctum Spiritum & verbum sanctificata

cata fiant nobis corpus & sanguis dilecti Filij tui, qui pridie quàm pateretur, &c.

Pagina 148.

Augustinus panem & vinum in altari consecrata signa esse dicit bonæ nostræ voluntatis & puritatis cordis, quæ Deo offeruntur: neque dicit signa esse præsentis carnis Filij Dei siue integri corporis eius & animati.

Pagina 149.

Quum Christus seipsum, hoc est corpus & animam obtulisset Deo Patri in Spiritu, pane & vino repræsentatus, & iussisset vos potissimum (alioqui pertinet ad omnes) facere in cõmemorationem sui hoc est memores, quòd ipse prior hoc fecisset, vos contra, non vos ipsos, sed ipsum rursus offerre vultis?

Pagina 162.

Si non potest offerri nisi per sacerdotem iustum, & Bernardus dicit, quòd sacrilega crudelitate surripitur pauperibus, quicquid sacerdotes præter victum & vestitum accipiunt, & certum est illos retinere ingentes diuitias, dominia & terras, esurientibus egregiè pauperibus: ergo omnes abbates, episcopi, diaconi, archidiaconi, cardinales, canonici sunt sacrilegi, aut mentitur diuus Bernardus & Augustinus, & vtinam officiosè mentiantur (Deus ita me amet vel vnus mei brachij iactura.) Si igitur sunt sacrilegi, sunt infames, proinde non tan-

tum non possunt offerre, sed peccato contaminant etiam eos (vt diximus ex Cypriano) quicumque illorum oblationi assistunt, etiam si nihil esset amplius, quod in illis reprehendas.

Pagina 164.

Offertur primū corpus & caro singulorum Christianorum, hoc est Ecclesia militans Deo in precibus communicantium commendatur, quod etiam bene obseruant Euangelici, & in pane id quadam analogia fieri non negant.

Pagina 168.

At cur non audis Cyprianum, qui monet lib. de Vnctione, vt inquiramus quomodo panis ille dicatur corpus Christi? Tunc respondebit tibi Tertullianus, quod sit figura corporis licet non inanis. Clemens Alexandr. quod sit Temperatura vini & verbi. Origenes, quod sit verbum de Deo verbo. Theodo. quod ideo dicitur Corpus, quia panis addiderit suā gratiā Dominus. Idem Epiphanius, idem August. Videbitis, inquit, quod gratia eius non consumitur morsibus. Audies à Neocæsariensi, quod sit imago carnis Christi impleta Spiritu sancto. A Chrysostomo, quod sit aliquid intelligibile, inuisibile & inpalpabile. A Theophylacto, quod sit virtus carnis Christi. Gelasio quod sit panis diuinus. A Nysseno, quod sit panis cui vnictum sit verbum. A Damasceno, quod illi coniuncta sit diuinitas. A Cyrillo in Catech. quod sit

fit panis quidem, sed non nudus aut simplex, sed cum eo diuinitas. Ab eodem ad Calosyr. quòd Deus infuderit in eum vim vitę. A Cypriano, quia in illo infusa est diuinitas mirabili modo. Ab Ambrosio, quia est similitudo carnis, aut quia est cum eo diuinus Spiritus. Ab Emisseno, quia est panis cuius substantia propter præsentiam maiestatis diuinę sit mutata in melius. A Rabano, quoniam est character siue figura carnis. A Nazianzeno, quia est figura figurę, & magni figmentum Dei. Ab Ambrosio, quia creatura solennis. Denique ab omnibus, quia sub figura panis occultet (tantum habebis ex me) figuram siue Sacramentum carnis Christi, vt diximus ex Beda. Deum quòd in pane adsit veritas carnis Christi, non tamen vera caro & formata, vis illius non caro ipsissima, & substantia etiam eadem natura cum carne Christi, non eadem numero.

Pagina 171.

Dixit Christus, Accipite, manducate, & postea, Facite. Nota lector, ordinem, quem nescio an bono zelo inuerterit antiquitas, quę facit panem, hoc est (vt ipsi accipiunt) offert priusquam comedant. At si ordinem verborum sequaris, prius comedendum esset Sacramentum, deinde offerendum, sic foris nullum esset visibile sacrificium, sed totum in nobis, iuxta Paulum, Offerte corpora vestra Deo hostiam san-

ctam. Sic Petrus iubet nos offerre spirituales hostias. De panis & vini hostia nusquam leges in Scripturis, imò neque in Patribus, nisi ea ratione offeramus panem, & eiusmodi visibilia quæ Irenæus vocat creaturas, vt non appareamus in conspectu Dei aut vacui, aut ingrati. Hæc quum oblata cedât in alimoniam pauperum, & admoneant populum sui officij sui que mentalis sacrificij, pulchrum esset, & moribus antiquorum consonum, vt ab Euangelicis reuocaretur in vsum. Id quod fit (vt apparet) elemosyna, à singulis pro suo arbitratu & facultatibus oblata.

Pagina 176.

Est quidem panis altaris corpus & caro Christi virtute & per gratiam, & proinde intelligibilis admirabilisque Christi imago. At
 » tu, quisquis es, qui panem dignè sumis, sis
 » corpus Christi visibile, sensu & ratione præditum.

Haftenus Harchius.

EThæc quidē Harchius nō minùs obscurè quàm
 Eperturbatè, ut qui ab una quæstione ad alterã
 desiliat, & plurimis ambiguis vocibus ac formulis
 utatur, ad eò ut mihi sepius hæc omnia relegēda,
 considerāda, perscrutāda fuerint, priusquàm quid
 homo iste sibi vellet, intelligere, & in suos locos di-
 stinctè singula referre potuerim. Itaq; ne huius mei
 scripti lectoribus idē eueniat, distinctis, ut est à me
 initio dictum, quæstionibus, primùm omnium ex-
 ponam quid de singulis in Heluetica confessionis
 Ecclesiis doceatur, cui omnes quoque Rhetica, Sa-
 baudica, Gallica, Anglicana, Scotica, Belgica, &
 Polonicarum, Morauiensium, Bohemicarum, Hun-
 garicarum denique plurimæ Ecclesiæ subscripserūt:
 ac deinceps quid Harchius de iisdem rebus sense-
 rit ostendam, ut proinde in quibus consentiamus
 vel dissentiamus, cuncti perspicuè cognoscant.

De signis in Cœna Domini.

De signis, siue Symbolis, siue Sacramentis (quum
 ista vox angustiore notatione sumitur) hæc doce-
 mus. Primum hæc signa à rebus communibus qua
 signa non sunt, eo differre, quòd in his substantiæ
 ipsæ ad naturalem illarum usum adhibeantur, illa
 verò aliud quippiam quàm quod ipsa sunt, animis
 representent, ac proinde ad alium quàm naturalem
 usum accommodentur: ut exempli gratia, commu-
 nis panis idcirco profertur & sumitur ut corporibus.

nostris naturale nutrimentum præbeat ex sui ipsius substantia: panis autem Sacramentum, sic ad naturalem usum adhibetur ore comestus & in ~~centriculo~~ concoctus, ut tamen neque in ipsius substantia, neque in naturali ipsius usu subsistatur, sed ad spirituales cum Christo coalitionem animus assurgat. Docemus præterea Sacramentorum significationem diuinitus institutam, neque nudam esse, qualis est pietatum imaginum & aliorum huiusmodi vulgariarum signorum, sed cum ipsa rerum significatarum præbitione coniunctam: neque in rebus humanis & caducis, sed in rebus celestibus & æternis versari. Sic exempli causa, in carnalis coniugij obligatione, annuli traditio nudum signum non est, sed quo ipsa coniugij obligatio sancitur: Panis autem Sacramenti in spirituali cum Christo coniugio sanciendo adhibitus, spiritualis ac perpetua cum illo nostra coniunctionis, & omnium ex ea defluentium in nos honorum certissimum est pignus. Denique pro signis & Sacramentis in Cæna Domini primo loco censemus ipsam Domini institutionem, qua nobis totum illud mysterium significatur. Deinde pro signis tantum panem & vinum, sed etiam substantiales sacrae illius actionis ritus habemus, de quibus seorsim à nobis differetur.

Nos igitur hac de re sic ex Dei verbo sentire dicimus, nempe tum ex ijs quæ de veteribus Sacramentis aduersus plurimos in re sacramentaria errores à Prophetis & in epistola ad Hebræos docentur:

tum

tum ex ijs quæ & de Baptismo Mat. 11. 3, & Act. 11. 16, & 1. Pet. 3. 21, & de Cæna Domini, 1. Cor. 10. 4, & 16, referuntur: quæ nunc attigisse satis est. Quid autem Harchius? Agnoscit panis & vini signis cogitatione nostrâ admoneri carnis Christi pro nobis crucifixæ, & nunc nō in terris sed in calis collocatæ, ex qua cuncta in nos Dei vera dona, ipsaq; in primis vita aterna veluti ex capite in subiecta mēbra deriuētur. Et hætenus quidē recte sentit, realem corporis Christi in terris præsentia, firmissimis plurimis argumētis, nobiscū refutās. Sed nimium profecto parcè ac ieiunè de isto signorum genere loquitur, quum ea $\mu\nu\eta\rho\sigma\omega\alpha$ tātum vocat, quod etiam pictis imaginibus conuenit. Quamuis enim postea plus etiam illis quàm nos tribuere videatur, nedum ut illa extenuet: si quis tamen rem totam propius inspicat, comperiet omnem signorū rationem ab ipso aboleri: ut qui panem illum & vinum illud, non corporis illius pro nobis traditi & sanguinis illius pro nobis effusi signa, sed ipsius essentialis æterni Filij Dei conceptacula esse contendat: ut sicut Christi caro propter inhabitantem in ea τοῦ λόγου hypostasin facta est re ipsa Diuina, sic propter eisdem essentialem in illo pane & illo vino inhabitationem atque adeo cum illis vnitionem, panis ille & vinum illud sint res diuinissimæ: adeo ut ex illius sententia hæc τοῦ λόγου in pane & vino inhabitatio, ab illa hypostatica nō toto genere, sed secundū plus & minus differat. Hætenus videlicet quod

hac cum ipsa carne Christi sit penitior & arctior, adeo ut homo ille sit ipsemet Deus, ista verò cum illo pane & vino non sit usque adeo intima, ut ille panis & illud vinū sint ipsemet aeterni Dei Filius: quem teterrimum & planè cum manifesta impietate coniūctum errorem tunc demum refutabimus, quum eiusdem de rebus significatis, & signorum cum rebus ipsis analogia, & utrorūque inter se copulatione, itēque perceptione, & effectis sententiam exposuerimus, ne sapius idem inculcare cogamur.

De rebus Sacramentaliter in Coena Domini significatis.

Edocti Verbo Domini, prout sonant & significant institutionis verba, per panem illum, corpus illud Christi pro nobis crucifixum: per vinum illud, sanguinem illum pro nobis effusum: per panis illius fractionem & illius vini effusionem, diros illos innarrabiles Christi pro nobis tum in corpore tum in anima toleratos cruciatus: per exteriorē eorūdem symbolorum traditionem, interiorē ac spirituales Christi praeibitionem: per eorūdem denique sumptionem, spirituales eiusdem per fidem receptionem, sacramentaliter ex ipsius Christi ordinatione significari docemus. Harchius verò triplicem nobis Christi carnem statuit, unam naturalem, alteram sacramentalem, tertiam mysticam. Naturalem carnem definit eam, quā ὁ λόγος sibi hypostaticè

staticè uniuert in calis positam, & cuius mun-
 uōwa sint panis ille & vinum illud, sicut paulo
 ante diximus: ita uidelicet ut illa caro in hac sacra
 aētionē non aliter (quamuis in diuersum finem)
 sensibus nostris externis proponatur, quàm imago,
 ut rei picta admoneamur. Sacramentalem carnem
 autem uocat ipsum illum panem & illud uinum, in
 qua illapsa diuinitas essentialis τὸ λόγῳ, eisque u-
 nita, faciat ut panis ille & vinum illud sint caro
 Christi, non quidem eadem numero atque natu-
 ralis illa, sed natura, id est ratione uiuificantis Di-
 uinitatis, ei carni similis. Tertiam denique my-
 sticam nos ipsos appellat, qui pane illo uirtute uiuifi-
 ca pradio ritè utentes, ipsum Christi corpus euada-
 mus.

De signorum & rei significatæ
 analogia.

Rectissimè scribit Augustinus, nisi conuenien-
 tia & similitudo quadam esset inter signa & res
 significatas, ne signa quidem fore. Nam uisa equi
 uel bouis imagine, cui tandem homo ueniat in
 mētem? Quam autem analogiam inter illa signa &
 res illas significatas statuamus, facillè uel nobis ta-
 cētibus, ex iis qua paulò antè diximus intelligi po-
 test. Apparet enim mox similitudo aptissima inter pa-
 nē & uinum, id est corporalem alimoniam nostrā, &
 Christum, ex quo aeternae uitae succum haurimus:
 itidēque inter panis fractionē, & diros eius cru-

ciatus inter vini in poculum infusionem & sanguinis ipsius effusionem : ac denique inter corporalem & spirituales, tum præbitionem tum receptionem. Harchius autem, omnibus istis neglectis, duplicem analogiam nõ inter signa & res significatas, sed inter rem essentialiter in pane & vino contentam, & intimè ac ineffabiliter illis permixtam, & panem istum ac vinum istud comminiscitur. Vnam videlicet, quòd sicut caro Christi naturalis per hypostaticam inhabitationis gratiam euasit caro essentialiter Diuina, utpote Filij Dei caro: sic panis iste & vinum istud eadem Diuinitate ipsis essentialiter vnita fiant caro Christi vera, & illi carni naturali, quod ad viuificam illam virtutem attinet, similis: alteram autem in eo quòd sicut panis quo vefcebat tur Christus, & vinum quod bibebat, in terris agès, calore naturali concocta, &, ut loquuntur medici, (fuit autem professione medicus Harchius, cui propterea similitudines istæ fortassis in mentem venerunt) carni illi pro nobis assumptæ, & Diuinitati Toũ λόγου vnite assimilata euadebant ipsa Christi caro naturalis: ita etiam quisquis illa Sacramenta (quibus eadem illa Diuinitas quamuis non hypostaticè, tamen essentialiter & abundantissimè vnita est ac permixta) ritè, id est tum ore tum viua fidesumit, fiat verum Christi corpus, & quodammodo ipse Christus.

De signorum & rerum significatarum Sacramentali in cœna Domini coniunctione seu copulatione.

Quum Sacramenta sint signorum species, fatendum est necessario significatiua relatione res per ea significatas cum ijs quodammodo coniungi. Quoniam autem non quidquid seu verbis nudis, seu adiunctis præterea Symbolis ac visibilibus signis promittitur, re ipsa præstatur: idcirco non tantum significatione, sed etiam ipsarum rerum significatarum vera præstatione Sacramentalem coniunctionem siue copulationem definimus. Et hæc est Sacramentalis rerum communium transmutatio, qua fit nimirum, ut ex rebus cõmunibus fiãt vera & nisi per nos steterit, efficacissima, nostra cū Christo sancientiæ concorporationis spiritualis instrumenta. Istam autẽ transmutationem in solo usu, non in substantia ipsius panis & vini positam, vni Dei nobiscum paciscentis voluntati tribuimus: ex quo efficitur, quum Sacramentalis hæc mutatio in solo usu posita sit, illa Sacramentorum rationem extrã usum, eumq; legitimè obseruatum, nullam habere. In hac autem doctrina qui non acquiescunt, (transsubstantiatores nimirum & consubstantiatores) hoc præterea requirunt, ut res significata re ipsa non tantum dari (quod nos minimè negamus) sed etiam in terris vna cum ipsis signis adesse dicantur: quod quatenus concedamus, & quatenus

negemus, suo loco dicitur. Caterùm Harchius no-
 ster in eodem prorsus atque illi errore versatur, in
 eo tamen diuersum sentiens, quòd illi quidem cor-
 pus ipsum, & sanguinem Christi re ipsa adesse vo-
 lunt, transsubstantiatores quidem sine pane & vi-
 no, consubstantiatores autem in, sub, vel cum pane
 & vino: Harchius autem non ipsum corpus, neque
 ipsum sanguinem, sed Diuinitatem ipsam essentia-
 lem τοῦ λόγου, & carnem illam potentialem cum
 pane & vino, atque adeo nobiscum cõsubstantiat,
 ideòque extra vsum quoque panem & vinum ha-
 bere sacramentorum rationem existimat.

De signorum & rerum significatarum in
 Cœna Domini perceptione.

Quòd Sacramèta (Hoc vocabulo latiore notatione
 accepto) duabus reb. cõstent, vna videlicet terrena,
 altera caelesti: docemus rē terrenam, id est panem &
 vinum, terrenis instrumentis, manu videlicet &
 ore percipi, & similiter ritus Sacramentales, fra-
 ctionem videlicet, præbitionem & receptionem,
 corporeis itidem instrumentis peragi: rem autem
 caelestem, id est quidquid per illa sacramentaliter
 significatur, sicuti menti obijciuntur, sic sola mente
 per fidem apprehendi. Rursum verò Transsubstan-
 tiatores & Consubstantiatores, propterea quod rem
 caelestem tam præsentem esse volūt in terris quàm
 rem

rem ipsam terrenam, idcirco corporis instrumentis utranque simul percipi contendunt: nec aliter sentit Harchius, eo quod modo diximus excepto.

De Cœnæ Domini effectis.

Cœnam Domini non propter panem & vinum, sed propter homines institutam esse dicimus, & quidem ad illorū salutem. Sed quoniā alij quidem dignè (id est cum pœnitentia & fide) alij verò indignè (id est vel quid hoc rei sit ignorantes, vel increduli, vel impœnitentes) ad eam accedunt, idcirco contraria duo effecta illi tribuimus: unum saluificum, quod ipsius Cœnæ propriū est, alterum vero κατὰ συνέχουδός, ad condemnationem, non ab ipsa Cœna, sed ab indigno ipsius usu emanantē. Verum igitur illius in solis pœnitentibus & credentibus effectum est, cōfirmatio cōsociationis ipsorum cum Christo spiritualis: qua fit ut spiritualiter cum ipso Christo connexi, & sic ipsius meritorū omnium participes facti, hoc etiam consequantur, ut, sicut in corpore naturali animato membra cum capite coherentia sensum & motum inde percipiunt: ita spiritualiter ipsi Christo copulati, dona omnia spiritualia regeneratorum propria, ac tandem etiam vitam ipsam aeternam, à carne Christi, ceu capite, in coherentia membra emanantem, magis ac magis adipiscantur: cuius etiam propterea sigillatim quidem membra, cōiunctim verò mysticum corpus

appellantur. Et quoniam separata alia ab aliis
 membra neque unum corpus efficere, neque unius
 eiusdemque capitis corpus unum esse possunt, id-
 circo inter Cœna Domini effecta in primis nume-
 ramus charitatis incrementum, quo alij cum aliis
 sub eodem capite arctius coniungantur, sicut eun-
 dem Christum iisdem Sacramentis omnes parti-
 cipant. In hoc porro mysterio concurrentes cau-
 sas sic distinguimus, ut sicut uni diuina ordinatio-
 ni sacramentalem, de qua diximus, transmatatio-
 nem tribuimus, ita uni Spiritus sancti infinite &
 ineffabili potentie acceptam ferimus in solidum il-
 lam nostri, qui in terris sumus, cum Christo, per
 eius carnem qua nunc in cœlu est, & nusquam a-
 libi, consociationem, quam Paulus Ephes. 5. 32.
 Mysterium magnum vocat. Quod autem
 sic facti spiritualiter ipsius Christi participes, si-
 dei incrementum, aliaque celestia dona, ac in
 primis nostra regenerationis obsecrationem, ac
 tandem etiam eternam tum corporis tum anime
 vitam adipiscamur, totum illud ab uno Christo
 Deo & homine, per eius carnem pro nobis assum-
 ptam, crucifixam, & tandem supra res omnes crea-
 tas euectam, in nos emanare credimus. Instrumen-
 tales denique causas in his mysteriis agnoscimus,
 partim ipsius Dei respectu, exteriores illas, quibus
 in externos sensus incurrentibus, mentes nostra ad
 rerum significatarum considerationem commouen-
 tur: nempe pastorem ipsum, verba institutionis,

Symbo-

Symbola, & Sacramentales ritus: partim nostri respectu, interiorum & in nobis ex Dei dono habentem unicam, nempe Fidem. Et rursum inter hæc instrumenta hoc discrimen statuimus, quod externis illis sic utatur Deus, ut tamen ipsis nullam vim intrinsecam efficientem insinuet, sed duntaxat quid ipse vnus intus agat, nobis per ea testificetur: interius autem illud quo nos ipsi utimur, nempe Fidem, agnoscimus hac vi præditam esse, idque ex Dei ordinatione, ut Christum verè nobis spiritualiter applicet. Denique non uocibus siue Consoactionis uoce ex Apostolo desumpta, nullam ipsius corporis Christi cum nostris $\sigma\omega\mu\alpha\tau\omega\nu$, nullum realem contactum, neque corporali, neque spirituali modo statuimus. (Quorsum enim hæc monstruosa, Cyclopica, cum corporis Christi ueritate & eiusdem in caelis collocatione ex diametro pugnantia, & ab hoc caelesti mysterio prorsus aliena?) Sed ita significari docemus, quemadmodum, ut cibo naturali in hac uita nutriamur, non satis est apparatus esse & appositas dapes, sed illas præterea re ipsa sumere, & concoquere nos oportet, minimè alioqui succum alimentarium inde hausturos: sic, ut meritis Christi, & iis quæ ipsi insunt fruamur, ac in primis ut æternæ uitæ succum seu vim spirituales ex eo hauriamus, non satis esse quod assumpta ab ipso carotum accepta spiritus plenitudine, tum in ara crucis sit nobis iustificandis, sanctificandis, & tandem glorificandis, perfectissimè aptata: sed præterea oportere

ut ipsemet Christus verè ac re ipsa nôster fiat, qua
 coalitione mystica & spirituali, ipse in nobis, & nos
 in illo viuamus. Hæc autem arctissima credentium
 cum ipso Christo connexio, non ad vllum corporum
 contactum, aut animarum realem coherentiam, sed
 ad intimam in nobis ipsius efficacitatem relata,
 translatis omnibus illis vocabulis, Comedendi,
 Bibendi, Concorporationis, Infitionis, Cœiugij, Vni-
 tionis denique, in sacris literis significatur, quibus
 videlicet arctissima connexiones naturales in
 communi hominum vita declarantur. Postremò
 docemus neque ipsius Christi virtutem siue ^{ἐπίστα} ^{ἐπίστα}
 posse à nobis participari, quin ipsemet nôster fiat
 & nos illius: neque vicissim ipsum fieri nostrum
 posse, quin ipsius energiam participemus, quòd caro
 cum virtute, ac virtus cū ipsius carne sic cohereat,
 ut neutra ab altera diuelli vnquam possit. Ex quo
 consequitur tum in verbo nudo tum in verbo cum
 Sacramētis coniuncto, vnum & eundem Christum
 totum cum ipsius Spiritu seu virtute saluifica nobis
 spiritualiter apprehendendum proponi, quamuis
 accedentibus ad verbum Sacramētis, fidem vehe-
 mentius in nobis commoueri, ac proinde efficacius
 agere oporteat. Deinde & illud efficitur Christum
 ipsum siue in nudo verbo, siue in Sacramētis, non
 nisi à credentibus, ac proinde ad vitam percipi.

Quid autem Harchius? Ita varius est ac multi-
 plex, ut vix, quid liquido sentiat, intelligere potue-
 rim.

rim. In summa verò vult virtute benedictionis
 mystica, (vt loquitur Pagina 32.) id est, per verbū
 Dei à legitimè ordinato ministro pronunciatū, (vt
 scribit Pagina 38.) diuinitatis Christi substātiā,
 quæ ubique est per præsentiā generalem (pagina
 12.) Deum: (pagina 32.) Verbum illud æternum,
 quod caro factum est: (pagina 15.) ipsam Christi
 Deitatem: (pagina 16.) Verbum viuificum, & Spi-
 ritum sanctum: (pagina 28.) ipsam diuinitatem:
 (pagina 31.) Verbum æternum, & essentiam diui-
 uam: (pagina 45.) diuinitatem, quæ in Christo cor-
 poraliter habitat: (pagina 63.) carnem Christi in-
 uisibilem, id est, æternum Verbum & Spiritum san-
 ctum: (pagina 77.) viuifici verbi virtutem: (pagi-
 na 79.) verbum de Deo verbo: (pagina 80.) virtu-
 tem & vim quandam à Christi carne: (pagina 97.)
 substātiā verbi viuifici & Spiritus sancti: (pagina
 103.) quandam Christi portionem: (pagina 106.)
 esse potissimū in hoc Sacramento: (pagina 13.)
 solam dari in Sacramento: (eadem pagina) In Sa-
 cramento contineri: (pagina 14.) ore suscipi à fide-
 libus: (pagina 15.) alere carnem Christiani: (pagina
 16, & 21, & 28, & 32, & 53, & 55, & 102.) in pane
 latere: (pagina 26.) infundere sese in panem, inef-
 fabili modo: (pagina 28, & alibi sepe.) immutare
 panem in corpus verbi: (pagina 30.) impertire sese
 per carnem non illam, quæ in cælis est, sed eam quæ
 ex pane & vino constituitur, fideliumque corpori
 coniungitur: (eadem pagina.) facere vt panis in

carnis Christi virtutem & naturam transeat:
 (pagina 31.) *facere panem corpus Christi actuale,*
quando manducatus & concoctus est ab homine fi-
deli, hominem faciens actu corpus ipsius Christi:
 (pagina 40.) *sumi à quibusuis, sed euanesce in*
ys qui carent calore charitatis: (pagina 41.) illabi
in panem ineffabili modo: (pag. 45.) facere ut panis
transeat in substantiam carnis Christi in cælum
euectæ: (eadem pagina) perfundere panem: (pag.
46) mutare panem in substantiam Christi infusio-
ne diuinitatis secreto illapsu: (pag. 49.) uniri pani
mirabiliter, & per habitationis gratiam: (pag. 15,
& 56, & 74, & 80, & 81.) facere ut panis abun-
dantissimè habeat in se Deum: (pag. 57.) miro mo-
do de plenitudine sanctæ carnis Christi in nos &
in panem infusa facere panem Christum per poten-
tiam & virtutem: fideles verò actu tales, de qui-
bus dicitur: Nolite tãgere Christos meos: (pag. 63.)
quotidie ex pane & vino creatã, & de altari à fi-
delibus sumptã natura similẽ esse illi carni, quam
habet Christus in cælo, viuifica nimirum ratione
viuificantis diuinitatis, quæ sese in panẽ infudit,
& commiscuit ineffabili modo: (pag. 70.) illapsam
in panem eidem uniri, ut cera liqua facta alteri ce-
ra liquefacta: (pag. 79.) facere mirabiliter, poten-
ter, ineffabiliter ut panis, seruata forma & substan-
tia, in diuinam abeat naturam: (pag. 82.) Distin-
guens autem idem Harchius inter eos, qui ad Cæ-
nam accedunt, vult, si animalia fuerint irrationa-
lia,

lia, solo ore panem illum sumere, sed duntaxat ad beneficium presentis vitæ: si verò fuerint rationalia, sumere etiam illum, sed non pari exitu. nam infideles quidem & hæreticos sumere etiam illum ad eundem finem, sed qui si in infidelitate perstiterint, cum etiam sumant cum pane Deum per generalem presentiam diuinitatis, accipere iudicem non Seruatorem: (pag. 56.) & totum quidem Sacramentum manducare, ac proinde corpus Christi, sed nomine & sacramento tenus: (pag. 42.) malos verò habentes quandam fidem comedere Sacramentum ad aliquod bonum vitæ temporalis, sed quia non diligunt ea fide quæ diligit, nihil illis prodesse Sacramenti comestionem ad vitam æternam: (pag. 71.) Tertium genus restare eorum, qui ore & fide & Sacramentum & rem & fructum Sacramenti percipiunt: (pag. 42.) & tamen mali (inquit pag. 72.) multo minus infideles dicuntur Christi corpus comedere. Idem Harchius interdum Baptismum Cænæ Domini exæquat, ut pagina 32. aliquando merè spiritualem vim extra carnem Christi ei tribuit, ut pag. 61, non minus (inquit) est Christus in Baptismo, quàm in Eucharistia, verum per diuinitatem, non humanitatem. Præterea quamuis Papiſtas meritò reprehendat in eo, quòd poculi vsus in ijs quos Laicos vocant sustulerint, & illam Deitatem non minus in vinum quàm in panem velit infundi: (pag. 44.) videtur tamen vini & sanguinis illius viuifici potum magis etiam,

quàm panis esum urgere, quoniã (inquit) ex Origene, (pag. 115.) non dixit Dominus, Hic est panis novi Testamenti: sicut dixit, Hic est calix novi Testamenti: adeo ut si quis spacio temporis precludatur, id est, (ut loquitur pag. 116.) tẽpore excludatur, malit præteriri panis usum, quàm calicis. Quũ enim (inquit) manducatio longius exquirat tempus, quàm potatio, si in anima deliquium incideris, nõne in os potius injicies vinum, quàm carnes, quoniam illud citiũs repente delapsas instaurat vires? Præterea male defendens panem & vinum Cœnæ Domini habere Sacramentorum rationem etiam extra usum, id tamen non vult in Baptismo valere. (pag. 89.) Cœnam autem quatenus vocet sacrificium, & hinc rursus quot allegoricius sacra mysteria contaminet Harchius, suo loco, id est, in refutatione dicemus.

De Cœnæ Domini administrandæ modo ac ratione.

Cœnæ Domini administrationem, sicuti par est, ad institutionis diuinæ normam & amussim exigimus. Itaque à Domini inuocatione exorsi, habitata concione & repetitis precibus, ipsam Domini institutionem magna cum attentione recitatam populo solèni formula explicamus, ac deinceps, edita fidei Christiana publicæ per Apostolici symboli recitationem professione, quod in sit facere Dominus,

Dominus facimus. Panē enim fractum, & vinum poculo infusum tradunt quidem ministri, accipiunt verò, comedunt, & bibunt singuli: quibus, peractis, & rursus gratijs Deo actis, populòque diligēter de cōferenda eleemosyna, ceterisque charitatis prestanda officijs commonefacto, (quibus unis rationibus, quatenus videlicet Deo gratias agimus, solenni nostritū corporis, tum animi, consecratione Christiana charitatis officijsque testificata, hanc actionem docemus εὐχαριστιὸν sacrificium vocari) minister populum cum solemnī benedictione dimittit. Et quoniam sacra est in primis hæc actio, quasi in calis potiùs quàm in terris celebranda: curamus, ut hæc omnia non tantum honestè & decenter, (sicut reliqua omnia in domo domini fieri decet) sed etiam reuerenter & venerabili cum grauitate administrantur. Omnia autem illa quorum quædam ad impietatem, quædam ad superstitionem conuersa sunt, quædam denique ridicula sunt, & histrionice saltationi quàm vsq; adeò sacris mysterijs conuenientiora, è domo Domini tanquàm sordes, eiecimus: relicta in ijs, quæ adia phora sunt, singulis Ecclesijs libertate. Harchius autem, quannīs panem & vinum diuina ipsius essentialis τοῦ λόγου virtute, ipsis abundantissimè, ut ipse loquitur, vnita repleuerit: nihilominus tamen adorationem interiorem ad illa directam tollit, ut exteriorē, quàm venerationem appellat, substituat: oblationē & ὄνιδ δέω nō simpliciter damnat;

linteã deziq̃ue sacerdotis vestẽ nõ improbat: impia
tamen & superstitiosa quãdã merito reprehẽdens.

Et hæcenus quidem Harchij sententiam de
singulis huius controuersia questionibus cum no-
stra comparauimus. Itaque superesse hoc videretur,
ut nostris confirmatis, dogmata illius ex Dei verbo
refutemus, ac demum ijs, que pro se profert, respondeamus.
Erit autem hoc nobis eò facilius, quod ne speciem quidem ullam ullius
argumenti Harchius ex Dei verbo profert, præter unicum
prorsus elumbe, quod suo loco explicabimus. Primum,
quod panem & vinum dicimus signa esse cum ipsa
rerum significatarum præstatione coniuncta, probatione
non eget, nisi apud Transsubstantiatores, qui pro
mutatione rerum communium in Sacramenta, statuunt
earum annihilationem. Sed cum Harchio sentire non
possimus intra ipsa signa re ipsa contineri res
significatas, quæcumque tandem illa sint. Hoc enim
neque ipsa rerum, id est, Sacramentorum aut rerum
significatarum natura patitur: neque in sacris
litteris vlla vocula inuenietur, qua constitui tale
quicquam possit: ut planè videatur hac quidẽ in parte
minùs absurda eorum sententia, qui Christi corpus
realiter adesse volunt, quàm eorũ qui in, sub, vel cũ pane
re ipsa illud adesse cõtendunt. Sed Harchius magis etiã
ineptã sententiam tuetur, qui, ut corporis naturalis
localem præsentiam excludat, deitatem ipsius
verbi, ex carne assumpta in panẽ illapsam,
velit intra ipsum panem

panem habitare, adeoque ipsi re ipsa uniri & permisceri. De quo dogmate mox dicemus.

Iam verò quod ad res significatas attinet, verum illud ipsum corpus naturale, & verum illum naturalem sanguinem Sacramentis illius panis & illius vini significari, dicimus constare ex additis vocibus. QVOD TRADITVR, & QVI EFFVNDITVR: item ex disertis Pauli verbis, 1. Cor. 10. 16, ubi panem quidem corporis Christi, poculum autem, (id est vinum poculo contentum) sanguinis Christi communionem esse testatur. Nec enim dubium esse potest, quin id ipsum quod comunicatur, sit illud ipsum, quod in Cæna Domini significatur & præstatur. Itaque nihil absurdius fingi potuit isto Harchij commento, qui nomine corporis quod traditum fuit pro nobis, & sanguinis qui fuit effusus, Deitatem ipsam Christi siue verbum ipsum eternum Patris, & Spir. sanctum intelligit. Diuersa est autem questio. Quid in Cæna Domini significetur & præstetur, ab ea qua queritur, quo sensu corpus illud naturale de pane illo, & sanguis ille naturalis de vino illo dicatur. Ad hanc enim respondendum est, Sacramentale hoc esse dicendi genus, quo, ut ipse Harchius agnoscere cogitur, rei significata nomen ipsi signo tribuitur. Ac proinde agnoscimus Corporis nomē interdum non ipsum naturale corpus sed eius Sacramentū significare: quod nonnulli ex veteribus patribus corpus Sacramentale vocarūt, id est, Sacramentaliter intellectū, velu-

ti quum dicūt. Corpus Domini videri, tangi, dentes in illud insigi, in terram cadere, creari, fieri, cōsumi: sed nullam propterea Diuinitatis Christi siue τοῦ λόγου in ipsis Sacramentis realem inhabitationem ponimus. Præterea & hoc agnoscimus, Ecclesiam quoque corpus Christi vocari, sed mysticum siue spiritualiter, mysterio magno, ut loquitur Apostolus Ephes. 5. 32. inter se sub vno & eodem capite, Christo connexum, & eiusdem Spiritu viuificatum, Eph. 4. 16. neque id quoque mysterium inficiamur signis panis & vini, & eo quod omnes ex eodem illo pane sumimus, & ex eodem illo poculo illum Spiritum bibimus, 1. Cor. 10. 16. adumbrari atque etiam sanciri: sed hoc nunquam probabit Harchius, neque alius quisquam his verbis institutionis cœnæ Domini: **CORPVS MEVM QVOD PRO VOBIS TRADITVR**, Ecclesia siue ipsa Ecclesie mēbra, id est, corpus Christi mysticū intelligi. Pari. n. ratione per **HOC EST SANGVIS QVI EFFVNDITVR** idem corpus mysticum rursus intelligeretur, quod adhuc nemini venit in mentem, ut diceret. Et certè si corpus illud esset mysticum corpus, singuli fideles Ecclesiam comedere viderentur. Apage igitur plusquam aniles istiusmodi nugas, & vertiginosis solis ista deliria relinquuntur.

Tertiò, analogia inter caducam hanc alimoniam & vitam, & cœlestem illam naturalis Christi carnis virtutem, eternamque inde in nos, non in panem

nem aut vinū emanātem vitam, quum in sacris li-
 teris millies inculcetur & ipsi consubstātiatores idi-
 psūm in sexto Ioannis capite agnoscant, probatione
 non eget. Totum autem illud Harchy commentum
 de pane communi, quo Christus vesceretur, qui an-
 tea dicitur carō Christi, ab eodem postea comesus
 & calore naturali concoctus euaserit ἐπέφηλα caro
 Christi, & quidem diuina, propter unionem τοῦ λό-
 γου hypostaticam, quasi propterea panis cœnæ Do-
 mini corpus ipsius dicatur, quid aliud est quàm
 ebrj delirantis somnium? Nam etiamsi istud
 tam absurdum commentum illi concederem, oport-
 tuisset sanè Christū prius hunc ipsum panem, quem
 corpus suum appellat comedisse, cōcoxisse & (sit ho-
 nor auribus) reiecisse, ac sic tandem factum corpus
 suum discipulis præbuisse. Et nunc quoque ubicun-
 que & quoties Domini Cœna administratur, Chri-
 stum oportuerit corporaliter præsentem hac eadem
 agere, aut inuisibiliter in cælum subducere, ne nu-
 dum panem sumeremus. Verum ne sic quidem pa-
 nis ille fuerit Domini caro, quum cibi excrementa
 non fiant ipsius sumentis caro, sed is demum cibi
 succus, qui carni sumētis assimilatur. Sed his omni-
 bus putat se pulchrè occurrisse, quum Christum di-
 cit carnem illam suam sic ex pane creatā in cælo ha-
 bere, sed ex illa carne suam Deitatē infundere in
 panem (pag. 76.) qui proinde diuinus effectus, sit
 quoque, nostri respectu, caro Christi dicitur, & de-
 mum etiam credentes, ore & fide comesus, faciat i-

tidem diuinos & ἐπεὶ ἡ ἰψῆς Christi carnem, illi in caelis manenti naturali natura & specie, ut loquitur, similis, atque adeò, ut loquitur, pag. 77, caro Christi caro inuisibilis, æternum verbum, & Spiritus sanctus: quæ non tantùm stulta, sed etiam impia portenta quid attinet pluribus refutare, quàm nulla ne rationis quidem specie nitantur? Absit enim ut Patribus, quorum testimoniis Harchium nullo cum pudore abuti ostendemus, hæc monstrauquam in mentem venisse existimemus.

Quòd autem ad Sacramentalem symbolorum & rerum significatarum, id est, corporis illius naturalis pro nobis traditi, & sanguinis pro nobis effusi præstationem cum significatione coniunctam attinet, quod hac de re docemus, corò & expresso Dei verbo nititur. Quum enim constet Sacramenta de quibus agimus, esse promissionibus Euangelicis adiuncta, ut tanto magis de illarum præstatione certiones fiamus, cõsequitur neque ipsis promissionum verbis, neque Sacramentis aliam coniunctionem tribui posse, quàm efficacis significationis quæ à promittentis sola vi & fidelitate emanet. Etenim spiritualia sunt quæ tum verbo, tum Sacramentis & significantur & sub Euangelica, id est, fidei conditione præbentur: merè verò spiritualia ac diuina cuiusmodi sunt incorporatio in Christum, & in eodẽ collatum iustificationis, sanctificationis, & tandem glorificationis seu vitæ æternæ donum, per alium ut ullo modo efficientem causam si quis nobis tribui existimet,

existimet, aut rerum diuinarum prorsus est imperitus, aut planè impius, ut qui, quod vnius Dei est incommunicabiliter tam proprium quàm ipsa est Deitas, ad panem & vinum, res inanimatas, transferat, aut certè cum illis communicent. Nego igitur, & pernego Deitatem aut vim vllam diuinam in ipsa signa infundi, & impiū esse hoc dogma rursus dico, eo quidem sensu quo loquitur & scribit Harchius, non quo locuti sunt Patres, quorum sententiā penitus deprauat, ut suo loco dicemus. Aio (inquam) impiū esse dogma, existimare quod res communes, ex Dei ordinatione Sacramenta fiant, aliter intelligere, quàm quòd ad alium vsum, id est, ad res diuinas significandas, transferantur, quarum praestatio nullo modo neque à ministro neq; à verbis ipsis institutionis, neque à symbolis, sed in solidum ab vnius Dei vi, nulli prorsus rei creatæ vnquam communicata, efficitur. Falsissimū est igitur hoc deliriū ab Harchio tot modis inculcatū, ineffabili modo verbum ipsum in panem & vinū re ipsa illabi, ut Domini caro fiant *σώμα* eius. Nec enim Sacramentalis mutatio est magis miraculosum aut ineffabile quippiā, quàm quum ex cōmuni cera sit autenticum publici instrumenti sigillum. Quauis enim illa quidem sit diuina & diuinarum rerū causa, hæc verò humana & sancendis rebus humanis instituta ordinatione: tamen res ipsa in genere eadē est, tantūm in eo differēs, quòd in illis Deus de vita eterna, hic verò homines de negotiis humanis paciscuntur.

Quod & Transsubstantiatores signorū, & Cōsubstanti-
 atiores rerum significatarum, & quidem in primis
 Harchium, qui ipsum æternum Dei filium maxima
 cum impietate panem realiter uniri docet, saltem ex
 toties à nostris citato Augustini loco lib. de Trinit. 3.
 cap. 10. discere oportuit: ubi Sacramenta dicit ut re-
 ligiosa honorem habere posse, non autem stuporem
 ut admiranda. Sed hoc istos omnes fefellit, quòd ea
 quæ Dominus verè ineffabiliter agit, dum quæ cor-
 poraliter per symbola significat, in credentium cor-
 dibus spiritualiter sua unius virtute exequitur,
 cum Sacramentali mutatione confundūt: quum il-
 lud Dei opus, id est, Ecclesie & Christi spiritualis il-
 la connexio verè magnum sit mysterium, ut loquitur
 Apostolus: hoc verò, id est, rerum aliquarum
 à communi usu ad aliū extra ordinariū significan-
 dum translatio à paciscentiū voluntate pendeat, &
 inter homines etiā sit quotidianum. Sed & istud cō-
 mentum, quo æterna illa æterni Filij Dei Deitas se-
 cundum substantiam panem unitur, quomodo impiū
 nō est? Quòd enim Harchius hypostaticā hanc unionē
 Deitatis & panis non esse cōtendit, manifeste, ut in
 Scholis loquuntur, contradictionē implicat. Quid e-
 nim aliud est, hypostaticè verbum illud æternū Dei
 carni assumptæ unitum esse, quàm κατὰ ἰσότητα
 id est sua ἰσότητι, non autem sola ἐνσώματι aut πα-
 ροισί illi carni unitum esse? Sed audio quid Har-
 chius respondeat, verbum videlicet illud æternum
 sic illi carni unitum esse, ut cum illa unicum ὁμοῦς
 ἕν ὄν

quod constituat, cum pane verò sic uniri, ut eum
 non actu, sed duntaxat tantum efficiat corpus, non idem
 illud ipsum quod est in caelis, sed aliud numero, na-
 tura tamen & specie, id est, etiam per inhabitantem
 re ipsa in pane Deitatem diuinum, postquam
 illud potentiale corpus ore & fide sumptum, come-
 sum, & concoctum fuerit. Enimverò quid hoc aliud
 est, quam totidem incarnatos filios Dei statuere,
 quot ad Cœnam Domini ritè, & sicuti par est, ac-
 cedunt? Et ineffabilem illam gratiam uni illi car-
 ni ex Maria Virgine assumpta propriam, quanuis
 impari, quod ad energiam attinet, efficacitate,
 cum credentibus omnibus communem statuere? Ut
 autem apertius etiã intelligatur, quàm & ridicu-
 lum & impium sit istud commentum, quo ipsemet
 Dei Filius cum symbolis re ipsa uniri dicitur, sin-
 gamus Harchium non ipsum Deum, non Verbum
 ipsum æternum, sed quandam duntaxat ipsius vir-
 tutem, quam carnem verbi, & verbum de Deo
 verbo Patrũ testimonia non intelligēs, vel peruer-
 tens sepius appellat, intellexisse: & quam hęc sit
 virtus, & cuius efficaciam dispiciamus. Deum certè
 ubique οὐσῶντος qui esse negat, Dei infinitam essen-
 tiam negat. Ubique autem illum esse, ut rerum
 creatarum partem, & quasi cum illis compositam,
 vetus Manichæorum delirium est. Et tamen cum,
 ut dicit Apostolus, in ipso, id est ipsius unius vi vi-
 uamus, moueamur & simus: & , ut ipsi prophani
 scriptores cognouerunt, qua vi creata sunt omnia,

eadem etiam illa quoad sunt fatendum sit conseruari: ex quo efficitur Deum non tantum ⁱⁿ ^{rebus} ^{omnibus} sed etiam ⁱⁿ ^{rebus} ^{omnibus} , quauis non eadem nec pari efficacitate adesse. Sed eadem illa & unica vis diuina non pariter sese in rerum creaturarum conseruatione exerit, ut in prima earum creatione sese demonstrauit. Sic enim ipsa res ex nihilo condidit, ut non tantum prima, sed etiam sola sit rerum omnium existentia causa, seu materiam seu formam spectes. In rerum autem, quas ex præiacente materia condidit, conseruatione, siue specierum propagationem, siue indiuiduorum perseuerantiam spectemus, causas secundas ordinauit, per quas, quauis iis minimè deuinctus, rerum omnium ac singularum naturas conseruat. Sic à caelo & ab agricultura soli ubertas: à sole, luna, stellis, ventis, aëris constitutio: à cibis sua nature accommodatis animantium vita dependet. Sed longè aliud est rem aliquam vi sibi diuinitus insita fouere, quàm res ipsas ex nihilo condidisse. Itaque illud summa quadam benignitate rebus creatis Deus certis gradibus concessit, res naturales naturalibus causis, prout tamen ipsi libuit, conseruans. At illam creandi, id est, ex nihilo aliquid efficiendi, vim sibi unquam propriam esse ac permanere voluit, ut & ipsius nature ordinis immutationem. Etenim Iehoua sit oportet, qui quidpiam à Non esse ad Esse traducat: unde etiam & Filij & Spiritus sancti Deitatem ex eo probamus, quod ijs rerum omnium existentium creatio,

creatio, ut & Patri, in sacris literis, tribuatur. Quod
 attinet autem ad ordinis naturam & mutationem, quae
 miraculi voce propriè accepta significatur: valde
 hallucinantur qui (vno excepto Christo homi-
 ne) vim eiusmodi miracula edendi cuiquam vn-
 quam insitam à Deo fuisse existimant. Itaque mi-
 racula propriè appellata, quibus nimirum ordo ipse
 naturam immutatur vel etiam aboletur, nulli nec
 Angelo nec homini accepta ferèda sūt, quasi causis
 vlllo modo efficientibus, sed ut meris ac nudis in-
 strumentis. Nam nec Angeli quidem boni, nec sancti
 homines quicquam vnquam *ἑαυτοῦ* egerunt:
 sed illi quidem Dei mandata sunt executi, rerum
 natura non ipsis vlllo modo, sed Dei vnus condito-
 ris mandatis obsequente. Sancti autem homines,
 itidem Dei mandato, siue expressa, siue tacito
 & intrinseco afflatu suggesta, siue precibus impetra-
 ta miracula sic ediderunt, ut nulla ipsis insita vis
 hoc effecerit, sed vnicum eorum externum ministe-
 rium interuenerit. Multò magis ergo quae ab im-
 puris siue spiritibus siue hominibus edita leguntur,
 vel merae fuerunt praestigia: vel causarum natu-
 raliū nobis quidem occultarū, demonibus autem,
 quos nulla res istiusmodi latet, cognitarum effecta,
 quae tamen hominibus miracula videntur: vel ab
 ipso Deo per malos etiam Angelos iusta sua iudicia
 exequente, edita. Itaque non magis Moses, quàm
 ipsius virga, tot miracula in Aegypto, & in deserto
 edidit: ut merito Marcus 16. 20, Deum ipsum dicat

miraculis Apostolicam doctrinam confirmasse,
 Act. 3. 16. & 4. 10. Petrus sanati claudi miracu-
 lum sic ad Christi inuocatum nomen referat, ut
 sibi & Ioanni nihil præter externi ministerij par-
 tes relinquat. Ad Christum autem ipsum quod at-
 tinet, statuendū est, eum esse verum Deum natura
 siue essentia, & qui etiam quatenus homo est, impe-
 rium in res omnes inferiores acceperit: sed tamen
 opera quæ præter naturam edidit: Augustinus uni
 Deitati ab humanitate non quidem separata, sed
 distincta, attribuit his verbis Tract. in Ioan. 9.
 Quia (inquit) Maria non erat mater diuinitatis,
 & per diuinitatem futurum erat miraculum quod
 petebat, respondit ei, quid mihi & tibi mulier?
 Idem eodem loco: Esuriebat Christus, quia homo
 erat: pavit quinque panibus tot millia, quia Deus
 erat: dormiebat, quia homo erat, ventis & fluctibus
 imperauit, quia Deus erat. Et Cyrillus in Ioā. lib. 2.
 cap. 139. Propriū est (inquit) supremae substantiæ, ut
 mortuos possit viuificare, quod æqualiter Patri atq;
 Filio inest, propriū (inquā) ἀνωθέντος. Nā alioquin
 non procederet Cyrilli argumētum, Deitatem Filij
 ex mortuos viuificandi virtute colligentis. Et idem
 Cyrillus lib. de Trinit. 5. Ea quæ diuino modo facta
 sunt à Christo, non sunt humanis conditionibus at-
 tribuenda, sed natura ineffabili & omnem mentem
 transcendenti. Idem eodem libro: Posse implere
 omnia, & transire per omnia, & sequi in omnibus
 concedes etiam alteri naturæ à diuina, quàm diui-
 na?

na? Non equidem. Denique Christus ipse testatur
 se in Spiritu Dei eicere demonia, id est, ut idem
 Cyrillus recte interpretatur, in Spiritu sancto, qui
 est & Patris & Filij virtus coessentialis. Idem Cy-
 rillus libro in Ioan. primo, cap. 72. explicans illa
 Baptista verba. Non enim ad mensuram ei dat Spi-
 ritum, & Spiritum ipsum essentialem à donis ab
 eodem per participationem communicatis distin-
 guens, Non ignoramus (inquit) Apostolorum quo-
 que manibus datum Spiritum, sed orabant illi Spi-
 ritum, qui quum veniret, manibus eorum præberi
 dictus est. Non enim ipse beatus Moses de Spiritu
 qui erat in eo accipere videbatur, & alius præbere,
 sed soli diuine hoc seruatum est potestati. Solus enim
 Deus hæc sublimia Deoque digna efficere potest.
 Quorsum autem hæc omnia? nempe ut sic aduersus
 Harchium colligamus. Si per hanc virtutem, cuius
 illapsu reali per benedictionem mysticam, vis pa-
 nem hunc fieri potentia corpus Christi, intelligis
 ipsam æterni Filij Dei essentialiam, plus certè huic
 pani rei inanimata, quam ipsis etiã Apostolis con-
 cessum fuerit, ut qui Spiritus tantum participatione,
 id est, dona ab ipso in ipsis creata, & quidem ad
 mensuram habuerint. de quibus latè Apostolus
 1. Cor. 12: Deitati etiam, ut ostendimus seruata illa
 incommunicabili miraculorum, quibus ordo nature
 immutatur, efficiendorum potestate. Imò etiã in eo
 quod vim nos diuinitus regenerandi dicis essentia-
 liter illi pani infundi, plus huic pani, quam ipsi
 Christi carni naturali, per se. siue in sese confide-

rat. & tribuis: utpote quæ, sicut ex Augustino & Cy-
 rillo probauimus, illa verè sublimia & diuina opera
 ediderit, & etiam nū edat, non gratia vlla habitua-
 li, ut in scholis loquuntur, sed sola vnionis gratia,
 id est, non quatenus homo fuit & est omnibus do-
 nis, quorum capax esse potest humana natura, per-
 fectissimè ornatu, sed solius, solius (inquam) in sese
 considerata Deitatis respectu, humanitate, tãquam
 instrumento, ad ea quæ merè humana sunt prestan-
 da, utentis: quãuis operum Christi ^{ἵστορίας} ^{ἰστορίας} ^{ἰστορίας} ^{ἰστορίας}
 toti persona aduersus Nestoriū sint tribuēda. Quòd
 si per illam vim non ipsummet Filium Dei essentia-
 liter, nec Spiritum ipsum sanctum, sed energiam in
 ipsa carne Christi naturali ab illis creatam intelli-
 gis, primū meras præstigias profers. Nulla enim
 talis viuifica vis ipsi Christi carni inseri potuit in
 sese considerata, ut ex ijs testimoniis, quæ protuli-
 mus, apparet. Quòd enim hæc caro viuificat, ideo
 fit, quia hic homo est essentialiter Deus, non quòd
 hæc caro sit vita in sese: quod si vita in sese non est,
 ne viuifica quidem est in sese. Quomodo igitur ex
 illum carne viuifica vis creata siue ex participatio-
 ne in panem re ipsa sese insinuarit, quæ neque
 creata vnquam est, neque creari potuit, quoniam
 quicquid in semetipso viuificum est, Deus ut sit ne-
 cesse est, Deus autem esse nihil quod sit creatum po-
 test? Et tamen tantum abest, ut quoniam, ne pro-
 prietates cum Eutychete confundamus, negamus
 Christi carnem in sese viuificandi vim habere,
 propterea

propterea naturas cum Nestorio separemus. vel homini Christo, siue carni Christi vim viuificam, contra ipsius verba manifesta adimamus, ut contra & ὑποτέλει μὲν ἅτα toti personæ, sicuti dictum est, tribuamus, contra Nestorium, & quum carnem Christi dicimus propter personaliter inhabitās verbum illud æternum Dei, nos proinde essentiali vi Deitatis viuificare, multo plus ei tribuamus, quàm ij, qui proprietatibus naturarum cum Eutychete confusis, virtute quadam creata & participata, carnem illam viuificam factam esse contendunt. Quæ quum ita se habeant, iterum dico Harchium somniasse, quum panem Cæne Domini ea vi, quæ nusquam fuit, neque est, neque erit, è carne Christi delapsa, non modo diuinū factum, sed etiam viuificandi vim, ad nos videlicet re ipsa & actu Christi corpus efficiendos, adeptum diceret: quod, si verū esset, quauis aliquid esse actu plus sit, quàm esse tantum duæ uer, tamen cum maius quiddam sit, ac præstantius, vim habere alios viuificandi, quàm ab alio uiuificari, & hoc utrumq; tribuat illi pani Harchius, (nec enim viuificare nos Christi corpus posset hic panis, nisi prius ipsemet esset talis effectus) & posterius istud tantum nobis relinquat Harchius, maiorem certè gratiam Deus in hūc panem, quàm in illos Christianos contulerit. Hunc autem errorem alij multi consequuntur, distinctè quoque refutandi. Quoniam enim existimat Harchius hanc vim huic pani re ipsa inseri & uniri, hinc tria effi-

ciuntur necessario. Vnum, quamdiu manent panis & vinum, percepta semel benedictione mystica, siue sumantur, siue non sumantur, id est extra usum quoque rationem Sacramentorum habere. Alterum, Quicumque ore Sacramenta sumat, utrumque sumere, nempe & illa symbola & re illis reipsa insitam & unitam. Tertium denique, Si Filius ipse Dei & Spiritus sanctus reipsa & substantialiter istis symbolis inhereret, Filium Dei, & Spiritum sanctum in illis adorari debere: quos & absurdissimos & terribilissimos errores, Harchio cum Transsubstantiatoribus & Consubstantiatoribus communes, seorsim refutabimus.

Ad primum quod attinet, quaestio in eo tota vertitur, Num benedictione Sacramentali (id est, ea recitatione & explicatione institutionis Coenae Domini, quae sit in legitima ipsius administratione) panis & vinum certa qualitate quapiam afficiantur, quae ipsis re ipsa inhaereat, ut etiamsi eo ipso tempore, quo haec fiunt, non sumantur, ista qualitas ipsis ut subiectis impressa permaneat: ac proinde, siue ad absentes eo ipso tempore quo mysteria in caetu peraguntur, deferantur, siue seorsim reposita, prout tulerit aegrotorum necessitas, ipsis praebeantur, noua consecratione, id est, institutionis recitatione & explicatione denuo facta non sit opus. Nos quantum vetustam esse sciamus reliquiarum Eucharistiae in hos & alios usus reservationem, tamen, quoniam neque fundamentum habent ista
in Dei

*in Dei verbo, neque aliunde quàm à superstitione
 nata sunt, & ut fortassis aliquando tolerabilis iste
 mos fuerit (quod eò usque nonnulli putarint istud
 aliquorum infirmitati concedendum) nunc ta-
 men, propter mox sequentam idolomaniam, morem
 istum prorsus abolendum censemus, & symbola do-
 cemus extra usum, siue extra illorum sumptionem,
 nullam habere Sacramentorum rationem. Constat
 enim hæc mysteria religiosa meras esse actiones
 continuas, ad quas idcirco non adhibeantur sym-
 bola corporea ut in ijs sistat sese cogitatio, sed con-
 trà ut eos quibus præbentur ad aliud cogitan-
 dum & agendum commoueant. Itaque sicut panis &
 vinum ex rebus communibus sunt relatiuè ad re-
 ctum illorum usum Sacramenta, citra vllam rea-
 lem in ipsismet mutationem: ita mutationem illam
 Sacramentalem illo fine & usu merito circumscribi-
 mus. Afferimus & alias rationes ab exemplo tum
 veterum Sacramentorum, tum etiam Baptismi sum-
 ptas. Quum enim quispiam tinctus siue perfusus
 aqua fuerit, inuocato Patris, Filij, & Spiritus sancti
 nomine, cessat Sacramentum, quod idem in circumci-
 sione fuit: & idem nostri aduersarij de suis illis ficti-
 tjs Sacramētis Cōfirmationis, & Extremæ vñctionis,
 Pœnitentiæ cōsiteri coguntur. Quod autē excipiunt
 aliud statuendum esse in Eucharistia, quoniam in
 actione sola non consistat, nihil est. Nam Actio ge-
 nus est, ad quam omnia mysteria referenda sunt,
 extra quam perabsurdum esset speciem aliquam*

imaginari: & in Baptismo quoque aqua, & à Pon-
 tificis quoque oleum in Cōfirmatione & Vnctione
 pluribus & operosioribus ritibus preparata adhi-
 bentur, quàm panis & vinum in Cœna Domini:
 quæ tamen ne ipsi quidem Sacramenta vocant, sed
 ad Sacramentorum administrationem, veluti ma-
 teriam adhiberi concedunt. Siue ergo satis sit semel
 recitatam & explicatam fuisse in publico cœtu sacra
 Cœnæ institutionem, ad hoc ut symbola ex rebus
 communibus Sacramenta euadant, ita ut in praben-
 dis eorum reliquijs adhibeantur, quasi iam præpa-
 rata, siue repetita benedictione indigeant: non ha-
 bent tamen Sacramentorum rationem extra actio-
 nem his verbis præscriptam: ACCIPITE
 COMEDITE: ACCIPITE, BIBITE.
 Nam ne in naturali quidem alimonia panis habet
 cibi rationem, nisi in eo qui pane vescatur. Sed in
 eo panis hic cœlestis, id est, ad diuinum usum signi-
 ficandum & præstandū extra ordinem destinatus,
 (ideoque Sacramentum factus) à naturali differt,
 quod naturalis vim alimentarem sibi habet à na-
 tura sic insitā, ut quandiu panis est, illa non careat,
 siue quispiam eo utatur, siue minus: panis autem
 iste cœlestis, significatione tantum Sacramentum,
 id est, spiritualis cibus est, idq; usus ipsius respectu,
 nempe esus & potus: sicut aqua, quæ in Baptismo
 adhibetur non est baptismi aqua, nisi quis ea, sicuti
 par est, tingatur. Et hoc quidem mirum non est
 Transsubstantiatores & Harchium agnoscere
 noluisse,

noluisse, quum illi quidem panem in verum corpus Christi re ipsa trãssubstãtari dicãt: Harchius autem^{cc} ipsummet aeternum Dei verbum, seu virtutem ex^{cc} carne Christi re ipsa emanantem impanari, id est,^{cc} ipsi pani inseri & vniri mystica benedictionis^{cc} virtute velit. Sed Consubstantiatores ipsummet corpus Christi non minùs realiter in, sub, vel cum pane copulantes mirum videri possit illud quoque Philippi verissimum axioma, quod symbola extra usum non habeant Sacramentorum rationem, non vt quadam alia, falsitatis damnasse: nisi res ipsa satis superque demonstraret nondum istos homines, quid dicant aut scribant satis cogitasse.

Profert autem hoc loco Harchius nonnulla, quibus respondendum videtur. Nam (inquit pag. 89.)^{cc} nisi viuifica gratia perpetuò manet etiam in reli^{cc} quis communionis, quid deferebant Diaconi ad^{cc} absentes, teste Iustino in Apologet? Respondeo, non aliud dicere Iustinum, quàm quo tempore Cœna Domini in publico cœtu celebrabatur, habitã etiam fuisse rationem eorum, qui propter morbũ abessent a cœtu, & ad illos fuisse missã per Diaconos Eucharistiã. Vna igitur & eadẽ erat hæc actio, ac proinde nihil pertinet ad asseruatas epuli sacri reliquias.^{cc} Profert Harchius postea Serapionis cuiusdam exemplum ex Eusebio, lib. 6. cap. 34. Cui animam agenti^{cc} nocte missum fuerit paululum Eucharistiæ. Item,^{cc} quod dicit Hieronymus de Exuperio Episcopo Tolosano, qui corpus Domini portarit in canistrã,^{cc}

„ sanguinem autem in vitro. Item illud de Ter-
 „ tulliani uxore seruante domi sua Eucharistiam.
 „ Item illud de Satyro fratre Ambrosij, Eucharistiam
 „ quasi viaticum in collo portante. Et de Heremi-
 „ tis, si aberat sacerdos, à se ipsis Eucharistiam acci-
 „ pientibus: cuiusmodi alia plura reperi ex antiqua
 historia possunt. Quorsum autem hæc? nempe
 ut colligatur nõ temerè asseruatas olim fuisse istas
 reliquias, & nunc etiam non malè in templis Chri-
 stianorum seruari, manente in Sacramentis et-
 iam asseruatis benedictionis virtute, ut diser-
 te ad Colosyrium scribit Cyrillus. Nos verò non
 an asseruata, sed an meritò asseruata fuerint illa
 fragmenta quærimus. Constat enim ex Dei verbo
 disertè inhibutum à Domino fuisse, ne quid ex
 agno Paschæ, expresso Eucharistiæ nostræ typo, in
 posterum diem seruaretur: & in aliis sacrificiis
 Leuit. 7. idem non temerè precipitur, nempe,
 ut omnis aditus superstitioni præcluderetur. Et
 certè quum Paulus idolothyta in macello vanalia
 exposita, non vult inter res prophanas cen-
 seri, extra usum profanorum sacrificiorum,
 satis etiam ostendit, quanam vicissim tum fue-
 rit in Ecclesia de Eucharistici epuli reliquiis
 sententia. Tum autem fuit valde difficile &
 penè αδύατον, quum Christiani cibum simul ca-
 perent in suis Agapis, (quod ad multa secula,
 præsertim in concursu ad martyrum πυνυία vi-
 guit) ita dimetiri panem & vinum quæ pecu-
 liariter

liariter Sacramentali esui destinabantur, quin aliquid plerumque superesset, de quibus varia, imò etiam repugnantia statuta fuisse ex veterum scriptis apparet: ac proinde opinionem istam de Sanctificationis alicuius in ipsis symbolis inherentia non statim irrepsisse. Iubentur enim ex Clemente Romano Pontifice, de Consecr. Distinct. 2. cap. Tribus gradibus, Clerici reliquias fragmentorum corporis Domini sepositas in sacrarium eo ipso die consumere: & Hesy chius Nazianzeni discipulus in Levit. 8. sui seculi morem fuisse docet, ut quod superfuisset, cremaretur: quod etiamnum hodie in multis, ut loquuntur, casibus apud ipsos Pontificios observatur. Apud Nicephorum autem lib. 17. cap. 25. & in Consilio Matisconensi secundo, adhibebantur etiam Scholastici illis edendis reliquiis. Quid amplius? Fatetur ipse Harchius aliquando fuisse vetitum, (veluti Concilio Toletano primo cap. 14. Et Casaraugustano cap. 3. addita etiam perpetui anathematis pœna) nequis domum Eucharistiã deportaret: contra quã fecit Gorgonia Nanzianzeni soror, & (gliscente paulatim superstitione, quæ tandem in istam horrendam circumgestationem & idolomaniam devenit) alij proculdubio non pauci. Quid igitur hic profert Harchius, quo istud suum dogma confirmari possit? Nam, ut cetera omittam, si qua ratio est servandi Eucharistiæ panis, eadem etiam in altero symbolo, nempe vino valeat necesse est, nisi discernendam

esse putet, quae Dominus coniunxit. Cedo verò cur panem potius isti quam vinum asseruant? nempe (inquiunt omni amisso pudore Transsubstantiatores) quòd vinum facilius acefeat, quum tamen omnem vini substantiam euanuisse velint. Et haec fortassis fuit praecipua ratio azymi usurpandi panis, & orbiculares illas tenues offulas prabendi. Denique quis sanae mentis non videt, agròtis (nam aliae superstitiones domi reseruandi sacri panis iam pridem apud ipsos obsoleuerunt) etiamsi illa valeret sententia, longè melius consuli, si de integro tota Sacramentalis actio apud ipsos renouetur, quàm si rancido pane, praeterito verbo, quod est symbolorù velut animas quae adam, pascantur? Et de hoc quidem haecenus.

Alter error ex illa reati siue corporis ipsius siue Deitatis Christi in pane & vino inexistentia hic est, quòd quisquis ore sumit symbola, ipsum etià Christum ore sumat, quod & verbo Dei expresso & Sacramentorum natura ex diametro repugnat. Ac de corpore quidem ipso Christi physico nunc non disputo, sed aduersus Harchium dico vix vllum posse magis insanire, quàm qui opinetur Deitatem ipsam Filij & Sp. sancti posse corporis sensibus percipi. Ad hoc autè deliriù accedit etià duplex impietas: vna, quòd corpus Christi, quod vocat, putat ab infidelibus
 ” etià & haeticis sumi, quasi cõmunio vlla esse possit
 ” luci cū tenebris: altera, quòd ab ipsa percepta Deitate virtutem eius in nonnullis separet: quod est ipsam

ipsam Deitatem diuidere. Qua de re mox dicemus.

Tertius error est in adoratione symbolorum, quam modò tollit, modò in venerationem transmutat, modò statuit Harchius: & certè, si verù est eius dogma, de reali & essentiali aterni verbi & Spiritus sancti cum symbolis vnitione, adoratio tum internatum externa excludi nec potest nec debet. Quam disputationem in tractationem questionis de Cæna Domini administranda ratione placet reijcere.

Nunc igitur agamus de Cæna Domini effectis, quæ duplicia statuit Harchius: vna videlicet, quæ ipsa symbola respiciunt, utpote quæ Deitatis illapsu reali fiant ipsum Christi corpus sub uisibilibus: altera quæ ad nos pertineant, qui uiuificorum symbolorum ore & uiua fide perceptorum virtute fiamus ipsum Christi corpus actu, non tamen illud ipsum idem numero, quod sumpsit ex Virgine, & quod nunc est in cælis, sed ei specie & natura simile. Et de illis quidem prioribus paulò antè copiosè diximus, quòd propriè pertineant ad questionem de symbolorum & rerum significatarum copulatione. Ac proinde superest, ut de posterioribus agamus, id est, de ijs, quorum in nobis efficiendorum, vel potiùs sancientorum causa Dominus hæc mysteria instituit: quæ tractatio in tribus questionibus posita videtur. Vna videlicet, quid ex Cæna Domini consequamur: altera, per quid, ceu efficientem causam, id consequamur: tertia, quo perceptionis modo id con-

sequamur. Nam in his tribus valde ab Harchio dissentimus. Vult enim ipse in summa, quod ad primum quaesitum attinet, nos non ipsum illud naturale pro nobis traditum corpus, & naturalem illum pro nobis effusum sanguinem, sed potentiale corpus participare, ex Deitate Christi & Spiritus sancti in panem & vinum illud substantialiter illapsa, & ipsis panis & vini symbolis creatum: cuius manducatione, potu, & concoctione transeamus in corpus Christi, id est, fiamus homines Christo, etsi non aequales, tamen similes. Deinde Deificationem illam nostram vult ex ipsismet symbolis, quibus unita & permixta sit illa transfusa Deitas, in nos emanare: ut, sicut naturaliter & corporali huius seculi alimonia, corpus hoc nostrum alitur substantia ipsa panis & vini propter vim nutriendis nostris corporibus à Deo illis insitam: ita etiam spiritualem illam vim, qua regeneramur in aeternam vitam, ex illo ipso pane propter Deitatem in ipso ex Christi carne substantialiter permixtam, & quasi cum illis symbolis temperatam, & ore & fide sumamus. Postremo spiritualem quidem esse vult istius in Christi corpus transitionis modum, sed cum corporali, quod ad panis & vini substantias ore perceptas attinet, coniunctum. Nos autem de primo primum agamus.

Primum igitur quaero ex quo tandem Scripturae loco didicerit, plura ipsi Christo corpora tribuere: unum videlicet naturale, alterum potentiale ex Deitate

Deitate & pane conflatum: ac tertium denique
 actuale ex Deitate verbi & Sp. sancti essentiali &
 illis panis ac vini symbolis creatū. Scio responsurum
 esse, vel ipsius fautores, si quos habet (quandoqui-
 dē hunc hominem Deus ex hoc mundo tempestive
 sustulit) se non hac duo posteriora corpora, quae po-
 stea in unum constantur ipsi Christo attribuere,
 sed potentiale quidem in ipsis symbolis constituere: “
 actuale verò in singulis Christi membris. Et for-
 tassis tam erunt etiam nonnulli impudentes, ut ad
 suum istud deliriū probandū verbi Dei testimonio
 abutatur: quoniā nimirū & panis ille corpus Christi
 dicitur, & vinum illud Christi sanguis: & Ecclesia
 quoque corpus Christi vocatur. Sed si talem corporis
 Christi propagationē statuamus, quid superest ni-
 si ut Valentini etiam aīōvas ab inferis reuocemus?
 Res autem ita se habet. Quum de Filij Dei incarna-
 tione loquimur, corpus intelligimus verè huma-
 num, & ante & post depositā infirmitatem circun-
 scriptum, visibile, & locale, utpote cui gloria neque
 substantiam ipsam humanā naturā, neque essentia-
 les proprietates ademit: qua in re Harchius quoque
 recte nobis assentitur. Quum autem symbola au-
 dimus corpus & sanguinem à Christo vocari, nos
 itidem, quod ad ipsas in sese voces attinet, nul-
 lam ὁμοιωπέαν statuimus, quum non aliud corpus
 nisi verum illud sit pro nobis traditum, nec alius
 sanguis nisi ille verus & naturalis pro nobis effu-
 sus: & expressis verbis panis ille dicatur esse illud

ipsum corpus pro nobis traditum, & vinum ille ipse
 sanguis pro nobis effusus, sed Sacramentali ^{metaphorice}
 dicimus symbolis attribui rerum significata-
 rum nomina, ut Sacramentalis significationis vis
 perspiciatur. Quum autem Ecclesia Christi corpus
 vocatur, tum corporis nomen pro compacta creden-
 tiū multitudine ὁμωνύμως accipimus, veluti quū
 corpus alicuius ciuitatis, aut regni, aut collegij no-
 minamus: nec tamen diffitemur Ecclesiam non
 simpliciter corpus, sed cum adiectione Christi cor-
 porum dici: nimirum quoniā huius omniū mēbrorum
 coniunctionis & deuinctionis vinculum & velut
 anima quadam est ipse Christus, ut copiosè declarat
 multis locis Apostolus, ac præsertim Ephes. 1. 23. &
 4. 16. Sed hoc corpus mysticum, quod nos sumus, à
 corpore pro nobis tradito & sanguine pro nobis ef-
 fuso, de quibus demum in verbis institutionis Cæne
 Domini agitur, vsque adeo non distinguere, ut hoc
 etiam ad illud introducendum extrudatur, non tan-
 tum insanientis, sed etiam impij hominis esse vide-
 tur. Præterea panis ille iam tum quum in manus
 traditur, imò quum verba institutionis Cæne ri-
 tē recitantur & explicantur, certè fit Sacramenta-
 liter Christi corpus, aut inanis est mystica benedi-
 ctio: aut non corpus Christi, sed panem accipiunt
 demum fieri Christi corpus quum per concoctionem
 in corpore credentium factam ipsi transeunt in Chri-
 sti corpus. Ac proinde non fuerat dicendum HOC
 EST,

EST, sed HOC ERIT CORPVS MEVM. Et rursus, si, ut vult Harchius, istud de corpore mystico intelligendum est, aut ipse, aut Christus (quod ab sit) mendax comperietur. Et hinc operaprecium est intelligere, quomodo Harchius, quum se premi verbo EST presentis temporis videret, huic obiectioni occurreret. (pagin. 39.) Primum respondet ex Augustino, saepe in Scripturis dici esse quod non est, sed quod vel mox erit, vel esse potest: Ex quo (inquit) intelligere potes non esse absurdum quod dicimus, nempe panem Eucharistiae non esse carnem actu, etsi sic appelletur: sed quia manducatus ab homine fideli, qui est corpus Christi, trāsīt demum in carnem actualem, licet antea vim & energiam carnis Christi habuerit. Si hanc phrasin Scriptura Harchius idcirco protulisset, ut haec verba, QVOD TRADITVR, & QVI EFFVNDITVR, quamuis presenti tempore enunciantur, de re tamen mox futura intelligatur, apposite loquutus esset. (Hoc enim historica ipsa narratio demonstrat) sed quod interdū in Scripturis occurrit, hinc locū habere, ubi manifestè nō quid futurus sit hic panis, postquā comest⁹ & cōcoctus fuerit, sed quid sit ostenditur, id est, ut à communi usu ad sacramentalem trāsferatur, extrema profecto est impudentiae. Ut demus enim pro EST scriptum esse ERIT, an de corpore mystico istud, QVOD TRADITVR & QVI EFFVNDITVR, intelligi, poterit? ista igitur ne refutatione quidē in-

digent. Altera autem responsio, quam affert Har-
 chius, non minus est impudens. Nec enim (inquit)
 Dominus dixit, Hoc est corpus meum, accipite com-
 medite, sed Accipite, comedite, Hoc est corpus meum,
 quoniam (inquit pag. 80.) etiamsi panis Euchari-
 stie sit virtute caro Christi, & realiter corpus verbi
 ante manducationem: tamen ut fiat actu vera caro
 debet prius manducari, & nutritionis lege in car-
 nis formam conuerti. Quasi verò res ipsa non ostēdat
 manifeste, voluisse Christum discipulos prius intelli-
 gere, quale esset quod illis probebat, quam id acci-
 peret & comederet. Ut autem valeret Harchij signifi-
 catum, prius acceptum & manducatum fuisse pa-
 nem oporteret, quam ex Christo, qualis hic esset
 eorum, intelligerent: quod si verum esset, quomodo
 ex fide panem illum manducassent discipuli, quum
 verbis nondum ex Christo auditis credere non po-
 tuerint? Præterea quomodo stabit illud Harchij:
 panem etiam antè manducationem corpus verbi po-
 tentialiter fieri, si manducationem non præcedunt
 benedictionis verba? Itaque nihil dici potuit istis
 ineptius.

Sed & illud cuiusmodi tandem est, quod singu-
 los fideles vult Christi mysticum corpus fieri, hoc
 (inquam) obsecro quam ridiculum est? Nec enim
 singuli fideles dicuntur Christicorpus, sed Christi
 membra, quæ simul sub Christo capite coniuncta Ec-
 clesiam constituunt. Nec enim dicit Paulus ἐν σῶματι
 ἡμεῶν ἕσθαι μὲν, sed ἐν σῶματι οἱ πολλοὶ ἕσθαι μὲν.
 Harchius

Harchius (pag. 66.) nescio quo ineptissimo dialogi-
simo vult infantem baptizatum esse corpus Christi,
imò etiam Christum iure adoptionis: & quodam e-
tiam alio loco, nos neotericos Euangelicos Zuing-
lianos & Calvinianos quos vocat, comminiscitur
sic loquentes probare. Proculdubio verò nobis im-
primis hic obiecerit Harchius ex patribus, spiritualē
illam carnem, quàm à crucifixâ distinguunt. Quasi
verò duplici respectu, (corporali videlicet & spiri-
tuali modo, siue corporis sensu & intellectu) carnem
Christi considerare & percipere, efficiat duas car-
nes ex una: ut ex illis duabus una demum sit na-
turalis & qualis est verè humana, altera verò sit
ipsamet Deitas, idcirco caro vocata, quoniam à car-
ne Christi naturali in panem ineffabiliter illaba-
tur eique permisceatur, ut postea ex potenciali cor-
pore fiat naturalis caro.

Quid amplius? Harchius suum istud idolū supra
ipsum quoque Christū, quatenus mediator est, euehēs
(pag. libri ipsius secūdo editi. 183.) infinita (inquit) "
illa beate Trinitatis essentia cum omnibus natura- "
libus & essentialibus proprietatibus Christi & cor- "
poris eiusdem, est in hoc pane in terra, nunquam "
absens à Christo in cælo. Atqui ego adhuc credi- "
di, quamuis unica sit essentia diuina & tres perso- "
ne sint ἐν ὑπόστασι, nihilominus tamen solam τῆς λό-
γου ὑπόστασιν esse incarnatam. Itaque, si verum est
Harchij dogma, aut tota trinitas (idem enim est
trinitatis essentia atque ipsa trinitas, siue essentia

absolutè, non autem relatè considerata) carnem nostrā assumpserit: aut panis iste plus in sese illapsū sibiq; unitum & permixtum habebit, (ut passim loquitur idem Harchius) quàm ipsa Christi caro. Itaque iam iste panis non erit appellandus CORPVS VERBI siue SPIRITVS Christi, (sic enim interpretatur ipsemet Harchius (pag. eiusdem libri 186.) sed spiritus Trinitatis: & sic tandem dignè hunc panem recipientes non tantum transibunt in Flum sed etiam in Patrem & Spir. sanctum. Et quis tandem erit istorum portentorum finis? Deinde, si naturales & essentielles omnes corporis Christi proprietates cœlitus in hūc panem re ipsa sese per mysticā benedictionem in terra infundunt: palpabile autem esse, ac locale, & circumscriptum, naturalis ac essentialis est prorsus corporis Christi quantumlibet glorificati proprietates, an nō manifestissimè subuertit Harchius quicquid contra Transsubstantiatores & Consubstantiatores hoc eodē libro rectè asseruit?

Quero præterea, quum ipse minimè neget oportere nos ex Christi carne petere, quicquid ad vitam æternam necessarium est, imò ipsammet etiam æternam vitam, quero (inquam) quomodo secū ipse consentiat sic scribens pag. prioris libri 61. Non minus (inquit) est Christus in baptismo, quàm in eu-
 „ charistia, verum per Diuinitatē non humanitatem:
 „ & tamen non pudet eundem Harchium (pag. eiusdem lib. secundæ editionis 142.) hæc Origenis verba proferre: Suscipimus carnem verbi non solum in
 Sacra-

Sacramento, sed etiam quum fideliter audimus Dei^{cc}
 verbum. & ista Hieronymi, Quando audimus ver-^{cc}
 bum Dei, tunc caro Christi & sanguis eius in no-
 stras aures funditur. Cedo igitur, Harchij discipu-
 li, quid amplius in hoc pane & hoc vino, quam in
 aqua baptismi & in simplici verbo queritis?

Respondet Harchius (pag. 143.) In his quidem por-^{cc}
 tionem verbi aeterni & Spiritus sancti: in illis vero^{cc}
 totum corpus verbi aeterni in Christo corporaliter^{cc}
 habitantis cum tota plenitudine gratiae apponi, ut^{cc}
 quisque tantum de eo sumat, quantum capit fides^{cc}
 singulorum propria. Atqui hoc non est respondere,
 sed illudere. Nec enim nunc querimus, plus an
 minus in his vel illis detur, sed an idem detur, id
 est, illa ipsa Christi humanitas. Si hoc negatis, ergo
 extra Christi humanitatem salutem ponitis, id est,
 vultis aliquos seruari, qui vestrum illud potentiale
 corpus Christi non perceperint, nisi fortasse absolute
 necessariam esse omnibus ad salutem putatis Eucha-
 ristiae sumptionem: sin vero conceditis, deciperit
 sese & vos Harchius, quum humanitatem Christi à
 baptismo excluderet, & totum hoc vestrum dogma
 de corpore verbi & potenciali & actuali corpore
 corruet. Sed quid si rursus ostendero vestrum
 Harchium alibi plus tribuere simplici verbo, quam
 huic potenciali corpori, cui totam Trinitatis essen-
 tiam unitam esse vult? Sic enim ille pagina eius-
 dem libri secunda editionis 34. Diligens lectio san-
 ctarum Scripturarum est verius corpus Christi, id

est, melius nobis Christum & eius facta, dictaque ob
 oculos ponit, & viuidius illius nobis memoriam
 refricat, quam panis Eucharistia, qui memoria
 tantum est, & muta Christi figura. Et ne mirum
 cuiquam videatur sic scripsisse Harchiū, ecce Aug.
 verba de verbis Domini in orat. 26. ab ipso citata
 pag. prioris libri 107. (Nā in posteriore editione par
 tē huius loci cōsultō praterijt) Interrogo vos, fratres,
 inquit Augustinus, quid vobis plus esse videtur,
 Verbum Dei, an corpus Christi? Si verum vultis
 respondere, dicetis quod nō minus sit verbum Dei.
 Intelligit autem Augustinus per Dei verbum, illud
 quod per prædicationem erogatur, ut eodem loco
 subiicit. Quinam igitur Harchium secum concilia-
 bimus? Id certē fieri nō potest, nisi in hac posteriore
 sententia qua verissima est, abnegata priore prorsus
 phanatica, perseueret. Res enim ita se habet. Me-
 diator noster est vnicus Christus secundum vtranz
 naturam, sed ita ut sicut persona non diuiditur, sic
 sua cuique nature inconfuse tribuantur, diuina
 nimirum diuina, humana humana, sicut Leo Ro-
 manus Episcopus, opera profecto egregia in hoc ar-
 gumento nauata, in illa celebratissima Epistola
 scribit. Totum ergo illum fieri nostrum oportet ut in
 eo cūcta obtineamus ad salutē necessaria: & quum
 secundum carnem ad nos accedat, immō idcirco
 factus sit homo, ut frater noster esset, necesse est ut
 ipsius caro sit medium propinquum nostræ cum ipso
 coniunctionis, quanuis à diuina virtute ipsa
 coniunctio

coniunctio pendeat. Opus enim istud inchoët & perficiat diuina virtus oportet. Sed vt in Christo electi sumus ita in ipso diligimur, non tantùm adsciti, sed etiã adsciscēdi: & postea vocamur ita vt hæc diuina virtus opus illud suũ extra carnem Christi nõ efficiat. Et ne quis excipiat cum Harchio, virtutem tamen seu vim illam diuinã Christi, siue τὸν λόγον extra carnẽ eius sese exeruisse, saltẽ antequã reipsa in vtero virginis crearetur: respondendum est Christi carnem, quod ad Deum attinet, semper fuisse in ipsius oculis presentem, & vt nõ in ea quasi iam existente, at certè propter eam nascituram, ab origine mundi effusa fuisse in omnes electos dona ad salutem necessaria. Vidit enim Abraham diem Domini, inquit Christus. David autem Psal. 2. & 110. in primis Christum oculis fidei, quasi iam Regem in cruce coronatum, & ad dexteram Patris euectum oculis fidei contemplatur: & patres eandem atque nos escam comederunt: & eundem potum biberunt, id est Christum, interprete Apostolo, quod ad solam Deitatem Christi cum Harchio restringere, est fundamēta fidei Christianæ cõuellere. Stat enim illud, Christus erat heri, & est hodie: non modo quoniã Deus est Patri τὸν αἰδιος, sed etiã quoniam ab æterno decretus est secundũ utramque naturam Mediator, quamuis in plenitudine temporũ Verbum sit factum caro. Denig, Deum in idollũ transformamus, si citra sanguinis Filij ipsius effusionẽ eum existimamus vnquã fuisse cuiquam ho-

mini recõciliatum. Idolum enim est Deus, qui citra
 pœnam condignam in unico mediatore persolutam
 quenquam seruauerit : quam ob causam etiam,
 quod ad propitiationem attinet, dicitur Agnus
 ille ab origine mundi occisus. Sicut autem unicus
 fuit, est, & erit ad nouissimam vsque diem me-
 diator Christus secundum utramque naturam,
 id est natura humana pœnas nostris peccatis de-
 bitas persolvente, Deitate verò illi obedientie
 dignitatem, ac efficaciam necessariam concilian-
 te : ita unicum semper fuit in Ecclesia ordina-
 rium instrumentum, quo electi ad Christum sibi ap-
 plicandum idonei redderentur, Fides videlicet, ut v-
 niuersa scriptura testatur : & hæc rursus fides, quum
 sit ex auditu (mutua enim est & perpetua inter Deum
 loquentem & electos auditis assentientes, & credi-
 ta sibi applicantes relatio) consequitur Verbum E-
 uangelij illud esse unicum instrumentum, quod
 merito vocat Apostolus, Dei potentiam ad salutem
 cuius credenti. Alioqui mentitus esset Petrus, quum
 diceret suo ac discipulorum nomine, Verba vite
 æterna habes : & rursus quum verbū illud ipsum
 predicatū, præceptoris Christi vestigijs insistsens, se-
 men incorruptum appellaret. Quid autem est se-
 mine prius in quolibet generato? & quid illi semi-
 ni deesse potest vnde profectus factus gignitur?
 Nam etiam alicubi Harchius vult, Cyrilli testimo-
 nio abutens, Eucharistia semen viuificum inesse, eò
 suum illum essentia Trinitatis in hunc diuinum pa-
 nem

nem illapsum detorquens. At nos non ambigimus, & Christum totum, & totum Christi nobis tam in verbo simplici, quàm Sacramentis adhibitis, veluti nobis euidentiore factò, verè per fidem percipiendum proponi, quòd neque Deus electos suos aliter quàm vni Christo suo, vero Deo & vero homini spiritualiter unitos unquã seruarit, aut seruet, aut sit seruaturus: neque à verbo simplici Sacramèta, significat & præbita rei respectu, sed significationis modo differre arbitramur, quoniã videlicet, vt scitissime loquitur Augustinus, sunt verba visibilia, id est, hoc ipsum oculis renütiant, quòd verba auribus audientium significant. In summa igitur tum in verbo simplici Euangelij, tum in sacris mysterijs Christus totus nobis spiritualiter per fidem applicandus præbetur: neque existimandus est aut in verbum vocale, aut in symbola Sacramentalia illabi vel infundi re ipsa, sed quòd externis sensibus utraque illa promittüt, hoc in cordibus credentiũ efficere & obsignare Sp. sanctũ doctorem illũ veritatis, omnes credentes Christo inserentẽ, ex quo illi postea, quicquid ad salutem necessarium est, hauriunt.

Quero & illud vbi didicerit Harchius rem Sacramenti ab ipsius fructu seiungere, id est, à Christi carne per Diuinitatem in ipsa corporaliter habitante viuificata & viuifica, viuificationem separare. Nam audio quidem Euangelium, id est, Euangelij prædicationem, alijs vitam, alijs mortem spirare, 2. Cor. 2. 16. at ipsummet Christum vitam non mor-

tem esse ubique inuenio, & Christum quidem agnosco credentes seruaturum, à quibus nimirum fide recipitur, cæteros autem morti adiudicaturum, nempe à quibus reijcitur: & symbola quidem lego ab alijs dignè ad vitam, ab alijs vero indignè ad iudicium sumi, rem autem ipsam symbolis significatam aliter quàm vera fide sumi nusquàm lego. Num enim qui vera fide sumit, indignè sumit? Neque his obstat, quòd apud Patres & præsertim Augustinum, corpus Domini interdum sumi etiam ab impijs dicitur. Tum enim hac Corporis voce non res Sacramenti significata, sed signum significans intelligitur: quo sensu etiam hæ locutiones intelligendæ sunt, Corpus Domini intrare in os, cadere in terram, consumi, & eiusmodi plurimæ: id quæ ita esse aperte idem Augustinus docet, quum non de fructu, sed de re Sacramenti, id est, de Christo ipso loquens, Hic cibus (inquit) non est ventris, sed mentis: & alibi corpus Domini, symbolicum videlicet siue symbolo representatum, à corpore Domino, id est, ab ipsa re Sacramenti manifestè distinguit. Et hæc profert quidem etiam Harchius aduersus oralem ipsius carnis Christi manducationem, sed ita, ut magis etiam absurdum errorem inuehat. Verum enim magis absurdum est dictu, carnem Christi naturalem (posito re ipsa illa præsentem esse, in, sub, vel cum ipso pane) à quibusvis panem ore sumentibus ore quoque simul sumi: an vero dicere cum Harchio, totam ipsius Trinitatis essentiam, ut puta panem re ipsa

re ipsa unitam & permixtam, tum ore tum fide sumi, idq; absque fructu? Nam hic quoque est alius ipsius grauisissimus error, quod in hoc argumento nomine Fidelium eos etiam comprehendit, qui fidem tantum historicam habent: qua qui praediti sunt, nihil certe amplius, aut fortassis etiam minus habent quam demones. Itaque horrendum est cogitare tales ullo modo existimare Deitatem in sese recipere, quum nulla sit communio Christo cum Be-lial, neq; teste Apostolo, possint esse participes mensae Domini & mensae demoniorum. Neque hic mihi obiciat Harchius Diuinitatem ubique esse, ac proinde hoc respectu ab indignis quoque sumi. Nam hac responsione non modo non stabilitur, sed etiam prorsus euertitur dogmatis ipsius fundamentum. Quinam enim dixerit id in panem illabi mystica benedictionis virtute, quod iam antea, quum sit ubiq; in pane etiam erat? At non per inhabitationis gratiam (inquit Harchius.) quod si concessero, consequetur vera fide destitutos, si sumant rem Sacramenti, non tamen sumere quia Diuinitas sit ubique. Num vero idcirco, quod Diuinitas insit in pane per inhabitationis gratiam? Demus hoc Harchio (quod tamen, ut ipse quidem intelligit, falsissimum est, ut mox explicabimus) concludendum erit profecto, ipsas etiam bestias (quando quidem hanc habitationem definit reali & essentiali cum ipsis symbolis v-nitione) si symbola sumpserint, quod ipsis symbolis realiter cohaeret, necessario sumere: quam etiam

consequentem effugere ullis strophis neque Trans-
 substantiatores, neque Consubstantiatores possunt.
 Veritas autem hæc est. Solam hypostasin Filij vni &
 soli assumptæ nostræ naturæ suæ ipsius substantia v-
 nitam: hanc carnem esse vnicum, reale, & propin-
 quum nostræ cum Deo reconciliationis vinculum:
 hanc recõciliationem ad eos demum pertinere, qui
 sese huic carni per veram fidem adiungunt: hanc fi-
 dem esse singulare Dei donum, cuius efficacia à Sp.
 sancto promanans Christi carnem id est, vinculum
 illud credentibus applicatum illos Christo spiritua-
 liter vniat: Spir. sanctum, vt hanc fidem in nobis
 creet, & semel creatam foueat, tum verbo simplici
 tum Sacramentis vti, non vim aliquam illis instil-
 lando, sed intus sua vnius vi efficiendo, quod ver-
 bum auribus & Sacramenta oculis renuntiant: so-
 los igitur vera fide præditos rem Sacramenti & rem
 Verbi participare. Nec inde consequitur, integrum
 igitur Sacramentũ solis fidelibus præberi: siue prout
 credentes vel increduli fuerint, qui ad mensam
 Domini accedunt, statuendum esse vera vel falsa
 esse Sacramenta. Hoc (inquam) minimè cõsequitur.
 Ridicula enim est utraque hæc consequutio, Datur,
 ergo accipitur: Non accipitur, ergo nõ datur. Sed hoc
 verè concluditur, Christus verax est, ergo nõquam
 offert sacra symbola, quin etiam verè offerat, quod
 per illa significat: ac proinde vera sunt semper &
 integra Sacramenta ex Dei verbo. Sed, quoniam
 symbola quidem præbentur manui & ori, res au-
 tem

tem significat e, id est, ipsemet Christus menti fidei
 prabetur, idcirco omnes quidem manum & os affe-
 rentes symbola percipiunt, mens vero vera fide non
 predata, rem Sacramenti repudiat: ac proinde reus
 non fit talis quisquam indignè sumti corporis &
 sanguinis Domini, (nisi per corpus & sanguinem
 ipsa illorum symbola metonymia Sacramentali in-
 telligas) sed corporis & sanguinis Domini con-
 tempti, & per incredulitatem repudiati, ipsiusque
 adeò tam sacræ actionis turpiter contaminatæ. Ita-
 que, ut semel hunc locum concludam, usque adeò
 coniuncta sunt & connexa vita & caro Christi,
 quoniam caro filij Dei est, ut neque vita particeps
 esse quisquam extra illius carnis, unius vinculi no-
 stræ cum vita colligationis, participationem possit,
 neque quisquam illius esse particeps, siue in verbo,
 siue in Sacramentis, qui ex ea non viuificetur: & qui
 contrarium statuunt Christum diuidant, de quibus
 quid statuendum sit, docet Spiritus sanctus, 1. Ioan.
 4. 3. Proinde quantum fallatur Harchius apparet,
 qui Deitatem non modo in hypostasi τὸ λόγον relati-
 ue consideratam, quæ una est incarnata, sed absolu-
 tē totius Trinitatis illi abi vult in panem, ut illo ad
 Diuinitatem potentialem redactō, postea singuli-
 fiamus ipsius Christi actuale corpus. Quasi verò
 ex carne Christi emanare possit, quod non est in-
 carnatum: aut Christi diuinitas sit nostræ unitionis
 vinculum, ac non potius per carnem ad nos ipse
 appropinquaret, ut per eam nostram factam, Deo

adiungamur, quamvis hæc vim caro non sibi qua-
si subiecto inhaerentem, sed quatenus in filij Dei hy-
pothasi subsistit, obtineat: siue, ut verè quamvis
barbarè loquuntur in scholis, nõ de gratia vlla ha-
bituali, sed de gratia vnionis sit istud accipien-
dum: quod qui non intelligunt, multa Cyrilli loca
deprauāt, quasi vt Nestorij scopulum vitaret, Eu-
tychianus euaserit.

Sed iam tēpus est aliquid de ista inhabitationis
gratia dicere. Notus est ille versiculus, Enter præ-
senter Deus est & vbiq; potēter. Et hæc quidem est
vniuersalis, id est, ad res omnes creatas relata Dei
tum existentia, quæ, vt inquit Augustinus, nec mo-
le distenditur, nec partitione minuitur: tum etiam
in illis quamdiu & quomodo illi libet, conseruādis
virtus ac potentia. Sed amplius aliquid significatur
Habitādi voce. Nā & habitare in cælis dicitur De-
nempe ab effectis, quòd videlicet illustriora ibi col-
locarit maiestatis ac gloriæ suæ signa. Sic etiam di-
ctus est in medio populi sui habitare, partim propter
visibilia suæ præsentie cum singulari benignitate
coniunctæ symbola, partim propterea quòd, cæteris
gentibus ad tempus desertis, huic soli populo gratiā
illam suam salutarē impertiretur: sicut & hodie in
ijs quorum & animos & corpora sibi sancti sui Spi-
ritus virtute sanctificauit, dicitur Spiritus sanctus
tāquam in templo habitare, 1. Cor. 3. 16: itidēque
pater & filius, Ioan. 14. 23: denique dicitur pleni-
tudo Deitatis habitare in Christo. Coloss. 2. 9.

Discri-

Discrimen autem inter ista qui non intellexerunt, iam pridem teterrimos errores in Ecclesiam inuenerunt, cuiusmodi fuit Manichæorum delirium à Serueto nostra memoria renouatum, quòd Dei essentia rebus omnibus sese vniret, sicut apud Poëtam dicitur Spiritus siue mens totam mundi molem sic agitare, ut se magno in corpore misceat. Contra verò Nestorius aterni verbi vnionem hypostaticam cum humana natura non intelligens sola πνεύμα καὶ σῶμα, Deum putauit in Christi carne habitare, ut & in reliquis sanctis: relicta tantum Christo ἀξιώμα, id est Autoritate & eminentia, ut inter multos fratres primogenito. Hanc impietatem superioribus annis ab inferis reuocarunt Brentius & Iacobus Andreas, disertè scribentes, Deum, quod ad essentiam attinet, non aliter esse in Christo, quàm in rebus omnibus, sed petendam esse distinctionem ab energia: & his verbis, VERBUM CARO FACTVM EST non aliud significari, quàm quòd Deus in reliquos quædam, in filiũ autem Marie omnia dona, imò omnes Deitatis proprietates effundat: ut sic & secundum Nestorium diuidatur persona, & secundum Eutychemen proprietates naturarum confundatur. Harchius autem contrariam prorsus viam ingressus vult non in Christi tantum carne essentialiter vniri Verbum aeternum, ut illam reddat diuinam, (quod epithetò ambiguũ est) sed etiã illud in Cæna Domini symbola reipsa & actu illabi, eisque vniri

& permisceri, ut sint & ipsa diuina per eandem ipsam Deitatem (& quidem non tantum verbi, sed etiam totius Trinitatis) qua carnem naturalem Christi diuinam reddit: ut symbola sic fiant potentialiter (id est, ut ego interpretor, habitudine & dispositione quadam) corpus Christi, non quidem idem numero atque illud physicum & naturale quod est in caelis, sed ei tamen virtute simile: ac tandem vera fide praediti panem illum sumentes fiant singuli actuale corpus Christi, hypostatica tamen unione vni Christo seruata: quod absurdissimum & insanissimum dogma, quamuis à nobis aliquatenus refutatum, priusquam plenius refellamus, dicendum arbitror, quid hac de re sit ex Dei verbo & orthodoxae Ecclesiae sententia statuendum.

Primum omnium igitur existentia illa Dei, qua sicut essentia ipsius infinita est & impartibilis, ita etiam ubique est, essentialiter praesens, & omnia sibi habens praesentia, neque tota ex integrantibus partibus constans, neque ut in loco, sed non minus ineffabili & incomprehensibili modo, quam ipsa est in sese immensa, tum ab ipsius praesentiae vniuersalis energia distinguenda est, tum in primis ab hypostasi Filij Dei incarnatione. Quauis enim nusquam sit Deitas ociosa, tamen aliud est Adesse, quam aliquid efficere, & huius effectio non vna est species. Nam alia est vniuersalis res omnes ea ipsa virtute, qua condita sunt, tum visibiles, tum inuisi-

inuisibiles: tum ex natura ordine, tum præter aut
 contra illum ordinem gubernans: alia est verò ma-
 gis etiam mirifica, & ipsis etiam Angelis incompre-
 hensibilis, qua videlicet factum est, ut, quanuis
 tres personæ sint vnica Deitas, non ex tribus aggre-
 gata, sed in singulis vnica & prorsus eadem, singu-
 læ personæ ἐν ἑαυτῶν, nihilominus tamen sola
 persona, quæ Filius Dei est æternus, ita sese arētē
 cum nostra carne ex Davidis filia Virgine secundū
 suas promissiones assumpta adiunxit, ut non modo
 cunctis, quarum capax esse res creata potest, dotibus
 illam perfectissimè repleuerit, sed etiam, (saluis
 semper manentibus & naturis ipsis & essentialibus
 earum proprietatibus, quibus nimirum sublatis esse
 desinerent id quod sunt, & quibus immutatis, tales
 amplius non essent, quales sunt, ac proinde Christus
 nec verus Deus esset, nec verus homo) illā ad suam
 ipsius hypōtasin redegerit: nec iam Filius ille homi-
 nis sit diuinus duntaxat aut etiam diuiniſſimus,
 (id est excellentissimis donis Dei supra res omnes
 alias creatas ornatus) sed etiam ipsemet Dei Filius
 non ex duobus filiis conflatus, sed à Filio Dei (ut ita
 loquar) personatus: & ita in Christo sit quidē Aliud
 & Aliud, nempe ὁ λόγος, & indiuiduum humanū
 assumptum, non sit autem Alius & Alius: sicut ad-
 uersus Samosatenum Ἰλδὸν ἀντιθετοῦν statuentem:
 aduersus Arium creatam Deitatem inuehentem,
 eamque pro anima in carne assumpta substituē-
 tem: aduersus Nestorium σκετικὸν & ἐνερπητικὸν,

sicut & hodie nostri Vbiquitarij, $\pi\alpha\rho\upsilon\sigma\iota\alpha\nu$ loco hypostatica vnionis substituētem: aduersus Eutychem denique pro vnione confusionem naturarum ponentem, tota vetus Ecclesia ex Dei verbo, ex infinitis difficultatibus & certaminibus eluētata, constituit.

Supereſt ea Habitatio quæ sic $\delta\mu\omega\nu\upsilon\omega\varsigma$ cum superiore significatur, sed quæ quum à Paulo, adiecta particula $\sigma\omega\upsilon\gamma\eta\kappa\omega\varsigma$, & à Patribus vnionis Hypostatica voce determinetur, faciliè ab ea discernatur. Est enim illa vni Christo propria, & $\theta\omicron\upsilon\sigma\iota\omega\delta\eta\varsigma$ in Filij hypostasi: ista verò est omnibus sanctis cõmunis, & merè $\sigma\chi\epsilon\mu\eta\iota\kappa\eta\ \nu\grave{\epsilon}\ \epsilon\upsilon\epsilon\pi\eta\gamma\mu\alpha\tau\iota\kappa\eta$, quod ad Deitatis Christi participationē attinet: humana verò natura nobis cõmunicata respectu etiã $\epsilon\upsilon\omega\tau\eta\kappa\eta$, sed citra vllam $\sigma\omega\upsilon\alpha\phi\iota\alpha$ realem: ac merè spiritualis, quauis eius beneficium ad corpus etiam hominis redundet. Habitare igitur Deus in solis suis sanctis dicitur, non essentialis neque vniuersalis, ac multo minùs hypostatica alicuius vnionis respectu, sed quoniam illos in Filio mediatore facit omnium ad vitam aternam necessariorum donorum participes. Dicitur autem etiam Deus habitare in iis, quibus tum gratia tum etiam iudiciorum suorum instrumentis vtitur. Nam & in tabernaculo & in templo passim dicitur habitasse & fuisse in Prophetis, & arca ipsi tribuitur Dei nomen, quæ & ipsa habitatio tota est $\epsilon\upsilon\epsilon\pi\eta\gamma\mu\alpha\tau\iota\kappa\eta$, sed à superiore in eo diuersa, quòd Deus verè agit quicquid spirituale est, instrumenta
verò

verò, quæcunque tandem illa sint, siue inanimata videlicet, ut Sacramenta, siue animata, ut Propheeta, Pastores & alij, externum tantum opus administrant. Sed hæc omnia superest ut ex verbo Dei probemus. Quod attinet igitur ad illam uniuersalem presentiam, tum etiam potentiam, non videtur probatione indigere, quum non sit à nobis aduersus Epicureos instituta disputatio. Hypostaticam autem unionem esse ipsarum naturarum, & toto genere ab ea habitatione quæ in sanctis est, differre, quum innumerabilibus penè testimonijs aduersus omnia illa hereticorum monstra, omnium patrum & veterum illarum decantatissimarum synodorum perspicuo consensu fuerit demonstratum, nolui multas chartas istorum certaminum repetitione implere. Tantum dico non esse hodie Christianum censendum, qui Christum verè & essentialiter Deum & hominem esse insicietur. Sed habitationem Dei in sanctis merè $\sigma\chi\mu\alpha\tau\iota\kappa\iota\upsilon$ & $\epsilon\upsilon\epsilon\gamma\mu\alpha\tau\iota\kappa\iota\upsilon$ esse, & rursus eam, quæ est in Sacramentis, aliam esse prorsus ab ea, quam ponit Harchius, superest ut ex Dei verbo demonstremus. Illud igitur nobis tenendum est, non aliter nos Christum recipere, quàm per ipsius Spiritum, qui est Spiritus sanctus, & rursus non aliter Spiritum à nobis accipi, quàm ipse Christus acceperit: quæ quum sint verbo Dei testatissima, citatis testimonijs non puto indigere. Sed & illud constat, Christum, quatenus Deus est, esse natura unum cum Patre & Spiritu

*sancto Deum, ac proinde semper fuisse Patri & Sp. sancto ἕνωσάτω, ut tam verè dicere potuerit Christus, Spiritus sanctus in me est, & ego in eo, quàm eadem prorsus ratione, dixit, Ego in Patre, & Pater in me est: essentialiter nimirum & ab eterno. Secundum humanã autem naturam Spiritum sanctum dicitur accepisse. Ioan. 3. 34. Sed & Ioan. 17. 19. dicitur seipsum sanctificare. Ex quo intelligimus duas esse naturas in una Christi persona, Deitatem videlicet sanctificantem, & humanitatem sanctificatam: quod utrunque diuinissimè Paulus declarauit, Collos. 2. 9. quum diceret totam plenitudinem Deitatis habitare in Christo ὁμογενῶς: sicut Ioannes Baptista Ioan. 3. 34. per Spiritum non ad mensuram acceptum de Spiritu participato loquebatur: ut & Spiritus sanctus Psal. 44. *Vnxit te Deus Deus tuus oleo letitiæ præ participibus tuis: in quem locum Cyrillus in Ioan. lib. 2. cap. 3. Memineris (inquit) secundum formam serui, qua Patre minor est, & à Patre & à Spiritu sancto, & à seipso, qui Verbum & Filius est, esse sanctificatum, sicut ipse dicit, pro eis sanctificabo meipsum. Idque etiam apertissimè ab Apostolo declaratur, quum dicit efficacitate Dei Christum, secundum carnem videlicet, à mortuis fuisse excitatum. Et huc spectat appositissima illa distinctio à Scholasticis usurpata inter Gratiam unionis, secundum quam hic homo est essentialiter Deus, utpote verbum & Dei Filius unige-**

unigenitus: & Gratiam, quam habitualement vocant,
 Cyrillus autem $\sigma\chi\epsilon\tau\iota\kappa\acute{\iota}\nu$, & Latini ex participa-
 tione appellant, secundum quam hæc assumpta na-
 tura humana non est Deus essentia, sed qualitate
 & efficacitate diuinissimus: nec tamē $\delta\epsilon\acute{o}\phi\omicron\rho\varsigma$, ut
 illum vocabat Nestorius personā diuidens, ut puta
 qui hāc diuinitatem carni, ut subiecto, insitam non
 aliunde neque extrinsecus, sed à semetipso, id est,
 à Deitate in ipsomet per gratiam unionis in-
 habitante sibi ipsi donet. Quæ quum ita se ha-
 beant, efficitur necessario Deum dici in nobis omni-
 bus habitare non essentialiter, (nam aliud esse di-
 ximus Adesse quam Habitare) sed $\sigma\chi\epsilon\tau\iota\kappa\acute{\iota}\varsigma$ sine
 $\epsilon\upsilon\epsilon\gamma\mu\alpha\tau\iota\kappa\acute{\iota}\varsigma$, ex carnis Christi participatione, ut
 mox ostendemus. Et certè non aliter possunt illa
 Christi verba intelligi, Ioan. 14. 23. Ego & Pater
 veniemus, & mansionem apud eam faciemus.
 Nec enim dici possunt venire ubi iam erant
 essentialiter, sed secundum energiam, non il-
 lam vniuersalem, de qua loquens Apostolus
 Actorum decimo septimo, in ipso sumus (inquit)
 mouemur & viuimus, sed secundum illam san-
 ctis & electis in Christo propriam. Quod ergo
 dicit Paulus, 1. Corinth. 6. 17, Qui adheret Do-
 mino vnus spiritus est: & illud Petri, Diuina na-
 tura fieri participes, 2. Pet. 1. 4. ad energiam & dona
 Spiritus præsertim illa $\alpha\mu\epsilon\tau\alpha\mu\epsilon\lambda\eta\tau\alpha$, non autem
 ad vllum essentialem intra nos illapsam referen-
 da sunt. Datur igitur, est, & habitat in nobis

*Spiritus sanctus, siue Deus, siue Pater, siue Filius per Spiritum sanctum, quia docet nos omnem veritatem, Ioan. 16. 13, & Esai. 54. 13: & renunciat nobis, quæ ex Christo accipit, Ioan. 16. 4: & operatur omnia in omnibus videlicet sanctis, 1. Cor. 12. 6: & testimonium reddit spiritui nostro, quod Filij Dei simus, Rom. 8. 16: & clamat in cordibus nostris Abba Pater, Gal. 4. 6, id est, facit ut clamemus, Rom. 8. 15: ac per eum actiones corporis mortificamus, & ab ipso ducimur, Rom. 8. 13, 14: & per eum cognoscimus nos in Deo habitare, & ipsum in nobis, 1. Ioan. 4. 13: & data nobis est mens, ut cognoscamus eum, qui verax est: cuiusmodi alia penè innumerabilia ex sacris literis depromi possunt. Itaque constat & Diuinitatis qualitatem, id est diuinitissimas illas omnes dotes, quarum capax est caro ex Spiritu sancto in utero virginis concepta (distinguiamus enim inter *Deiōna*, id est Deitatem, ut loquitur Paulus, quæ est essentialis: & *Deiōna*, quæ est qualitas creata) in Christi carne tanquam subiecto inherentes, & dona Dei, quorum respectu in sanctis dicitur habitare, ad energiam ut ad commune genus esse referenda, & secundum plus & minus differre: quoniam videlicet ex Christi plenitudine omnes accipiamus: tum etiam in eo vel maximè, quod illæ qualitates non sint in Christo extrinsecus aduentitiæ, sed ipsemet eas Deus sine carni, ut sibi propriè & hypostaticè unita perfectissimè suppeditet. Iam autem docendum nobis est ex eodem*

eodem Dei verbo, unde tandem illæ qualitates prodeant, per quem & quibus instrumentis interuenientibus in nobis efficiantur. Prouenire igitur illas omnes à Dei bonitate, natura ipsa quantumuis corrupta nos docet: & testatur etiam Scriptura Iacob. 1.17, idque in Christo. Loquimur enim de donis sanctorum proprius, Spiritus enim (inquit) de meo accipiet, & annuntiabit vobis, Ioan. 16.14: & Ego meipsum sanctifico, ut & ipsi sanctificentur, Ioan. 17.19: & Pater nos in illo dilecto sibi gratis effecit gratos, Eph. 1.6: denique ex ipsius plenitudine omnes accipimus, Ioan. 1.16. Cedo verò, num Christum hinc considerabimus ut instrumentalem duntaxat causam, quæ non agat, sed agatur? Minimè id verò. Habet enim vitam in semetipso, & verè Mediator, ac Seruator est totus, & secundum sui totum, quia, (ut rectè scribit Augustinus & alij): neque Filius Dei-
tas sine humanitate, neque humanitas sine Dei-
tate Mediatrix est: sed ita, ut cuique nature suatum ovis, tum etiam voluntas, tum operatio distincte, diuina diuine, humana humane seruentur, quauis ὑποτέλεισιν sint toti personæ communia.

Omnia porro Christi in Ecclesiam suam propriè collata dona, ad quatuor reuocantur ab Apostolo, 1. Cor. 1.30: nempe ad Sapientiam, Iustificationem, Sanctificationem, & Redemptionem: quas inquit, factum esse nobis Christum, id est quarum causa Christus sit in mundum missus à Deo, siue factus

homo: quæ omnia unico viuificationis verbo comprehendit Christus, Ioan. 5. 21. 8: & Apostolus, Eph. 2. 1, & 5. At enim cuius est natura viuificare? diuina certè vnus, cuius & creare, Deut. 39. 1, Sam. 2. 6. & alibi infinitis locis. Nam (vt inquit Cyrillus libro de recta fide ad Reginas) posse viuificare id quod vita indigum est, soli Deo conuenit: vnde etiam Deitatem suã probat Christus, quum inquit se habere potestatem deponendi animam suam & rursus illam sumendi, Ioan. 10. 18: & ex eo quod Christus sua ipsius virtute resurrexit, Deitatem ipsius demonstrat Apostolus ad Rom. 1. 4: quod si locum habet in huius caducæ vitæ munere vel tribuendo, vel postquam semel amissum fuit, restituendo, multo certè magis de vita illa æterna istud intelligendum est, quæ est ipsemet Deus, quatenus ipse in sese æternum viuit: & proprium ipsius effectum in solidum, quatenus res creatas principium existentia habentes vult dissolutionis esse expertes.

Et vt ad illa quatuor accedamus, quæ sunt à nobis ex Apostolo commemorata, cuius est natura ad Sapientiam, id est, ad saluificam veri Dei cognitionem homines eò vsque sua culpa delapsos, vt ipsorum pœnitentiæ sit odium aduersus Deum, Rom. 8. 7, & quæ Dei sunt ne cogitare quidem ex seipsis possint, 2. Corinth. 3. 5. reuocare, nisi eius vnus, qui, quod nobis ingratis in suo iudicio eripuit, vnus quoque potest restituere? Sic enim

enim Christus Petri confessionem laudans, Caro & sanguis (inquit) hæc non retexit tibi, sed Pater meus, qui est in cælis, Matth. 16. 17: & Ioannes Deum (inquit) nemo vidit vnquam, vnigenitus ille Filius, qui est in sinu Patris, nobis eum exposuit, Ioan. 1. 18. Vnde & illud Ioan. 3. 6. Quod genitum ex carne est, caro est, & quod genitum ex Spiritu est, spiritus est. Nam Gignendi voce Principium existentia declaratur: & quum Sapientia comparetur luci, ignorantia verò tenebris, huc referendum est, quod dicitur Eph. 1. 17. Patrem gloria dare nobis Spiritum sapientia & reuelationis, illuminatis oculis mentis nostra, quod dicendi genus passim apud Prophetas, & in scriptis Apostolicis notum est inculcari. Et de sapientia quidem hætenus.

Cuinam autem Iustificationem tribuemus? vni certè Deo, Rom. 5. 26, & 4. 5, & 8. 43, Galat. 3. 8: vnus siquidem Deus peccata remittit, Luc. 5. 21. Posita est autem omnis iustificatio in remissione peccatorum, Rom. 4. 7: & ideo iustitia hæc in imputatione posita, Rom. 4. 6: iustitia Dei vocatur, Rom. 1. 17, & 3. 21, 2. Cor. 5. 21, Phil. 3. 9, & Esa. 53. 11.

Iam verò quod ad Sanctificationem nostram attinet, quæ & regeneratio & purificatio cordis, & noua creatio vocatur, necesse est eam non aliunde oriri, quàm ab eo, qui ipsamet est sanctitas, quem compellās David, Cor mundum (inquit) crea in me.

Deus: nec diceretur nouus homo natus ex Spiritu, nisi Spiritus sanctus esset illius generationis autor, Ioan. 3. 6, & 1. Ioan. 2. 29.

Supereſt redēptio, quo nomine Paulus intelligit noſtra à peccato & morte liberationis, & in vitam beatam introductionis cōplementum, ultimo demū illo die futurum, quomodo etiam loquitur Dominus Luc. 21. 28: & Rom. 8. 23: quod beneficium quis in nobis perficere poteſt, niſi vnus ille Deus, cuius gratia ſumus, quicquid ſumus?

Stat igitur illud abundē confirmatum, vnius eſſe diuina natura, hæc omnia & ſingula in nobis efficere. Quum autem Trinitatis opera ita ſint trium perſonarum propria, vt tamen ſingularum perſonarum diſtinctio in eodem opere efficiendo ſeruetur: idcirco dicitur Pater nos in Filio ſeruator, Filius autem per ſemetipſum, Spiritus ſanctus denique, quòd miſſus à Patre & Filio myſterium ſalutis nobis applicet? Sed Chriſti ſicuti proprium eſt corpus, ita proprium eſt opus, quod in corpore ſuo pro nobis peregit: ab eo quidem non ſeparādum ſed diſtinguendum, quòd quatenus Deus eſt communiter cum Patre & Spiritu ſancto eſt operatus, & quotidie adhuc operatur. Qua diſtinctio, vt perſpicuè intelligatur, age per quatuor illa, de quibus diximus, generalia Dei in nos beneficia decurramus.

Chriſtus Sapientia noſtra eſt, primum vt Deus cū Patre & Spiritu ſancto diuina virtute, depulſis deprā-

depravata natura tenebris, lucē in nobis accendēs, ut veri discipuli fiamus ad intelligenda, quæ Dei sunt. Deinde nobis est Sapiētia, ut homo, in quo quum reconditi sunt omnes thesauri sapientia & intelligentia, Col. 2. 3. necesse est ut has quoque ex ipsius plenitudine hauriamus. Est autē hæc sapiētia animæ Christi ut subiecto inharens, non illa sapiētia essentialis ipsius carni hypoſtaticè unita, sed qualitas ab hac ipsa unita Deitate in animam Christi plenissimè & abundantissimè effusa, ut inde in omnes electos redundet, quorum nimirum causa humanam naturam, & omnes ipsi tributas dotes assumpsit.

Sic nos quoque tum ut Deus iustificat, nobis non imputans peccata, & gratis ea nobis remittens, atq; adeo, loco eorum omnium quæ mortem æternam merentur, & iustissimos etiam in sese homines maledictioni reddunt obnoxios, ea omnia nobis imputans, quæ vitam æternam ex pacto diuinæ legis merentur. Iustificat igitur nos etiam ut homo, non iustitia illa essentiali ipsi unita, ut somnians impurus ille Osiander, sed habituali siue qualitate creata, & (sicut de sapientia diximus) ipsius Christi animæ assumptæ, tanquam subiecto, inherente: quæ rursus distinguenda nobis est, ut totum hoc mysterium imputatæ nobis iustitiæ Christi penitus perspiciatur.

Habitualis ergo siue creata illa iustitia Christi partim significat illum perfectissimæ integratis &

ad implendā omnem iustitiā aptitudinis habitum, quo ab ipso conceptu perfectissima & integerrima ipsius anima imbuta est, cum perfecta itidem corporis & omnium ipsius sensuum dispositione, ad ultro implendum, quicquid purissima anima per corpus agere voluit: partim autem istius habitus effectio- nes, & acquisitam hoc etiam modo iustitiam decla- rat. Itaque tribus modis iustissimus fuit, & in eternum erit Christus: uno, essentialiter, quatenus est verus Deus: altero ut omnium virtutum ha- bitu praeditus homo: tertio denique, quatenus omnem iustitiam re ipsa implevit perfectissimè præ- stita Patris voluntate, propter quā missus fuerat: & cui Patri tū anima tū corpore perfectissimè obediēs usque ad mortem, mortem autem crucis, merito iu- stissimus hac etiam in parte dicendus est: idque contrario quàm hominibus accidat ordine. Pre- cedit enim in hominibus (quales post lapsus nasci- mur.) *Deus* ex sancti Spiritus gratia, quæ tan- dem frequenti usu euadit *Ægis*, (de qua loquens Ioannes, Iustus est, inquit, qui iustitiā facit, 1. Ioan. 3.7:) hinc quidem (ut modo dicemus) inchoata, in altera autem demum vita consummanda. Sed in Christo præcessit perfectissima *Ægis*, quæ realem al- teram iustitiam in ipso peperit: qualis etiam erat futura Adami iustitia actualis, nisi habituali per peccatum excidisset.

Ex hac autem iustitia triplici essentialis illa tam propria est Deo & ἀνεκόντες, quàm ipsamet
Deitas,

Deitas, ac proinde, si deliriū Osiādri valeret, omnes credentes essentiali Dei iustitia iustificati illud ipsum essent, quod est Deus: sicut homo ille assumptus propterea dicitur Deus, quod essentialis Deitas verbi, ac proinde iustitia sit ipsi unita. Nam rectè omnino Cyrillus in Ioan. lib. 2. ca. 51. Nihil (inquit) firmum ac stabile, nihil perpetuum soli Deo attribuetur, si creatura quoque ea substantialiter & per naturam suscipere poterit, quæ in Deo substantialiter sunt. Nec tamen propterea censendū est nullas esse essentialis iustitiæ in nobis iustificandis partes. Nam illa ipsa est, quæ duplicem illam alteram iustitiam creatam inenarrabili virtute perfundit, ut Deo Patri infinite placeat, & propterea iustitia Dei nuncupetur, utpote quæ unica coram Dei tribunali sit coronāda. Iam verò, quum, ut ait Esaias, Puer iste natus sit nobis: quod etiam Angeli pastoribus inculcant, Luc. 2. 11. utraque etiam illa iustitia nostri causa assumpta est: ut videlicet Dei iustitia efficiamur in eo, 2. Cos. 5. 21. id est, utraque nobis, interuentu fidei, imputata, non modo à peccatis absolvamur, sed etiā cohæredes cum ipso facti simul quoque coronemur.

Nunc ad Sanctificationis beneficium veniamus, quod & ipsum duplex est: vnū videlicet ex sanctificatione humana nature Christi ab ipso virginis utero plenissimè sanctificatæ, Mat. 1. 20, & Luc. 1. 35. nobis imputata. Sanctificat nos ergo Christus ut Deus, nature suæ humane sanctimoniam gratis

*imputans, qua non modo tegatur nostra omnis na-
 tiua corruptio, quam propterea in assumpta carne
 nostra aboleuit, sed etiam sancti & immaculati
 censeamur: & nos sanctificat ut homo, quoniam hæc
 ipsa sanctificatio qua nobis imputatur, humana
 ipsius natura, ut subiecto, insidet & inheret, utpote
 qua seipsum sanctificauerit, ut in eo sanctificare-
 mur, sicut ipsemet loquitur Ioan. 17. 19. Alterum
 autem sanctificationis beneficium prorsus diuersum
 quiddam est. Sic enim vocamus donum illud, quo
 vetus quidem homo mortificatur, nouus autem
 in illius locum succedit, id est, tum mentis facul-
 tates omnes, tum mens ipsa illuminatur in agnitio-
 nem veritatis: voluntas autem immutatur, ut in-
 cipiamus & velle, & facere, qua Dei sunt. Et hæc est
 iustitia, id est, noua qualitas in nobis per meram
 gratiam creata, & animo nostro quasi subiecto in-
 herens, quam rursus Christus ut Deus cum Patre
 & Spiritu sancto in nobis efficit, quamobrè etiã mo-
 do Patri, modo Filio, modo Spiritui sancto beneficiũ
 istud attribuitur. Rectè autè Cyrillus in Ioan. li. 11.
 „ cap. 25. Participatione Spiritus sancti viuificare, su-
 „ preme tantum natura opus est. Sed rursus eandem
 Christus, ut homo, non aliter, quam fons riuum, in
 nobis gignit, quatenus videlicet ex ipsius humana
 natura perfecta sanctitate in nos ipsi adiunctos,
 qua ipsi libuit mēsurā, effunditur, quod utrumque
 beneficium diuinissimè Paulus sic explicat, Rom. 8. 3.
 Quum enim (inquit) legis impotentia nihil posset*

in carne, Deus, suo ipsius Filio misso, conformato car-
 ni peccato obnoxia, id est, pro peccato (id est, ad abo-
 lendam in ipso nostra carnis omnem corruptionem
 & labem) condemnauit peccatum in carne, ut il-
 lud ius Legis compleatur in nobis, qui non secun-
 dum carnem incedimus, sed secundum Spiritum.
 Et recte Cyrillus, Spiritum (inquit) propter nos ut
 homo recepit, ut totam naturam sanctificaret, in
 Ioan. lib. 2. cap. 3. Nec pigebit plura eiusdem Cy-
 rilli verba ex lib. in Ioan. II. ca. 2. 5. referre, ut to-
 tum hoc sanctificationis tum in ipsa Christi carne
 creatæ, tum in nos ex illa emanantis mysteriū pla-
 nissimè explicetur. Sanctificari (inquit) secundum
 legalem consuetudinem dicitur, quod, ut sacrum,
 Deo tribuitur: participatione verò Spir. sancti
 sanctificare, supremæ tantum nature opus est: Et
 mox, Arbitramur autem carnem Domini per Spiri-
 tum fuisse sanctificatam similitudine aliarum
 creaturarum, proprio templo à Filio Dei peruncto,
 sicut Psalmista quoque unigeniti personam cum
 humanitate cōsiderans, clamat, Propterea unxit te
 Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ cōsortib. tuis: & pro-
 pter nos se ipsum sanctificat, ut ab eo ad nos redun-
 dante sanctificatione, ipsi sanctificemur in veritate,
 id est, in Spir. sancto. Item: Nulla res ex nihilo pro-
 ducta, sanctificationis fructum per naturam habet,
 id est, à seipsa, sed eam gratiam ab eo acquirit, qui
 natura sanctus est. Quoniam ergo caro Christi non
 natura sancta, sanctificata in Christo est à verbo

” Dei, quod habitat in ea, quodque templum suum
 ” sanctificauit: Item, sed quomodo sanctificatur, qui
 ” naturaliter sanctus est? nempe naturam nostram
 ” absolutissimè absque peccato ineffabiliter sponte
 ” sibi coniungens, ut eam in se primo & per seipsum
 ” ad pristinam pulchritudinem restitueret: utque cœ-
 ” lestis ipse homo & Adam secundus, primus omnium
 ” in noua vita, iustitia, & sanctificatione spiritali cō-
 ” stitutus, cuncta per se bona generi nostro immittat.
 ” Quum igitur sanctus natura sit Deus, quumque
 ” ipse sanctificationē Spiritus creaturis immittat, ef-
 ” ficiatque, ut creatura & sit & duret in sancto Spi-
 ” ritu, propter nos sanctificatur, non ab alio id acqui-
 ” rens, sed ipse sua carni sanctificationem immittens.
 ” Ita Spiritum sibi ipsi ut Deus prabet, & ut homo,
 ” accipit, quod non propter seipsum, sed propter nos
 ” fecit, ut ex ipso & in ipso primo recepta sanctificatio-
 ” nis gratia ad totū gen^o trāsiret. Hactenus Cyrillus.

Cum hac sanctitate & iustitia tum imputata
 tum inherēte vsque adeo coheret vita aeterna per-
 petuo nexu, scribente Habacuc Propheta Iustum ex
 fide viuere, ut Viuificationis nomine omnia su-
 periora intelligantur, quoniam videlicet ut omnis
 maledictio à peccato est, quod nos à Dei benignitate
 seiungit, seiunctio autem à Deo mors: ita bene-
 dictio cum sanctitate & iustitia coheret, qui-
 bus Deo adiungimur. Coniunctio verò cum Deo
 vita est. Sed in eo quarto Christi beneficio, quod
 nobis nunc explicandum superest, vitæ nomine in-
 telli-

telligimus perennem illum felicissimum statum, in quo cum Christo capite nostro in cœlis regnabimus, & cuius arrhabonem in mentibus nostris iam nunc obtinemus, fidei ἀνοποποιεῖα inuisibilia cernētes, & spei firmitate quasi iam in cœlis consistentes, & charitate suis fructibus nostram adoptionem in nobis testificante, alacriter huius vitæ curriculum emetientes, donec non morte, sed suavissimo somno superueniente, anima quidem ad Christum emigret plenius felicissimam illam vitam cū illo degustatura, corpus autem terræ mandatum ad ἀποδοῦναι paulatim formetur ad ultimum usque illum diem, in quo beatissima vita toti perfruemur. Hanc igitur vitam Christus, quatenus Deus est, nobis cum Patre & Spi. sancto largitur, quum sit Deus unicus fons existētiæ & cōseruationis rerū omniū, ac præsertim huius æternæ felicitatis. Huic autem opponitur mors tum prima tum secunda, quæ & æterna vocatur: utraque etsi iusto Dei iudicio ordinata & decreta, mimimè tamen à Deo, sed à Sathana & peccato exorta. Deinde hanc ipsam vitam Christus, ut Deus, nobis non aliunde, quàm in sua ipsius carne largitur: qua de re sic pulcherrimè Cyrillus in illud Christi Ioan. 6. Nisi manducaueritis carnē filij hominis, &c. lib. in Ioan. 10. cap. 13. Caro vitæ facta unigeniti caro ad virtutem vitæ traducta est: non potest igitur morte superari, propterea in nobis facta interitum à nobis expellit. Non enim abest ab ea unigeniti Dei filius, id est, natura

humana quum assumeretur ab vnigenito, facta est aeterna vita viuens per Deitatem, in qua subsistit: vnde duo consequuntur, nempe nō posse illam à morte superari, & quoniam assumpta est nostri viuificandi causa, omnes qui fiunt eius participes, in illa quoque viuificari. Et ne quis putaret hanc viuificandi vim ab ipsa carne, vt causa efficiente, promanare, addit prudenter Cyrillus, viuificam esse, non in sese, sed in Verbo ipsi hypostaticè vnito. Quemadmodum ergo de sapientia, iustitia, & sanctitate diximus, ita duplex est in vnica Christi persona vita, vt & duplex natura: vna autē *ὡς ἄνθρωπος*, nempe Deitas ipsa: altera, istius effectum, vita videlicet creata & assumpta natura, vt qualitas, insita: eāq; rursum duplex, nempe tum animalis, qua videlicet subsistentem in sese assumptam naturam totam viuificauit ὁ λόγος ad tempus, id est, tantisper dum pro nobis in infirmitate illius satisfaceret: tum spiritalis & aeterna, qua post peractum suum opus caelum ascendens frui cœpit, & cuius veluti semen adiunctis sibi membris iam nunc instillat, donec plenissimè toti in eo & cum eo sempiterna felicitate perfruamur.

Horum autem omnium, qua de Christi in nos beneficij diximus, hac summa est, Vnicam Deitatem Patris in Filio per Spiritum sanctum hac omnia Ecclesiae *σχετικῶς* non essentialiter largiri: depromi verò ex Christi humanitate, tanquam abundantissimo nec vnquam exhauriēdo, & in hunc ipsam finem

finem constructo diuinitus, & summè locupletato thesauro, ut inde in omnes credentes exuberet. Et hic questio duplex agitur. Sunt. n. qui nobis, quos falso & inuidioso nomine Zwinglianos & Caluianos appellant, hoc dogma tribuant, quòd in Cæna Domini pro re Sacramenti non corpus ipsum pro nobis traditum, neque sanguinem ipsum pro nobis effusum, sed Christitantum merita statuamus. Saltem verò pro Meritorum voce dona & energiam Christi statuerent. Quì verò nobis hoc obijciunt, quia & symbola & rem significatam (id est, ipsum corpus & ipsum sanguinè) re ipsa, cū pane & vino eodem loco sisti volunt: utraque eodem oris instrumento sumi à quibusvis contendunt: ac proinde, sicuti nos accusant falsò quasi energiam Christi absque participatione corporis & sanguinis ponamus, ita hoc in illis, & verè quidem reprehēdimus, quòd pro fidei spiritali organo os corporeū substituant, & in indignè accedentibus corpus Christi energia viuifica spolient. Nos autem sic de istis sentimus ac docemus.

Quum Christi beneficia, tum quæ per solam imputationem, tum quæ per realem efficacitatem nobis conferuntur, sint qualitates Christi carni, ut subiecto, inhaerentes, à quo in credentes per Spir. sanctiō redundant, non minus absurdum est existimare, quempiam fieri bonorum illorum compotem absque carnis ipsius, id est, subiecti, cui propriè inhaerent, & à quo emanant, participatione, quàm si quis dice-

ret, corpus posse ex ea anima vitam haurire, quæ ipsi non insit, aut posse quempiam cibo, quæ non comedit, aut potu quem non bibat nutriri. Itaque tantum abest ut sola illa Christi dona siue energiam, siue merita, si quis volet, pro re Sacramenti in Cæna Domini statuamus, seclusa ipsius Christi carne & sanguine, ut etiã & in simplicis verbi prædicatione, & in baptismo Christum semper ipsum in carne nobis per fidem semper sumendum proponi asseramus, quoniam, (ut recte inquit Cyrillus) Spiritus in Christo summè cum carne cõiunctus est, & caro etiam cum Spiritu: ita ut neque carnem eius absque energia, neque energiam absque carne sumere vel in simplici verbo, vel in Sacramentis possimus. Sed hoc adiicimus, sicut in simplici verbo verbum quidem prædicatum Christum nobis voce annuntians aurium sensu percipitur, Christus autem ipse verbo prædicato significatus non nisi intellectu credente recipitur: ita etiam in Baptismo quidem corpus aqua illa tingi, mentem verò credentis sanguine per aquã significato ablui: in Cæna verò pane illo & vino illo corpus patisci, carne autè & sanguine Domini animam credentis (ut loquitur Tertullianus) saginari. Saginatio autem ista non est in reali contactu carnis ipsius posita (quod neq; carnis Christi veritas, neq; analogia inter Christi carnem perceptam, & mentem nostram, qua velut instrumento percipitur) pati potest, sed tota spiritualis est, & huc tendens, ut, quem-

quemadmodum naturali vinculo anima cum corpore coniuncta sensum & motum naturalem corpori insinuat: ita spirituali & ineffabili mysterio (ut loquitur Paulus Ephes. 5.30. & 32.) cum ea Christi natura qua frater noster est, per fidem apprehensa coniuncti, ab ipsa non ipsam corporis aut sanguinis substantiam cum nostro corpore & sanguine realiter adiungendam, nec ipsius animam cum anima nostra re ipsa agglutinandam ad nos atrahamus: (quæ omnia neque virtuti, neque nostræ salutis mysterio consentanea sunt, sed Cyclopica & Capernaïtica.) verum ut qualitates in illa, sicuti diximus, humana Christi natura, nostra causa Diuinitus ab ipso verbo assumente creata, sicut etiam nostri causa fuit à verbo assumpta, nobis sancti Spiritus virtute verè communicentur: alia quidem per imputationem, alia verò sese nobis re ipsa insinuantes, & ex illius ceu capitis plentiudine, sicut lumen ex lumine accensum, & sicut calor ex calore prodiens, in nos spiritualiter ipsi adhaerentia membra defluentes: cuiusmodi sunt illa Spir. sancti $\chi\rho\iota\sigma\mu\alpha\tau\alpha$ & $\epsilon\upsilon\epsilon\pi\gamma\acute{\iota}\mu\alpha\tau\alpha$, quæ commemorat Apostolus, 1. Cor. 12. tum omnibus sanctis communia, ut cognitionis veri Dei, fidei, spei, charitatis, viuificæ denique virtutis corpora etiã nostra suo tẽpore viuificaturæ donũ: tum pro diuersa particulariũ in Ecclesia vocationum ratione, spiritualiter huic & illi attributa. Verissimum est igitur, quod ait Cyrillus, illam vitis parabolam ex cap. Ioan. 15. luculenter aduersus Arianos disputans scribit: Vitis

„ nimirum appellatione non ipsam per se Christi
 „ Deitatem, sed Deificatam carnem intelligi, cui nos
 „ inseri spiritualiter oporteat, ut eius succo viuificati,
 „ ceu palmites fructum feramus, ac proinde non ha-
 „ bitudine solum, qua per charitatem intelligitur,
 „ Christus sit in nobis: verum etiam participatione
 „ naturali. Nam quemadmodum, si quis igne lique-
 „ factam ceram alij cera similiter liquefacta ita mi-
 „ scuerit, ut unum quiddam ex utrisque factum
 „ videatur: sic communicatione corporis & sangui-
 „ nis Christi ipse in nobis est, & nos in ipso. Non po-
 „ terat enim aliter corruptibilis haec natura corporis
 „ ad incorruptibilitatem & vitam traduci, nisi na-
 „ turalis vita corpus ei coniungeretur. Hec Cyrillus.

Quem locum quoniam & Transsubstantiatores &
 Consubstantiatores in suas partes trahunt, & Har-
 chius quoque, pro ipsa carne essentiam uerbi
 substituens deprauat, sciendum est non ipsius natu-
 ralis participationis modum, sed quid participemus,
 sic declarari, quo etiam pertinet cera liquefacta per-
 mixtio. Hoc igitur dictum uoluit Cyrillus: ipsum
 met Christum oportere nostrum fieri, ut, quae ipsi
 insunt, ab eo postea accipiamus: & huius nostrae cum
 ipso coniunctionis vinculum esse naturam, cuius
 assumptione frater noster primogenitus factus est.
 At si quis iam querat, quis sit eius participationis
 naturalis modus, audiat respondentem Cyrillum,
 & ex eo discat, non ore fieri, sed mente, & unica
 Spir. sancti uirtute: ut merè spiritualis sit hic modus
 siue

sue Diuinam virtutem veram illius efficientem causam, siue spiritum nostrum fidei quasi manum & instrumentum recipiendo Christo adhibentem, siue huius coniunctionis effectum, spiritualement videlicet vitam spectes: Agnoscite (inquit lib. in Leuit. 7.) figuras esse in Diuinis voluminibus, & ideo tanquam spirituales, & non tanquam carnales examinare, & intelligite quae dicuntur. Si enim quasi carnales ista suscipitis, ledunt vos non alunt. Est & in Euangelio litera, quae occidit eum qui non spiritualiter ea quae dicuntur aduerterit. Si enim secundum literam sequaris hoc ipsum quod dictum est, Nisi manducaueritis carnem meam, & biberitis sanguinem meum, occidit haec litera. Et Bernardus in Cantica: Quasi verò Christus, quum iam ascenderit in caelum, tangi aut velit aut possit: & utique poterit, sed affectu non manu, voto non oculo, fide non sensibus. Sed de his satis, quum haec minime neget Harchius, aduersus quem proprie nunc disputamus.

Superest, ut quibus instrumentalibus causis ista cum Christo consociatio nostra fiat, & quae sit illarum vis paulò plenius quam antea dispiciamus. Quod ad Deum igitur attinet, ordinaria sunt eius instrumenta, pastores ac doctores, & verbum externum, interdum simplex & nudum, interdum additis symbolis veluti vestitum. Ad nos autem quod attinet percipiendis externis illis instrumentis, organa corporis adhibemus, aures nimirum ad au-

diendum ex Pastoribus verbum, oculos præterea,
 os, & manus, totum denique corpus ad visibilia Sa-
 cramenti symbola nobis applicanda: rebus autem
 ipsis, tum per simplex verbū, tum per adiecta sym-
 bola à Deo significatis simul & oblati percipiendis
 mente & intelligentia utimur, quæ si fidei lumine
 illustrata est, tum sane res illas & intelligit, & sibi
 applicat, sin minus, aspernatur, & interdum etiam
 irridet, aut etiam illis offenditur. Et hæc omnia esse
 vera, ex uniuerso Dei verbo constat, ut Eph. 4. 11,
 Rom. 10. 8, & 17, Ioan. 6. 63, 1. Pet. 3. 21, 1. Cor. 1. 32,
 & 2. 16, Rom. 9. 30. & alibi passim. Iam verò, quæ
 sit illorum instrumentorum efficacia si queratur,
 facile hoc fuerit diiudicare, si qua de re hic agatur:
 quæ sit instrumentorum externorum, quibus Deus
 utitur, natura: ac denique, quæ sit nostra tum exte-
 rior tum interior vis, consideremus. Agimus hic
 ergo de re penitus & merè diuina, nempe de nostra
 cum Deo per Christi carnem spiritualiter nobis
 communicatam reconciliatione: de noui hominis
 noua creatione, & veteris abolitione: de imputata
 iustificatione: de totius hominis ad incorruptibili-
 tatem & cælestem perpetuam vitam translatione:
 quarum rerum, si vel unicam dicamus, ab ulla re
 creata, tanquam efficiente causa in nobis effici, ido-
 lolatra fuerimus. Nam naturalibus quidem effe-
 ctis Deus naturales causas efficientes indidit, ut
 qui non tantum crearit animantia, sed etiam addi-
 derit, Crescite & multiplicamini: nec tantum plan-

tas creavit, sed etiam unamquamque secundum speciem suam seminificare iusserit. Sed in hominis lapsi instauratione, quæ altera est creatio, gloriam suam non magis alteri dederit, quàm quum omnia ex nihilo crearet, & quum sibi, unico videlicet ordinis rerum creatarum Domino, servaret integram eius prout ipsi libuit immutandi potestatem. Facit enim mirabilia solus. Hoc igitur opus omnium ^{omnium} excellentissimū, & omnium miraculorum miraculosissimum, nisi unica unius ipsius virtute ac potentia inchoari, gubernari, ac tandem perfici fateamur, planè idololatra sumus. Et quum iam antè ostenderit ipsum Christum, quavis non absq; carne, tamen non sua carne, nisi ut sibi proprio instrumento, sed propriè duntaxat sua Deitate miracula in corporibus agrotantium, & mortuorum edidisse, quis servorum ausus fuerit sibi plus tribuere, quàm ipse magister habuerit? Sed ne rationibus & consecutionibus ex ratiocinatione humana petitis agere in re tanta videamur, age, ex vno Dei verbo sapiamus, quanquam illæ sanè rationes non aliunde sunt petite. Nullum esse arbitror nobilius Dei instrumentum iis in quibus posuit reconciliationis sermonem: & tamen, neque is qui plantat (inquit Paulus) neque is qui rigat, est aliquid, sed qui incrementum dat Deus, 1. Cor. 3. 7. & alibi, quum se dixisset laborasse, non ego tamen (inquit) sed gratia Dei, quæ mecum est. Itaque in administratione verbi ne tantillum quidem interioris

illius virtutis ministris loquentibus relinquitur: neque hanc questionem decidunt qui virtutis illius precipuas partes Deo, secundas hominibus tribuunt, perinde ac si scripsisset Apostolus, Gratia Dei mecum, ut vulgò Sophista in suis scholis hunc locum deprauarunt: ut & illum priorem, EST ALIQUID corrumpunt, addita glossa, SOLVS, VEL ABSQVE GRATIA. Neque tamen propterea nego fideles Pastores & Doctores esse Dei $\sigma\omega\upsilon\pi\pi\omega\iota\varsigma$, ut loquitur Paulus, 1. Cor. 3. 9. adeo quidē, ut suo Timotheo scribens, 1. Tim. 4. 16. in hac verba erumpat, Attende tibi ipse & doctrina: id enim si feceris & te ipsum seruabis, & eos qui te audierint. Quae ut intelligatur quomodo accipienda sint, obseruandum est, in vno & eodem opere nostrae vocationis duplex esse spectandū opus ad illum vnum finem conspirans: vnum quidem exterius, quod per externa instrumenta Deus sic exequitur, ut ipsa quoque agant, quoniam aguntur, quum homines stipites & trunci non sint in Dei manu: alterum interius, à quo tota in solidum prioris actionis externae efficacitas dependet, & quod sic est Deitatis proprium, Patris videlicet in Filio per Spiritum sanctum, ut istius ne minimam quidem particulam, vel Angelus vel homo sibi possit sine sacrilegio vindicare. Sunt igitur aliquid pastores loquentes per eum & eius nomine qui ipsos misit, sed in externo duntaxat opere. Nec enim aliud possunt, quàm surdis loqui, nisi Deus ipse

ipse sua vnus vi aures det ad audiendum: quae quidem aurium cordis apertio vnus Dei opus est. Act. 16. 14. Fides ergo ex auditu quidem est, id est, interueniente externo opere pr adicationis, & auditionis verbi aures ferientis: & hoc est externum opus, quod Deus per misericordiam per seruos suos missos efficaciter exequitur, sed quod intelligitur & fide recipitur hoc verbum, hoc est interius opus in quo nullum habet Deus $\sigma\upsilon\upsilon\epsilon\rho\rho\upsilon\nu$. Sunt enim omnes (inquit Esaias, citante etiã Ioanne, Es. 54. 13, & Ioan. 6. 45.) $\Delta\epsilon\omicron\delta\iota\delta\upsilon\lambda\omicron\tau\omicron\iota$. Neque existimandum est, Paulum sic vocare sese & suos collegas, Cooperatores Dei, vt Phil. 2. 25. Epaphroditum vocat suum $\sigma\upsilon\upsilon\epsilon\rho\rho\upsilon\nu$ $\nu\alpha\iota$ $\sigma\upsilon\varsigma$ $\epsilon\alpha\tau\iota\acute{\alpha}\tau\iota\omega$. Erant enim in eodem opere externo eandem operam nauantes sub eodem domino, opere ipsorum vtente. At in eo, quod interius efficit Dominus, & quod est exterioris operis vnicus finis, neq, sibi Paulus, neq, collegis quicquã tribuit. Quod enim ministeriũ ipsius nõ fuerit inutile, in solidum ex Deo esse fatetur, non quod Deus hanc ipsi gratiam fecerit, vt corda potuerit immutare, siue viuificare, (quod nulli vnquam rei creata cõmunicatum fuit, neque communicabitur) sed quoniam per Spiritum suum Deus disposuerit audientium mentes ad intelligenda, & vera fide sibi applicanda, quae aures corporis ex ore Pauli audiebant. 2. Cor. 3. 6. quomodo etiam loquitur: 1. Cor. 2. 4. Gal. 2. 8. Thes. 3. 5.

Quod si in ipsis hominibus Verbum administrã-

tibus nulla vis interior inest, sed eam totam sibi Deus integram seruarit, satis ex eo intelligitur, quid sit ipsi verbo pronuntiato tribuendum: nempe verissime quidem id esse quod dicitur, Verbum vite aeternae, Ioan. 6. 63. & 68: & potentia Dei ad salutem, Rom. 1. 16: & quouis gladio penetrantius, Heb. 4. 12: & semē incorruptibile, Luc. 8. 11: at non quatenus vox est aures feriēs, sed quatenus Deus, id est, sermo ille Dei viui interior mēti id insculpit, quod auribus per externum verbum significatur, ut ostendit Petrus, 1. Pet. 1. 23. Neque quum haec dico, externum opus, quod Deus per homines administrat, ab interiore, quod vnius Dei est in solidum, separo cum Enthusiasticis & phanaticis, sed tantum distinguo: ut in eo commendetur singularis Dei misericordia, quod hominum ministerium adhibere in hominum salute dignetur, quod qui spernant illa clementia seipsos priuent: & tamen sua Deitati gloria tota, sicuti par est, seruetur.

Supersunt Sacramentales actiones, in quibus quū praecipuae partes sint verbalis promissionis, cui symbola visibilia, veluti sigilla quaedam, adijciuntur, ex ijs qua modo diximus de exterioris verbi praedicatione satis intelligi potest, non esse aliter de eo statuendum propter symbolorum adiunctionem. Ipsi vero symbolis aliquid Diuinae virtutis tribuere absurdus est quàm si verbo tribueretur, quum illa ab isto habeat, quod ex rebus communibus Sacramenta euaserint. Nota enim est regula

in scholis trita, Propter quod aliquid tale est, idipsum magis tale. Totum igitur istud commentum Magis & Incantatoribus relinquamus, & de his mysterijs idem quod de simplici verbo statuamus: in una videlicet eademque actione Baptismi & Cæna Domini, Deum aliquid agere per homines, (id videlicet, quod in mysteriorum institutione fieri externo ministerio mandavit) & aliquid solū & per se interius, quāuis nō absque illo: id nimirum quod verbi sono & symbolis verbo adiunctis, totōque Sacramentali ritu fuit significatum. Sic enim loqui nos docet Moses cordis circumcisionem vni Deo tribuens, Deut. 30.6: ut & Paulus Rom. 2. 29. Sit ergo Baptismus lauacrum purgationis per verbum, Ephes. 5.6. & lauacrum regenerationis & renouationis Spir. sancti, Tit. 3. & Act. 22. 16. Sed ita, ut externus aqua Baptismus non quidem separatur, sed authore Ioanne Baptista, (sicut apud quatuor Euangelistas inculcatur & repetitur: Act. 1. 5.) ab interiore Baptismo Spiritus sancti, distinguatur, quo se quoque baptizari oportere confessus est Math. 3. 14. Et ne quis sophista quippiā hīc garrat de Baptismi Ioannis & Baptismi Christi vtriusque exterioris discrimine, audiatur Petrus salutem tribuens Baptismo, non quo carnis sordes abijciuntur, sed quo fit, ut bona conscientia Deum interroget, siue, ut alij vertunt, Deo respondeat per resurrectionem Christi: 1. Pet. 3. 21. id quod Paulus copiosè explicat. Rom. 6. 3. & 4. & Col. 2. 12. Sed &

pulchrè Tertullianus de resurrectione carnis, Anima (inquit) non lauatiōe, sed responsione san-
 citur: alludens proculdubio ad publicam fidei pro-
 fessionem, quæ ab adultis baptizandis requireba-
 tur, vt disertè scribit Lucas Act. 8. 37. quod
 ridiculè postea & imperitè à baptizandis infantib.
 requiri cepit. Nec aliter esse nobis de Cœna Do-
 mini sentiendum, partim communis Sacramento-
 rum ratio demonstrat, partim etiam illud ostendit,
 quod non omnes eandem escam sumentes, nempe
 exteriorem ab hominibus administratam, & hæ-
 tænus spiritualem (Sacramentum enim est, non res
 communis) nolit tamen Apostolus ad vitam sume-
 re, sed quosdam etiam ad damnationem: 1. Cor. 10.
 3. & 5. & 11. 27.

Et de his quidem hæctenus, ex quibus fore spe-
 ro vt omnibus verè pietatis sine præiudicio stu-
 diosis pateat, quàm vana ista sint Harchy commen-
 ta de substantia Trinitatis re ipsa in panem illapsa,
 & alijs inde consequentibus portentis, ac proinde
 quàm falsa sint calumniæ, quibus homo iste nos o-
 nerat, quasi inter Sacramenta & res communes
 nullum discrimen constituamus, mutationem Sa-
 cramentalem ignoremus, aut tradere in catechis-
 mis nostris negligamus: ad eò quidem impudenter,
 vt Oecolampadium & Martyrem, beatæ memoriæ
 fideles Dei seruos, in partes suas audeat pertrahere:
 Zwinglium autem illum verè hominem Dei,
 partim inscitia, partim etiam per ludibrium dissi-
 mula-

mulationis accuset, quasi discipulorum habuerit
 rationem, qui non fuerint solidae Theologiae ad-
 huc satis capaces: Quinimo me quoque Be-
 zam, postquam est mihi assentatus multò honorifi-
 centiore, quam merear, eruditionis testimonio, sibi
 penè & alijs persuadet à potentiali & actuali cõ-
 mentitio Christi corpore non valde dissentire.
 Quibus calumnijs omnibus hoc sit semel respon-
 sum, datam esse hanc gratiam magnis illis seruis
 Dei, quorum opera pro Papismo verus Christiani-
 smus in Helueticis primùm, Rheticis, & Sabaudicis
 Ecclesijs obtinuerit, ac sit deinceps longè & latè in
 orbe terrarũ propagatus: ut neque de Cæna Domi-
 ni, neq; de ullo fidei Christianæ articulo aliud fue-
 rit prædicatum, quam quod & priore & posteriore
 Heluetica confessione continetur: quorum vesti-
 gijs sic institisse, & deinceps perrecturos illorum
 successores cõfido, in quibus & ipse, Deo sic volente,
 nomẽ meũ profiteor, ut à Dei veritate, quam illi ad
 extremum usque halitum & voce & scriptis per-
 spicue, & sine vlla dissimulatione testati sunt, ne
 latum quidem unguem discedamus.

Ad hæc autem errorum monstra de quibus dixi-
 mus, libet etiam alia duo adiungere, ut si quos
 ille in errorem abduxit, tempestiue in viam re-
 deant. Harchius igitur postquam de essentia diui-
 næ in panem percolatione, & alijs eiusmodi nugis,
 veluti potentiali Christi corpore, & nostra in Chri-
 stum transitione, quasi supra cælos omnes transue-

etus disputavit, tandem audiamus, quem tandem
 fructum nos velit ex hoc mysterio elicere, ubi
 Christum ipsum loquentem inducit, (pagina poste-
 rioris libri sui 271.) **HOC FACITE**, inquit
 Christus, id est, offerre Deo Patri: & deinceps, **CO-**
 MEDITE, id est, donum, quod est in hoc visibili
 pane, (symbolo huius mei corporis cras pro vobis
 crucifigendi) cum dilectione & fide suscipite, ut
 hinc meo exemplo discatis offerre vestra corpora, &
 exponere vitam ad Dei gloriam & proximi defen-
 sionem, si opus est, tum & bona omnia, quae accipitis
 à Deo, pari assuescatis liberalitate alijs egentibus
 distribuere, & simili charitate in alios effundere.
 Hac verò, si sic se habent, quid aliud fuerit Cæna
 Domini, quàm quaedam, quantacunque illa sit, ad
 molendam fraternam charitatem incitatio? Neque
 verò nos inficiamur longè præstantissimum hoc esse
 diuinæ in nos miserrimos peccatores charitatis pi-
 gnus, quo mutua nostra dilectionis admoneamur:
 sed absit, ut vel præcipuum hunc finem Cæna ef-
 se existimemus, vel hæc sacra mysteria pro imita-
 tionis exemplo & mystica tantum quadam commo-
 nefactione habeamus. Sunt enim longè alia beneficia
 noui fæderis, quod istis tesseris nobiscum sancitur.
 Primus igitur & primarius huius sacra actionis
 finis est, nostra cum Christo consociationis, per
 ipsius carnem spiritualiter, adhibitis illis symbolis,
 interueniente fide, nobis verè communicatam, &
 animi nostri quasi intimis visceribus insculptam
 diuinæ

diuina solennis confirmatio: alter verò, omnium donorum, quæ in ipsius carne insunt, nobiscum participanda, tum per imputationem, tum per realem intra nos efficacitatem magis ac magis sancita adeptio. Sunt enim hæc mysteria, ut ex Institutionis & Apostoli verbis apparet, noui Testamenti tessera in remissionem peccatorum: præcipuum videlicet nostra cum Christo reconciliationis beneficium, & quod cæteris præire oporteat.

Sed illud quoque mirari subit, quænam tandem Harchius, postquam nulla vini facta mentione, usque ad eò panem illum Deificauit, in vino tamen illo nescio quid amplius, quàm in pane, id est, in sanguine Christi amplius aliquid quàm in eius corpore constituat: ad eò quidem, ut, si tempore excluderis (inquit pagina editionis prioris 116.) bibendum sit de calice, & non comedendum de pane, sicut si quis in animi deliquium inciderit, quòd manducatio longius exquirat tempus quàm potatio, in os potius iniecerit vinum, quàm carnes, quoniam illud citiùs repente delapsas instaurat vires. Enimuerò, an non hæc potius ebriosum quàm Christianum hominem decent? Quasi vero non manifestè Christus duplex signum in Cæna Domini instituens, vnum cibi, alterum potus, sic demonstrarit totam nostram alimoniam spirituales in vno Christo sitam esse, & quidem mortuo pro nobis: quòd etiam eo adumbratum est, quòd seorsim vinum, seorsim panis distribuitur, ut sanguis à corpore

nostri causa separatus fuisse, sic quoque significetur.
 Citat tamē pro se Hieronymus duos testes, Ambrosium
 videlicet, & Originem, sed quorum neutri in
 mentem venit, ut calicem absque pane ritè sumi
 posse doceret, quum longè certè sit absurdius sobrijs
 omnibus ieiunis bibere absque cibo, quàm ci-
 bum sumere absque potu. Sed quid ait Ambrosius?
 „ 1. Cor. 11. Caro Servatoris, p salute corporis. sanguis,
 „ pro anima effusus est. Hæc verba, fateor, in Com-
 mentarijs Ambrosio adscriptis leguntur, eò quoque
 hæc verba Moses detorquenti, Leuit 17. 17. Anima
 carnis est in sanguine, & ego dedi eum vobis super
 altare, ad expiandum animas vestras, quia sanguis
 ipse animam expiabit. Sed quis Ambrosio concedet,
 quod inde colligit? nempe pro solo corpore oblatam
 fuisse victima carnem, ut hoc postea ad Christi cor-
 pus pertrahatur. Non excludit ergo Moses ab ex-
 piatione anima, carnes oblatae victima sed pro-
 pterea quòd animalis vita in sanguine est, voluit
 offerentes non ipsam materiam carnis victima, sed
 victima mortem in effusione sanguinis spectare:
 quemadmodum Christi carnem, ut sit nobis serua-
 trix, non debemus simpliciter in sese, sicut ea predi-
 tus fuit Christus, sed ut crucifixam & mortuam
 pro nobis considerare & participare: quamobrem
 etiam sepiissime, ubi de nostra per Christum recon-
 ciliatione agitur, peculiaris fit eius sanguinis men-
 tio: sed ita ut corpus minimè excludatur. Nam de
 toto Christo dixit Ioānes, Ecce Agnus Dei, qui tollit
 peccata

peccata mundi, & Apostolus Col. 1. 22, de totis nobis
 credentibus loquens, Reconciliauit nos (inquit) in
 corpore carnis sue per mortem: & Heb. 10. 10, qua
 voluntate sanctificati sumus per oblationem corpo-
 ris Iesu Christi semel factam: & Petrus 1. Pet. 2. 24,
 Qui peccata nostra pertulit in corpore suo super li-
 gnum, &c. Absit igitur, ut in redemptionis nostræ
 mysterio allegoriam illam Ambrosianam, aut cuius-
 quā alterius sequamur, quod tamē tanti viri pace
 sit dictum. Quid autem Origenes ille allegoriarum
 magister tum certē somnians, quum attentissimē
 videtur vigilare? Cur (inquit Homilia 35. in
 Matth.) nō dixit Dominus, HIC EST PANIS
 NOVI TESTAMENTI, sicut dixit, HIC
 EST CALIX NOVI TESTAMENTI?
 quia panis est verbū iustitiæ, qua māducātes anima
 nutriuntur, potus autem siue calix, est verbū agni-
 tionis Christi secundum mysterium natiuitatis &
 passionis, &c. Pudet enim me istiusmodi delirijs
 chartas implere. Quorsum enim nobis allego-
 ricam sacramentorum transformationem, & qui-
 dem vsque ad eō insulsam? Si quis tamen illius
 questionis explicationem desideret, sic potius rem
 accipiat. Sancitū quidem fuit fœdus nouum totius
 Christi oblatione, sed quia mors interuenerat, cui-
 dentior fuit in effuso sanguine, quā in ipsa carnis
 materia. Propterea sub veteri fœdere Moses dixit,
 Ecce sanguis fœderis, quod pepigit Dominus vobis-
 cum: ac proinde Christum quoque ut veritatis ad

typum relatio fieret expressior, noui fœderis appellationem sanguini suo potius, quàm corpori applicasse, sic tamen ut corpus cuius sanguis fuit effusus, nequaquam excluderet ab anima in primis redemptione. Adde & aliam rationem, quòd quum Christus bibendi vini, quod sanguinem suum appellat, mentionem fecisset, necesse fuit illum noui fœderis meminisse, quoniam sub vetere sanguinis usus disertè prohibebatur, quod in altero panis symbolo exprimere necessarium non fuit.

Expectabit autem fortasse lector hoc loco, ut singulis Patrum testimoniis respondeam, quorum multitudine putauit Harchius suum illud còmentum aperte confirmari, illis certè non dissimilis, quibus, si specillis viridibus utantur, viridia omnia apparent. Et mihi quidem propositum hoc erat, quum hanc scriptionem aggrederer, singulos videlicet Patrum locos ab Harchio citatos, ostendere partim mala fide descriptos, partim perperam applicatos & malè ab ipso explicatos esse, partim etiam ipsius sententiam manifestè refellere. Sed tardius posteriorem ipsius libri editionem nactus, in qua ordine paulò meliore suum dogma proponit: & temporis spacio exclusus, quanto mihi ad priora retexenda fuisset opus: cogor accuratiorem hac in parte refutationem aliquantulum differre. Tantum interim hoc dico, quemadmodum Transsubstantiatores & Consubstantiatores videmus ignoratione, vel dissimulatione Sacramentalis tropi, quo fit, ut rei
signi-

significata nomen ad signa transferatur, detortis Patrum testimonijs, sese magis ac magis dementare: sic etiam Harchium, quacunq; Patres de vi & efficacitate spirituali sacrorum mysteriorum differentes proferunt, ad suum illud commentum substantia diuina re ipsa in panem illapsa pertrahere: quod tamen, haud scio an cuiquam unquam, prater hunc unum Harchium, in mentem venerit, ut vel somniando cogitaret, nedum ut fuerit unquam hoc absurdissimum & falsissimum dogma in Ecclesia Christiana receptum. Nec illud etiam hominibus in veterum tum Graecorum tum Latinorum lectione versatis ignotum esse potest, illos nonnunquam suis allegorijs fuisse plus aequo delectatos, & hyperbolicè cum de sacramentali trāsmutatione, tum de sacramentorū fructu (rebus illo seculocuius ex Ecclesia notis ac perspectis) nonnunquam fuisse loquutos: quibus tamen hyperbolis Transsubstantiationis & Consubstantiationis somnium in Ecclesiam inscitia vel negligentia Pastorum inuectum debemus. Sed aliās hac de re plura, si Dominus dederit.

Nunc verò superest, ut, quid in Cæna Domini administratione idem Harchius requirat, dispiciamus. Primūm omnium igitur eum cultum, quem modo adorationem, modo venerationem vocat, in Eucharistiae celebratione vult usurpari, quæ tamen non ad ipsa symbola, (quod in Papis merito reprehendit: qui tamen sese non panem neque vinum,

sed ipsammet Christum Deum & hominem reipsa adorare respondent) sed ad totius Trinitatis essentiam in panem delapsam, & à carnis naturalis Christi in cælo nunc sita minime separatam referatur. Ego verò primùm quero de qua adoratione, seu veneratione loquatur, interiore videlicet, an exteriori, an de utraque coniunctim. Nam quod ad interiorem attinet, quis unquam ita fuit impudens, qui mentalem adorationem, atque ad eò totius cordis ad Deum conuersionem, in illa tam solèni Christi mortis cèlebratione necessario adhibendam negaret? Absit igitur, ut illa sit in mysteriòrum cèlebratione in nostris Ecclesiis sublata, quam potius, quum esset infinitis modis in papatu contaminata, ad veram puritatem reuocauimus. Quod ad exterioriorem autem corporis gestum attinet, fate-mur quidem à nobis sublatas tum histrionicas illas gesticulationes ridiculas potius, quàm religiosas, tum illa, quamuis per se non damnanda, tamen hypocritis in publico quidem cætu, quàm veris Christianis in simplicitate Deum inuocantibus conuenientiora, veluti totius corporis prostrationem, terræ deosculatorem, alta suspiria, pectoris percussiones, & similia nimirum multa: quæ fortasse domi & priuatim, solo Deo teste & conscio, possint ut vera resipiscentiæ signa usurpari. Honestà autem illa, & communi populorum consensu apud Europæos adhiberi consueta, ut capitis apertionem ac demissionem, genu flexionem, & si quid est eiusmodi

modi non modò in mysteriorum celebratione, sed etiam in quotidiana verbi prædicatione, & sacrorum psalmodiarum cantione, concionem sic & inchoantes & finientes, studiosè, & quanta cum reuerentia fieri potest, obseruamus. Sed hoc nimirum Harchium & alios nonnullos malè habet, quòd in nostris Ecclesiis stantes, nec positos ad terram genibus, alicubi etiam sedentes, & rursus alicubi, ut in Anglia, ad mensam discumbentes symbola ex pastorum & diaconorum manu accipiamus. Imò etiã non desunt qui pastores vellet in illis, si non origine, at certè vsu, verè Baaliticis vestibus apparere. Scilicet quum ipse adstans ad mensam Dominus verè adorandus quã Deus, & quã Deus & homo simul, cœnam instituebat, surrexerunt singuli discipuli ut in genua procumbentes panem illum & vinum illud ex ipsius manu acciperent: & ignorabant scilicet ipsi Apostoli quo ritu deinceps celebranda mysteria Ecclesiis traderent. Agapas quidem certè constat vix ac ne vix quidem genuflexionem admisisse. Iustinus in Apologetico nullã facit istarum rerum mentionem. In libello *Ἐκ τῆς ἐπιτομῆς τοῦ Κλεμεντοῦ* Clementi adscripto, cuius liturgiæ ritum fateatur Harchius proximè ad Calvinianorum, quos isti vocant, formulam accedere, nulla *προσκύνησις* in ipsa sumptione, ne tenuissima quidem mentio, sed accedere post Episcopum, presbyteros, diaconos, & populus reliquus iubetur *καὶ ἅδεις καὶ ἅβεις ἀνεὺ φόβου*, id est, cum pudibunda

quadam reuerentia, sine tumultu accedere. Postea
 nullus fuit externis ritibus adhibitus modus, hono-
 randorum mysteriorum obtentu: Eucharistia, do-
 mum deportari, seruari, collo pro viatico appendi
 cœpit: contra verò tandem piaculum fuit illam vel
 manu laicis, quos vocant, attingere. Quid plura?
 tandem nostra, cum Deo consociationis pignus
 Satan in $\beta\delta\epsilon\lambda\upsilon\gamma\mu\sigma$, quo nunquam ullum execra-
 bilis neque extitit, nec posthac poterit excogitari,
 aperte tãtãque cum erroris efficacia conuertit, ut
 symbolorum illorum (si modo symbola esse possint,
 in quorum preparatione Institutio Domini tam
 horrendis modis contaminatur) adoratio pro sum-
 ma totius Christiane religionis habeatur. Hec
 causa est cur non modo ἀποδοῦναι ipsam, sed eius
 quoque initia radicitus euellere studuimus: serua-
 ta religiosa tum animi tum corporis adoratione,
 quæ vni Deo tota debetur: tum etiam grauitate &
 reuerentia quæ in publico cœtu sanctorum requi-
 ritur, diligenter custodita. Quod si qui vel infirmi-
 tate suorum coacti, vel alias ob causas aliquid am-
 plius ex vetustis illis ritibus sibi retinendum pu-
 tent, sua cuique maneat libertas. Sed quis ferat
 Harchium eos reprehendentem, qui panem aliquo
 modo putet adorabilem, quòd Iesus Dei filius verè
 & realiter ibi adsit cum mera sua carne, & mero
 suo sanguine: quum tamen ipse longè firmiter sta-
 tuat adorationis fundamentum, realem videlicet
 & ineffabilem ipsiusmet essentialis Deitatis cum
 pane

pane vnitionē ac permixtionē? Ex quo dogmate apparet, illum non multo aliter certē nunc in pane Christi adorādū cēsere, quā quum olim in præsenti carne in terris versaretur. Id autē si ita esset, immemor profectō eorum reperietur, quæ ipsemet pag. 189. ex Nicæno consilio primo citauit, ista videlicet, Ne hareamus humiliter intenti ad panē & vinum, quæ posita sunt super altare, sed vt fide sursum eleuemus corda. Nam, obsecro, si deorsum, id est in terris & in ipso pane realiter & essentialiter vnita & permixta est Deitas quæ vna propriè adoranda est, cur non ego mentis oculos ad ipsum panem conuerterim, vt in præsentem ipsius carnem, si adhuc in terris versaretur? num quia caro in cælis nunc est, non in terris? Atqui hæc ratio nullius est momenti. Nec enim propter carnem ipsius Christi adoratur ipsius Deitas, sed Deitas non absque ipsius carne adoratur, ne dissoluatur personæ vnitas. Et de adoratione quidem hætenus, quam certē sic ponit, vt tollat Harchius.

Superest nunc alia grauissima tum nostri tum Lutheranorum, quos vocat, accusatio, quod nimirum visibile Christi sacrificium in imagine, siue iugem oblationem sanctæ Eucharistiæ in Ecclesiis nostris aboleuerimus, id est, scelus omnium maximum admittamus. Triplex autem esse vult Harchius hoc sacrificium, quantum quidem ex capitibus ipsius libri 21. 22. 23, & 24. conicere potui, licet tam obscure & tam perplexè scriptis, vt fortasse

ne nunc quidem ipsius sententiam satis capiam: sed in summa hoc mihi videtur sentire, triplicem oblationem in mysteriorum celebratione semper fuisse à Deo requisitam & in Ecclesia Christiana obseruatam: unam merè spiritualem, qua sese vnusquisque corde contrito & fide prædico coram Deo sistit, quam oblationem unicam à nobis obseruari dicit Harchius: alteram visibilem, afferente vnoquoque quidpiam ne coram Deo appareret vacuus: tertiam ipsius corporis & sanguinis Domini, quam utramque concludit Harchius à nobis quidem sublatam, à papistis verò penitus adulteratam. Ego Papistas minimè defendero, sicut etiam meum patrociniū minimè desiderant. Quod ad nos autè attinet, neutram, si rectè intelligatur, à nobis abrogatam, sed potius utramque ad verum vsum reuocatam esse affirmo. Nam vt de priuatorum oblationibus priore loco dicam: liquet, tum ex Actis, tum ex Epistolis Apostolicis, itèmq; Iustini & Tertalliani apologetico, & varijs antiquorum Synodorum canonibus quos hoc loco repetere nolui, collatas fuisse eleemosynas, ex quibus, tum communes epulae, quas Agapas vocabant, instruebantur, tum ministris verbi, tum pauperibus, & alijs Ecclesie necessarijs vsibus subueniebatur. Hæc autem sic collecta in communicætu, commoda ratione, puta vel in mēsa, vel abaco ad id constructo, qui *δωρῶσθεϊον* in Canonibus, quos Apostolicos vocant, Canone 2. vocatur, primum imponi consueuerant,

sueuerant & solenni prece adhibita Deo, id est, piis vsibus consecrari, sepositis in primis pane & vino, quibus seorsim ad sacramentalem vsum benedicebatur, recitata & explicata Domini institutione, qua de re distinctè mox agemus. Illas igitur oblationes distinctum aliquid fuisse à sacris mysterijs constat: quod etiánum hodie liquet ex Romana Missæ particula, quam Offertorium vocant: item ex illis precibus, quibus hæc dona & munera (magno quidem cum Ecclesiæ Christianæ ludibrio) adhuc hodie sacrificuli Romani petunt à Deo benedici. Sublatis autem iampridem Agapis, & ita paulatim constitutis in Ecclesia Christiana rebus, ut non de quærendis nouis facultatibus laborandum videatur quibus Ecclesiastici alantur, sed potius curandum, ut opes, quibus redundant, p̄ys vsibus impendantur: quorsum, obsecro, oblationes istiusmodi in nostris Ecclesiis retinuissemus? Itaque plerisque locis, ubi nimirum Christiani magistratus imperant, cautum est, qua ratione tum ministris verbi iusta stipendia persoluantur, tum cuiusque loci pauperibus consulatur: tum scholis instituendis & pauperibus alendis scholasticis & tuèdis Ecclesiarum adificiis prospiciatur. Nec propterea priuatarum elemosynarum collectio, siue quæ dimittitur publicus cætus, siue domatim collecta stipe, negligitur. In ijs autem locis, in quibus Romani quidem ventres suis adhuc sacrilegiis sese ingurgitant, pauperuli verò ple-

rique greges cum suis pastoribus esuriunt, ibi quoque, qua ratione fieri potest, institutis diaconis, eleemosyna conferuntur. Rem igitur ipsam retinimus aut instaurauimus potius: formam autem illam veterem oblationum operosam, molestam, nulla certè lege in verbo Dei præscriptam, tam variè apud veteres, ut ex Synodorum canonibus & Patrum scriptis apparet administratam, denique ut ambitiosam potius, quàm religiosam abrogauimus. Quid autem Harchius? Vult omnino fuisse mystici conuiuij, quod Sacrificium appellat, alteram partem: & veluti priorum omnium oblitus, ac in primis eius quod toties repetijt, non de istis oblationibus, sed de eo pane & vino, quod per solos, ut loquitur, sacerdotes offertur: eum videlicet primum quidem per sacram benedictionem fieri potentiale, ac deinceps comesum actuale Christi corpus mysticum, ijs nimirum, à quibus sumptus, comesus, ac tandem concoctus est, in vnum Christi corpus transeuntibus: eius (inquam) rei oblitus, vult visibiles etiam istas priuatorum oblationes fide vnus cuiusque offerentis duplicem habuisse siue figuræ, siue Sacramenti rationem. Primum enim fuisse symbolum eorum bonorum vel temporalium vel spiritualium, quæ sibi quisque aut alijs dari vel conseruari vel etiam augeri postulabant, vel de quib. sibi cõcessis gratias agebãt. Dein de vult etiã Harchius transmutas eas fuisse in Christi corpus mysticum. Nam hæc sunt eius verba,

pag. 257. Offerebat populus (& certè ad talem oblationis vsum reuocari debet) visibile quidpiam ad altare, denotans inuisibile, quod vel manducabat, vel pro quo gratias agebat : quin & eadem hostia, & idem simplex panis oblatus sanctificabatur ab illorum fide & Spiritu Dei, qui in illis habitabat, & in Sacramentum siue antitypon & Eucharistiam corporis Domini transmutabatur ab ipsius. Et altera pagina, Panis quem offert populus fidelis, existens sanctificatus à propria fide & Spiritu Dei, què quisque possidet proportionè fidei & charitatis suæ, à figura carnis cõmunis, trãsibat in figuram siue antitypon corporis Christi, sed mystici. Hæc ille, quæ si quis roget, quo fundamento nitantur, cetèrè vel nouam aliquam nobis Cœnæ institutionem proferat à Domino traditam oportet : aut illam, quam tres Euangelistæ tradunt, & ex Euangelistis Paulus repetit, huc quoque pertinere nobis demonstrat : aut denique demissum se cœlitus ostendat, qui noua nobis mystèria cuderet. Ista igitur ne refutatione quidem indigent, nec sunt etiam in alium finem à me prolata, quàm ut hinc saltem, cuius spiritus iste magister fuerit, omnes intelligant, nam quum ne Patrum quidem testimonium ullum Harchius ad hoc delirium probandum protulerit. Fuerint sanè tamen oblationes istarum visibilium sacrificij species : sed quales sunt nominis Dei inuocatio, & eleemosynæ inuandis fratribus collatæ : quam sacrificandi rationem tan-

tum abest, ut in sacrorum mysteriorum celebratione sustulerimus, ut in quotidianis etiam cætibus hoc in primis urgeamus.

Restat præcipuum istius accusationis caput, sublatum videlicet à nobis iuge illud sacrificium in Melchisedeco adumbratum, à Malachia propheta prædictum, & quo sublato nulla in terris supersit Ecclesia. Saltem verò iste tam rancidas nobis accusationes reponens, refutationes nostras refelleret. Nobis verò semper ne ad raum usque inculcandum erit, quod & ipse textus demonstrat, nullam in Melchisedeci historia fieri sacrificij mentionem, quantumvis sibi veteres in istis Panis & Vini nominibus placuerint? Et quoties nobis illud iteradum erit, Malachiam de numinis cultu in Spiritu & veritate noui fæderis, abrogato vetere & ad gentes translato, formulis dicendi, ex vetere cultu, ceu Propheta solent, desumptis differentem, non Sacramenta nomine suffitus & oblationis munda, sed sacrificium illud declarare, quod Apostolus copiosè Rom. 12. 1. declarat? Nec enim Sacramenta populi sunt offerentis, sed à Deo data recipientis: adeò quidem, ut nihil esse possit ijs hominibus ineptius, qui Sacramentum cum sacrificio confundunt. Neque tamen inficior Cœnam Domini aliquam etiam habere nostri respectu sacrificij rationem, & propterea iam olim Eucharistiã appellatam. Verùm id fieri nego propter præcipuum ipsius finem, nempe ut nostra cum Christo con-

corpo-

corporatio sanciat, quum uniuersam nostram vitam oporteat veluti perpetuum esse Eucharisticum sacrificium, & in quotidianis in Ecclesia cœtibus, solennis gratiarum actio de omnibus in Christo collatis nobis beneficiis, etiam extrâ Cœnæ Domini celebrationem, à nobis requiratur. Nihilominus tamē quia peculiaris quædā mortis Domini annūtiatio in Cœna Domini precipitur, sit sanè ac dicatur quod ad nos attinet; Eucharisticū sacrificium. Id verò an nos sustulerimus, ac non potius, merito sublatis ex veteri Canone quamplurimis, instaurauerimus, age ex nostrarum liturgiarum formulis (& si non per omnia in ipsis verbis, at certè in doctrina substantia penitus consentientibus) iudicetur. Audiamus tamen, quid hîc amplius à nobis ex patribus requirat. Iussit nos (inquit) Christus facere quod fecit. Concedo: quamobrem etiam humanos omnes illos ritus in nostra liturgia aboleuimus. Sed Facere (inquit) eo loco idem est atque Sacrificare. Imò idem est atque panem accipere, benedicere, frangere, comedendum præbere, idemque poculum, præeunte benedictione, bibendum tradere, quod ad ministros attinet: sumentium autem respectu, accipere, comedere, bibere, mortem Domini annuntiare. Itaque etiamsi Harchio concederem Facere idem esse eo loco atque Sacrificare, tamen quum totidem illa constet à nobis diligenter fieri, calumniator in eo deprehendatur, quod sacrificium à nobis sublatum esse dicat.

Quum autem negari non possit, sacrificium esse
 uni Deo offerendum, quoniam obsecro dicentur mi-
 nistri sacrificare, quum panem & vinum non Deo
 sed populo accipiendum præbent? Et rursus popu-
 lus ipse panem & vinum accipiens, comedens, &
 bibens, id est, non offerens, sed oblatum sibi acci-
 piens, quomodo sacrificare dicetur? Et tamen fa-
 tendum est, quum hæc fiunt, vel fieri quæ Christus
 fecit & facienda præcepit, vel (quod absit) non esse
 hæc facienda, sed omittenda, quum id demum in
 Cæna faciendum sit quod Christus fecit. Ex quo
 efficitur Facere non rectè explicari per Sacrificare,
 quum Totum non rectè per ipsius Partem definiat-
 ur. Res autem ita se habet. Patres Cœnam Domini
 sacrificium vocarunt triplici respectu: uno, propter
 symbolorum benedictionem: altero, propter sacrifi-
 cij, quod semel à Christo in cruce peractum est, cõ-
 memoracionem, & quandam sub imagine Sacra-
 mentorum representationem: tertio, propter solen-
 nem fidei professionem, preces, ac præsertim gra-
 tiarum actionem peculiarem: quæ omnia recorda-
 tionis nomine à Christo, & annuntiationis mortis
 Domini ab Apostolo significantur. Nam verum
 etiam sacrificium est, ut rectè scribit Augustinus,
 de Ciuit. lib. 10. cap. 6. Omne opus quod agitur, ut
 sancta societate inhareamus Deo. Totam verò sui
 temporis liturgiam sic describit idem Augustinus
 Epist. 59. quæst. 5. Precationes accipimus dictas,
 quas facimus in celebratione Sacramentorum, an-
 tequam

tequam illud, quod est in Domini mensa, incipiat
 benedici: Orationes, quum benedicatur & sanctifi-
 catur, & ad distribuendum comminuitur, quam to-
 tam petitionem ferè omnis Ecclesia Dominica ora-
 tione concludit: ad quem intellectum verbi Greci
 origo nempe $\omega\pi\omicron\sigma\tau\omega\gamma\eta\varsigma$ nos adiuuat. Sic enim pro-
 prie intelligenda est oratio, quam facimus ad vo-
 tum, id est, $\pi\epsilon\sigma\omega\chi\eta\nu$. Vouentur autem omnia
 quæ offeruntur Deo, maximè sancti altaris oblatio,
 quo sacramento predicatur votum illud maximū,
 quo nos vouimus in Christo esse mansuros, utique
 in compage corporis Christi: cuius rei Sacramentū
 est, quod vnus panis vnum corpus multi sumus.
 Interpellationes autem, siue postulationes fiunt
 quum populus benedicatur. Tunc enim antistites
 velut aduocati susceptos suos per manus impositio-
 nem misericordissimæ offerunt potestati: quibus
 peractis, & participato tanto Sacramento, gratiarū
 actio cuncta concludit. Hæc ille. Ex quibus quo
 sensu veteres Cœnam Domini sacrificium voca-
 rint, apertissimè liquet. Ostendat autem Harchius,
 ecquid tandem istorum in nostris Ecclesiis præter-
 mittatur: & tunc à nobis visibile sacrificium abo-
 litum esse clamitet. Nempe hoc illum malè habet,
 quod $\epsilon\upsilon\delta\epsilon\iota\zeta\omega$, id est, abominandæ illius $\alpha\pi\sigma\tau\omicron\lambda\omicron\gamma\epsilon$ -
 τρείας causam vnā ex præcipuis sustulerimus:
 cuius tamen neque Clemens ille, quisquis est, in
 Constitutionibus Apostolicis quas vocat, neque
 Iustinus, neque Tertullianus meminerunt: & quæ

Christum autorem habere certè non potest. Sit igitur vetustus hic ritus, cuius etiam meminit Basilii ad Amphilo-
 chium, si modo illa omnia Basilij sunt: fuerit etiam hoc non inutiliter illis temporibus usurpatum, siue quum ex priuatorum oblationibus panem & vinum seposuerant in peculiarem Sacramentorum usum, siue quum per actum benedictione populum ad participationem preparabant. Quum tamen neque hic ritus sit nobis à Deo, neque ab Apostolis prescriptus, neque in illa vetustissima purissimaque Ecclesia, ut apparet, obseruatus, & ei iam pridem idolomania occasionem præbuerit, quæ, permanente illa èvd èd & vix ac ne vix quidem tolli ex hominum animis possit, non modo nos, quum illam abrogaremus rectissime fecisse, verum etiam eos à quibus retinetur, neque sibi neque suis gregibus bene consulere arbitramur: quæ admodum etiam in eo, quod, sublata panis fractione (quæ nunquam in Oriente fuit abrogata, & ut ex precedentibus apparet, Augustini tempore apud Afros obseruabatur, Sacramentalis nimirum ritus à Christo ipso institutus) offulas integras & quidem ori non manibus contra totius veteris purioris Ecclesie morem, inserunt, adhuc Papißare sese & horrendæ superstitionis fomitem fouere, nescio qua tandem ratione insiciari possint. Quid igitur? nempe etiam absque èvd èd & salua manet oblatio sacrificij incruenti, id est, sacramentaliter peracti, siue benedictionem ipsam symbolorum, id est,

Insti-

*Institutionis Domini recitationem & explicatio-
nem cum praeuentibus & subsequentibus à tota Ec-
clesia conceptis, pastore praeunte precibus coniunctâ
spectes, quibus ipsa quodammodo filij passio, ut lo-
quitur Cyprianus, Deo Patri offertur, & tota Ec-
clesia Christi mortem annuntians, sese quodam-
modo Deo sacrificat: siue fidei Christianæ solennem
professionem: siue denique gratiarum actionem &
elemosynarû collationem Oblationis & Sacrificij
nomine accipias.*

*Neque de alia oblatione loquutos esse Patres,
ex ipsis ab Harchio prolatis testimoniis omnibus
apparet: qui tamen, quotiès scribunt Christum sese
Patri, quum sacram Cœnam institueret, obtulisse,
impropriè loquuti sunt: quum Christus sese pro
peccatis nostris non bis, vno videlicet modo in-
cruentè, altero verò cruentè, sed semel dunta-
xat, & quidem in ara crucis in remissionem pec-
catorum nostrorum obtulerit: nihil etiam nobis
oblatione illa incruenta ad id profutura, quum te-
ste Apostolo, absque sanguine non sit peccatorum
remissio. Ex quo efficitur Christum sese non obtu-
lisse Patri in Cœna, nisi vniuersam eius vitam per
oblationem intelligas, sed oblationis mox sequutu-
ræ Sacramentalem commemorationem, & nostræ
cum ipso Spiritualis coadunationis mysterium Sa-
cramentaliter representandum ac Spiritualiter per
fidem sanciedum instituisse.*

Quòd autem postremo loco Harchius addit, er-

rare nimirum grauiter tum Lutheranos tum Calvinistas, quos appellat, qui Christum dicant certū ordinem sacerdotij non ordinasse à populari distinctum, & vllam peculiarem dari potestatem per manuum impositionem eis ad Eucharistiam Deo Patri offerendam negent. Hoc (inquam) putidissimum impudentissimi hominis est mēdaciū. Quis enim hominum hoc ignorare potest tantum nos ab eo abesse vt pastores, doctores, presbyteros, diaconos cum magistratu vel cum plebe confundamus, & cuius aut Euangelij in cœtu prædicandi aut preces publicas concipiendi, aut Baptismum, Cœnãve Domini administrandi, aut eleemosynas recipiendi & distribuendi, aut Ecclesiastica iudicia exercendi potestatem faciamus, vt contra & Ecclesiasticas omnes tum electiones, tum ordinationes ad Apostolicam normam & regulam Dei beneficio reuocauerimus, & quàm seuerissimè (nisi sibi priuatim peccatur) obseruemus? Etenim neque vitæ neque morum exactum examen: neque doctrinæ & donorum ad functiones Ecclesiasticas obeundas necessariorum diligens exploratio: neque magistratus, vbi Christianus est, auctoritas: neque plebis voluntarius consensus, neque accurata cautio negligitur, ne quis ambitioni vel gratiæ vel πρῶτον ἰσχυρία vel δωροδοκία locus relinquatur. Quod ad ordinationem autem attinet, humanos quidem illos omnes ritus tam operosos, quàm inutiles, & maxima iam ex parte in superstitionē mani-

manifestam versos, imò etiam aliquatenus impietate contaminatos sustulimus: sed Apostolica vera ordinationis substantiam restituimus. Etsi enim nonnullis locis ceremonia impositionis manuum non observatur, tamen res ipsa diligenter custoditur, pastoribus legitime electis & tandem ordinandis coram populo detecto capite astantibus, & cum graui commonefactione solennibus precibus Deo Opt. Max. cuius operarij futuri sint, commedatis. Quod autem Harchius impositionem manuum mystica benedictionis nomine dignatur, tum illi in eo assentiemur, quum vel tale aliquod Sacramentum à Deo constitutum fuisse, vel hominibus licere Sacramenta cudere nobis fuerit ex Dei verbo demonstratum: quanuis maximũ esse pondus precũ Ecclesiæ pro pastore suo ministerium ineunte Deũ Opt. Max. interpellantis, minimè inficiemur, ut qui verum id esse re ipsa quotidie experiamur. Sed perlepidus est in primis Harchius iste noster, qui potquam Pontificios ut omnis ordinis Apostolici & veteribus etiam Canonibus constituti, manifestos violatores atq; adeò hæreticos appellauit, nihilominus successionem Apostolicã in eis agnoscit, tanquã saltem successionem Apostolicam redolentibus, & secessum à Romana, id est, Antichristiana & Christi fundamentum tollente Pseud ecclesia sine exceptione non probat. Quasi verò ex omnibus veteribus etiam canonibus non apertè statuatur eius ordinatio irrita & quidem graui cum anathemate, ut

ipsemet Harchius citat, eorum omnium, qui contra Apostolicam regulam fuerint electi, aut sese ultro ad obeundam Ecclesiasticam functionem obtruserint. Eat igitur Harchius cum suis asseclis omnib. & habeat pro Ecclesia catum à quo expulsus est, & in quo nullum ab ipso Papa ad ultimum clericum inuenire possis, qui Christum habeat suæ vel doctrinæ vel functionis auctorem. Nos autem in vera veri Christi confessione & vera eiusdem Ecclesia, aduersus quam inferorum portæ nunquã praualebunt, Deo fauente, pergemus, cui gloria sit in æternum. Amen.

FINIS.

Errata sic corrigito.

Pagina. 5. lege industria. p. 66. dicamus. ibid. post. Quis corpus Christi realiter, lege absq; pane. p. 70. l. 4. dele caro. p. 71. l. 11. dele existimare. p. 76. ἀκρίτους.
p. 83. discerpenda.

